BISERICA ORTHODOXĂ ROMÂNĂ

Revistă Periodică Eclesiastică.

ANUL AL XVI-lea, No. 6.

SEPTEMBRIE.

TABLA MATERIILOR.

BUCUREŞTI.

Tipografia Cărtilor Bisericesci

54. Str. Principatele-Unite, 54.

1892.

VIAȚA, ACTIVITATEA ȘI SCRIERILE P. S. FILARET SCRIBAN

Din punct de vedere

RELIGIOS, MORAL ŞI LITERAR.

Preasânţitul Filaret Scriban s'a născut la 1811, din o veche şi ilustră familie Română în Burdujenĭ, un mic orăşel, situat lângă apa Suceava pe confinia de acum a Bucovineĭ, fiica Moldoveĭ, frumósă, mănósă şi bine-dotată de Dumneḑeŭ, ca un Paradis. Acéstă Provincie—Bucovina—braţul drept al Românilor, locul istoric unde a descălecat pentru a doŭa óră Domnitoriĭ Moldoveĭ, începênd cu Bogdan Dragoş şi unde s'a desvoltat şi întărit prin nenumĕrate rezbóe, purtate cu mare vitejie, Statul independent al Moldoveĭ; acest cămin străbun ce conţine în ruine încă şi acum Capitala veche a Moldoveĭ, Sucéva, ni s'a răpit arbitrar de către Nemţĭ la 1777, şi a costat şi viaţa Domnitoruluĭ de atuncĭ Gr. Ghica. In aceste locurĭ pline de glorie naţională îşĭ are originea familia Scribanilor. Părinţiĭ luĭ aŭ fost Preotul Ioan Scriban şi presvitera Pelagia. Originea lor este din Câmpul-Lung din Bucovina. Acest trunchiŭ al odrasleĭ familieĭ Scribanilor a ştiut a înrădăcina din pruncie în inimile fiilor sĕĭ sentimentul de Patrie şi de religiositate, prin escelenţă. Ş'apoĭ era şi uşor pentru des-

cendenții familiilor Bucovinene de a'și cultiva simțul național și religios, pentru că la fie-care pas ce făceaŭ, întâlneaŭ urmele gloriόse ale străbunilor. Icĭ vedea Suceava, din care privea cu mândrie pe colina de peste rîŭ Cetatea Suceveĭ, colo Câmpul-Lung, Dumbrava Roșie. Icĭ vechia Catedrală a Moldoveĭ unde a păstorit atâțea Mitropolițĭ patriоțĭ până la Varlaam și Dositeĭ, apoĭ Rădăuțiĭ, vechia Episcopie a Moldoveĭ, colo Lăpușna, Dragomirna și celebra Putnă ce conservă rĕmășițile celuĭ maĭ mare Eroŭ al neamuluĭ Românesc! Tόte aceste localitățĭ istorice și monumente religiόse desvoltă prin firea lucruluĭ și nutresc puternic simțul național și religios în orĭ-ce fiŭ al Românismuluĭ. Tόte aceste tesaure naționale ce aprind focul sacru al patriotismuluĭ în orĭ-ce piept Român, sunt astăḑĭ prin jaf și răpire în mânĭ strĕine!

Părințiĭ sĕĭ privind cu un ochiŭ lăcrămând, de la Burdujenĭ, întinsele și avutele teritoriĭ ale Bucovineĭ, ĭar cu altul sîngerând, plângeaŭ vechĭa și falnica Capitală a eroilor Domnĭ aĭ acesteĭ țĕrĭ, Sucéva, astă-ḑĭ prefăcută maĭ în cenușă, spunĕnd din rĕmășița unor timpurĭ mărețe, dar neglijate, că am fost și eŭ mare când-va! Acéstă priveliște tristă și continuă a părinților familieĭ Scriban, le aprindea mereŭ simțul de religiositate și Patrie, pe care cu abondență le revărsaŭ asupra fiilor lor prin povestirĭ ḑilnice. Iată un model de exortațiune pă ințéscă, prin care Economul Ioan Scriban încuraja și mângăĭa pre Preasf. Filaret și când era la studiŭ în Chiev,— el ḑicea: „Că din pruncia vóstră, numaĭ pentru acésta m'am jertfit, ca să câștigațĭ locurile în care vĕ aflațĭ, adică fericirea sufletéscă și trupéscă. Pentru acésta nu fiĭ supărat nicĭ mâhnit că aĭ pășit din Patria nóstră peste hotar..... Veĭ ști că tulpina copacĭuluí maĭ mult să vestejește pentru mlădițile luĭ, de cât mlădițile pentru tulpină" [1]). După ce acest venerabil trunchiŭ a fa-

[1]) Epist. din 1840.

milieĭ a dat o educaţie casnică din cele maĭ morale fiilor sěĭ şi o mică instrucţiune, după putinţa sa, pe la şcóla dascălilor de pe la Bisericĭ; căcĭ atâta numaĭ să putea da fiilor de preoţĭ în acele timpurĭ de tristă memorie! Cultura superiórǎ era exclusivamente reservată numaĭ fiilor de boerĭ

Acésta s'a urmat în tot decursul secululuĭ al XVII, XVIII şi parte din al XIX-lea până spre 1848. Numaĭ esceptional puteaŭ străbate în şcólele Statuluĭ, în Academiile de Iaşĭ şi Bucureştĭ, fiiĭ târgoveţilor, când aveaŭ protectorĭ sau eraŭ dotaţĭ cu talente marĭ. Poporul prin capitale şi oraşe avea şcolĭ mult maĭ micĭ, în care se învěţa de ordinar scrierea, cetirea, aritmetica şi cântarea bisericéscă, şi acestea în timpurĭ prospere şi de linişte. La ţară preoţiĭ şi dascăliĭ bisericilor învěţaŭ în pridvórele bisericilor şi pe la casele lor pe copiiĭ sătenilor, când arătaŭ dorinţă de carte [1]).

Ce s'a întâmplat cu progresul în instrucţie, în decurgerea timpuluĭ, las cuvêntul eminentuluĭ meŭ fost profesore să ni-o descrie; El spune, în o epistolă din 1870, adresată nepotuluĭ seŭ Romulus Scriban, cum a învěţat carte şi prin ce peripeţiĭ a trecut din causa stăreĭ sociale: „Cunoştĭ că eŭ după ce am fost dat de tatăl meŭ de a servi ca băet de 12, anĭ la un han în Botoşanĭ doĭ anĭ, şi un an la o băcălie tot de acolo, Providenţa trimiţindu-mĭ bóle grele tatăl meŭ m'a luat acasă, şi am făcut pe bucătarul şi spălătoriţa, fiind-că Vlădica de Burdujenĭ, de la M-rea de acolo, nu îngăduia preoţilor věduvĭ, cum era tatăl meŭ, de a ţinea femeĭ în case, nicĭ pentru a spala pe copiĭ. După aceştĭ treĭ anĭ de slugărie, am fost dat iarăşĭ în slugărie la călugăriĭ grecĭ din Treĭsfetitele, cariĭ eraŭ una cu aceĭ din Burdujenĭ. Aicea, ca servitor am început stu-

[1]) Vedĭ serbarea scolară de la Iaşĭ de A. D. Xenopol şi C. Erbicénu 1885. Idem Istoricul Seminariuluĭ Veniamin din Monastirea Socola de C. Erbicénu, Iaşĭ 1885. Idem Cronicariĭ Grecĭ din Epoca Fanariotă de C. Erbiceanu, Bucureştĭ 1888.

diile mele, învěţându-mĭ lecţiile nu ḑiŭa, căcĭ eram slugă, ci nóptea, şi nu la lumînare, căcĭ nime nu mi-o da, ci suindu-mě în dosul caselor, pe nişte stânjenĭ de lemne, la zarea luneĭ! Acéstă regulă am urmat'o maĭ mult timp, când la un esamen public, fiind şi neuĭtabilul Kissilew direcţiunea şcólelor, în urmarea esamenuluĭ public, m'a scos din slugărie, rânduindu-mě pedagog. cu dreptul de intern; ĭar acésta pentru cuvêntul că nu eram nobil—fecĭor de boer—nu puteam fi admis intern de-a dreptul“ [1]).

Acéstă descriere a prunciei Preasfinţieĭ Sale este autografă. Aceste descrise de însăşĭ pana sa, ne pot servi ĭubiţiĭ meĭ cetitorĭ de model de răbdare, modestie, şi perseverenţă, aşa, că nu trebue nimene să despereze de viitorul seŭ, numaĭ dacă voeşte şi persistă cu putere şi tărie. Las la o parte orĭ-ce reflexiunĭ în faţa acestuĭ act confidenţial al sěŭ! Câte insulte, câte cuvinte sarcastice, câte lipsurĭ va fi suferit těnârul Vasilie Seriban din partea călugărilor grecĭ şi cu câte nevoinţĭ va fi terminat şcóla din Treĭ-Ierarhĭ, despre acestea nu pot şti nimic, fiind-că cunoştinţa lor a dus'o cu el în mormênt.

După ce Prea Sânţia Sa a intrat ca pedagog şi intern în Academia Mihaileană la 1830, după cum probéză atestatul seŭ în care să ḑice: „Posteaquam anno 1830 ad scholas hic loci frequentandas in qualitate stipendistae susceptus fuisset....“ [2]), ca elev ş'a arătat în plin public, pe la esamene, talentele sale. Cine dintre profesorĭ săĭ nu rivalisa de a-l proteja? Care nu'ĭ dădea mână de ajutor pentru a'şĭ termina cursul? Căcĭ germeniĭ seĭ genialĭ începuse a se disvolta încă din tinereţele sale. Cu ocasia înmormêntăreĭ Paharniculuĭ Vasilie Fabian, profesor de Filosofie la Academia Mihailénă, elevul Vasilie Popescu Scriban este chĭemat a-ĭ face panegiricul şi în care prin o limbă fermecătóre descrie calităţile ĭubituluĭ seŭ profesor.

---

[1]) Posed copia originală a acesteĭ epistole.

[2]) Veḑĭ Serbarea de la Iaşĭ, pag. 313.

De la acest timp tot corpul profesoral îl avea în deosebită considerație [1]).

Până când a terminat școla, la 1837, a presentat o traducere din limba latină al luĭ Cornelius Nepos, apoĭ Dialogurile morților din limba francesă, Viața luĭ Socrat etc. [2]). Absolvind cursul la 1837, [3]) a fost imediat numit profesore de limba francesă, prin decretul de la I-iŭ Iuliŭ acelaș an, care profesură a ținut'o până la 1838. Tot în acest an a fost boerit cu rangul de Pitar. In timpul acestĕ profesurĭ a compus o gramatică francesă în limba română, divisată în lecțiĭ, pentru cursul seŭ din școla de la Treĭ-Ierarhĭ, și care stă ne edată încă. Posed manuscriptul original. De la acest timp, adecă: 1838, Ianuar 11 până la 1839, a maĭ fost numit profesor de Gramatica Română, Aritmetică și Istorie. Din timpul acesta ne-aŭ rĕmas: Tragedia luĭ Brutus în versurĭ, și o sumă de poesiĭ și cuvinte funebre.

Chemarea sa fiind alta, de cât a rĕmânea profesor la Academia Mihailénă, după cum singur mărturisește în o epistolă a sa, încă din anul 1838 a adresat o suplică către Cinstita Epitropie a învĕțăturilor publice a Principatuluĭ Moldoveĭ, în care dice între altele: „Că crescêndu-mĕ și sĕvêrșind cursul învĕțăturilor filosoficeștĭ și parte istorice, m'am pătruns de un adevĕr pre cât de mare pre atâta de sfînt, adică: cum că R ligia creștinéscă este cel maĭ înlesnitor mijloc de a duce pre neamul omenesc către scopul predestinat!....... Drept acea, eŭ avênd o hotărîtă și nestrămutată plecare și dorință către potrivita carieră a sus numituluĭ scopos, plecat mĕ rog a mĕ trimite la vre-o Universitate din țĕrile strĕine, spre a'mĭ desĕvêrși științele

[1]) Vedĭ Serbarea de la Iașĭ, pag. 215—221.

[2]) Manuscriptele originale sunt în posesiunea mea.

[3]) Vedĭ serbarea de la Iașĭ, unde am publicat aceste atestate, ca unele ce sînt cele dintăiŭ din Academia Mihailénă, pag. 209—214. Posed și originalele.

teologicești. Prin care bine-voiască cerul îndurat, ca după învĕțătura Mântuitorului: *Și va fi o turmă și un păstor*, să se învrednicéscă și Nația Românéscă ca odinióră să formeze și ea un mic mădular a viitórei familii Universale. Prin acéstă faptă cinstita Epitropie va face un însemnător adaus către cele numeróse virtuți ale ei, a căria cu cuvenitul respect sînt cel mai recunoscĕtor și supus șerb" [1]). Epitropia al cărei președinte era demnul Mitropolit Veniamin Costache, admițênd cererea și mijlocind în Rosia de a fi internat în academia de Kiev, tĕnârul Vasilie Popescu Scriban, așa se numea ca laic, spre semn de adâncă recunoștință către Patrie, care ne adormit privegheză prin organele sale pentru luminarea tinerimei naționale, hărăzește bibliotecei școlelor naționale *trei sute* cărți în felurite limbi. Iată cât de patriotic se exprimă Profesorul Vasilie Scriban cu acéstă ocasie: „Drept acésta ca un semn a adâncei mele recunoștinți către Patrie și Cinstita Epitropie, care neadormit privighéză pentru luminarea tinerimei naționale, hărăzesc Bibliotecei școlelor naționale trei sute tomuri de cărți în felurite limbi, cu condiție ca fieș-care școlar sĕrman să aibă drept, că supt a sa iscălitură să iee ori și care tom și al încredința iară Bibliotecarului. [2]). Fiind sĕrac și neavênd altă dată nici unde dormi, nici pe ce studia, ș'a adus aminte de elevii lipsiți de mijlóce, și pentru a nu îndura aceleași neajunsuri ca el, a credut să ajute, după putință, pe școlarii sĕrmani. Acéstă ofrandă este primul seu sacrificiu pentru Patrie, căria s'a jertfit cu abnegațiune până la mórte.

Inștiințindu-se oficial cu adresa No. 1008 din 1839, că este recomendat pentru Rosia a adresat o altă petiție Preasf. Mitropolit Veniamin, în care iată ce dice: „Patria nóstră are trebuință de lumină și mântuire și una și alta singură de sine desbinată de ceea-l-altă, nu aduce rod sfânt

[1]) Posed originalul.

[2]) In original este și lista cărților donate Academiei Mihailene·

şi vecînic... Ferice de acel ce face şi învaţă, acela mare să va chîema întru Impĕrăţia cerurilor.! Aţî întimiet şi învĕţăturî pământeştî şi învĕţăturî cereştî în Patrie. Aţî dat ceea ce este a Impĕratuluî, Impĕratuluî, şi ceea ce este a luî Dumnedeŭ, luî Dumnedeŭ. Şi eŭ sunt unul, ce m'am adăpat din puţul a căruîa isvor este drépta vóstră, ca odinióră Moîsi din pîatră, aţî adăpat pe poporul Domnuluî. Drépta Vóstră a pus pre dênsul înscris: „Cine este insétat, să vină să bea. Am venit, am bĕut şi mî-aŭ adus saţul vieţeî vecînice.....“ Vorbind despre mulţămirea sa sufletéscă de a'şî continua studiile în Chiev, se exprimă aşa: „Eŭ mĕ socoteam cea maî nenorocită fiinţă, credênd că nu voiŭ găsi pe nime în lume, care să'mî deschidă uşa, ce duce pe calea mântuireî, lacrimile cele maî ferbinţî adese îşî găsea plăcere a se preumbla pe îngălbinita mea faţă, când gândeam la acésta, mĕ întimpină un Samaritean, mĕ duse înaintea P. S. V. La ivirea sóreluî, per negurile; ferbinţala dragosteî şi a milostivireî Vóstre, 'mî ştersă lacrimile!..... Religia Christiană, care singură, precum pre întréga lume, de aseminea şi pre poporul Român, póte să'l mântuîasca şi să'l facă şi pre dênsul un mic medular a viitóreî Impĕrăţiî a luî Christos. Fiind a mea sarcină mĕ voiŭ sili a fi vrednic şi de ea şi de buna recunoştinţă a I. P. S. V. spre luminarea Cleruluî, spre bucuria I. P. S. V. şi spre lauda Patrieî“ [1]). Petiţia avea data de la 1839, Septembrie 15. Acestea le scria preparându-se pentru Academia Chievuluî. 'Mî amintesc de un episod, ce avu loc între tĕnêrul Vasilie Scriban şi milosul, darnicul şi mult îndurătorul Mitropolit Veniamin Costache, întâmplat cu întârdierea ducereî sale în Chiev. Mitropolitul Veniamin primise cu mare dor cerirea profesoruluî Vasilie Scriban, a cunoscutuluî seŭ elev din Academia Mihaileană, şi nutrea speranţa că educându-l în ştiinţele teologice îl va avea

[1]) Ni s'a conservat şi acéstă petiţie în original.

mână drĕptă la organisarea şi prosperarea şcólei sale iubite — Seminariul din Monastirea Socola. N'avea ómeni speciali pentru Rectoratul Seminariului. Convenirea era hotărîtă de ambele părţi, numai hărtiile oficiale de la S-tul Sinod din Petersburg şi porunca de la Impĕrat nu sosise pentru a pleca. Vasilie Scriban ḑilnic visita pe Mitropolitul Veniamin cercetând dacă a venit permisiunea. Apropiindu-se timpul deschiderei cursurilor şi Vasilie Scriban nerăbdător în dorul seŭ se plânge Mitropolitului în termini fórte duioşi. Atunci inima nobilă a Mitropolitului Veniamin ne mai putând resista zbucneşte în plâns şi lacrimi în cât toţi casnicii se minunară. Din întâmplare se aude o caretă la scara Mitropoliei, şi Mitropolitul mişcat nu'şi putea ţinea plânsul, se anunţă, că consulul Rosiei voeşte sà'l vadă. Atunci ḑice lui Vasilie Scriban: stăi aicea. El stătu. Intră Consulul şi'l vede pe Mitropolit mişcat, plâns şi neliniştit. Atunci îşi permite a-l întreba: Ce aveţi, vĕ rog, Inalt Preasfinţite: Ce nenorocire vi s'a întâmplat? Iar Mitropolitul umilit respunse: N'am nimic alt, de cât, veḑi D-ta pe acest tĕnêr, el a arătat dorinţa ca să studieze Teologia la Chiev, şi dupĕ mijlocirea ce am facut de atâta timp, nici până acum n'am primit nici un respuns din Rosia. Am trebuinţă de ómeni şi nu pot să mi-i formez, n'am mijlóce în destule. Ş'a început din noŭ a lăcrăma. Atunci Consulul grabit îi respunde: Inalt Preasfinţite, dacă numai acésta este pricina întristărei, vĕ rog sa bine-voiţi a primi declaraţia mea, că tĕnêrul va pleca imediat la Chiev, şi eŭ mĕ însărcinez a vĕ îndeplini tóte formalităţile în cel mai scurt timp. Cu acest respuns Mitropolitul Veniamin s'a liniştit. Iar Vasilie Scriban a şi plecat la Ungheni spre a trece în Rosia. Este adevĕrat că Preasfinţitul Filaret Scriban a tost fórte bine tratat în Academia de Chiev, că în urma mijlocirei Consulului Rusesc, Preaf. S. se bucura de favorurile cele mai înalte pe lângă persóna Mitropolitului Filaret din Chiev, pe care atâta l'a iubit

în cât la călugărie ĭ-a dat și numele seŭ de Filaret. Așa s'a întâmplat cu ducerea Preasfinției Sale în Rosia.

Despărțirea sa de rude și amicĭ la pornirea sa în Rosia, impresiunile triste ce ĭ-aŭ făcut Basarabia, pe care o numește fiĭca Moldoveĭ, locul de predilecțiune al Eroilor noștri, unde s'aŭ vĕrsat rîurĭ de sânge Românesc, Hotinul, fala Românéscă, le descrie el însușĭ și plânge ca un alt Eremia pe ruinele strămoșeștĭ și a sĕlbătăcieĭ ce ele presintă ochĭuluĭ Românesc,—acestea ni le spune în un tratat intitulat: *Voiajul meŭ în Rossia* [1]). Acéstă descriere este plină de patriotism și curiosităţĭ. Tot în ea ḑice: că ajuns în Kiev a fost primit cu multă amabilitate, pentru că era sosit deja ordinul împĕrătesc de a'l înterna și a avea pentru el o deosebită îngrijire, ĭar acésta prin mijlocirea Mitr. Veniamin, care era și președinte Epitropieĭ Învĕțăturilor publice [2]). După instalarea sa în șcólă a adresat o sumă de epistole profesorilor seĭ luĭ Gh. Asachi, Câmpeanu, Seulescu etc., tóte pline de patriotism și dorință de a se respândi învĕțătura în popor! Iată ce ḑice în o epistolă adresată frateluĭ seŭ —Preasf. Neofit: „Am sosit la Chiev... Mitropolitul Movilă, fiul unuĭ Domn al Moldoveĭ, aŭ întimiet aicea cea întăĭ Academie în Rossia, în care am norocire de a învĕța și eŭ. Acest barbat pentru acésta și alte aseminea înbunătățile fapte să sĕrbéză aicea odată pe an cu mare pompă“ [3]). Despre lipsa de instrucție în popor se pronunță așa, în o altă Epistolă: „D-vóstră știțĭ, țineți-vĕ de ceea ce știțĭ, că este adevĕrat. O! amicilor unde sunt acele ideĭ și minunte când noĭ vorbiam că neamul omenesc merge acum grabnic către desĕvêrșire, ne băgând în samă că jumătate dintr'ênsul să îndeletnicește cu ascuțirea armelor înprotiva cuĭ? In con-

---

1) Posed și acest voĭaj autograf.

2) Epistola sa către Mitropolitul Veniamin, prin care-ĭ anunță sosirea și instalarea sa la Chiev.

3) Preasf. Sa ne-a lăsat un manuscript în rusește, în care descrie panahida ce să face anual acestuĭ barbat.

tra celeĭ-l-alte jumătăţĭ, în contra fraţilor seĭ! Ce carare voeşte a apuca neamul omenesc? Eŭ nu mě pricep, nicĭ nu ştiŭ, ştiŭ însă atâta: că aicea sórele resare la apus şi apune la rĕsărit. (Vorbe fórte semnificative, pentru că maĭ pe faţă nu se putea exprima). Cine are urechĭ de audit să audă. Rugaţi-vĕ Celuĭ ce póte tóte ca să fie aşa cum el voeşte şi nu uĭtaţĭ că avem o Naţie şi o Patrie. Aicea ómeniĭ dic la boĭ *de* şi la caĭ *haĭ*. (Altă frasă plină de înţeles). Să ne ĭubim uniĭ pe alţiĭ Româniĭ şi atâta'ĭ destul".... A-céstă epistolă, cum vedem, este scrisă cu meşteşug; căcĭ din alta numaĭ să înţelege, ce vrea să dică, când face atent pe fratele sĕŭ să'şĭ cântărească vorba, ştiind că epistola are a trece graniţa şi are a fi rescetită până va ajunge în mâna sa; c'apoĭ cnutu şi Siberia. (Acéstă epistolă are data 1839).

Nu mě pot opri de a nu vĕ cita aicea două epistole a-dresate către părintele sĕŭ, ca model de stil epistolar şi în care să strĕvede pe deplin arta sa oratorică. Simţul de Patrie 'l neliniştea, cunoscênd ce să urzăşte pentru ea acolo, ĭar dorul de rude şi amicĭ 'l consuma! In o altă epistolă, tot către părintele sĕŭ, între altele dice la sfârşit: „Aşa este omul, fiinţa acéstă ticălósă şi nenorocită, în fericire dormitează şi în nenorocire să tredeşte. Părinte, fraţĭ, pa-trioţĭ, folosiţi-vĕ de timpul ce răpede zbóră şi vĕ ĭubiţĭ uniĭ pre alţiĭ precum şi eŭ vĕ ĭubesc; căcĭ numaĭ atuncĭ viaţa va fi viaţă şi noĭ aceea ce suntem". Aicea face alusiune la intrigile politice de pe atuncea, prin cari nu-maĭ cel maĭ abil reuşa. In o altă epistolă adresată amiculuĭ seŭ Albinetz, descrie ocupaţiile sale: „Ca dupĕ gătirea cărţiĭ pe care, dupĕ învoirea Rectoruluĭ o tălmăcesc în româneşte, adică: „Datoriile Preoţilor" scrisă de Alexandru Sturza, m'am hotărît ca de'ndată să mĕ apuc de alcătuirea Istorieĭ Bisericeĭ Moldo-Românilor. Bibliotecele Lavreĭ, A-cademieĭ şi Universităţeĭ 'mĭ făgăduesc bune isvóre şi am nădejde de un bun sfârşit. Placă ceruluĭ să pot servi naţieĭ Româneştĭ şi cu acéstă nouă întreprindere! Şi D-ta şi colegiĭ D-tale, ştitĭ că am râvnă de a lucra pentru des-

morţirea şi binele Românilor, acéstă râvnă creşte ḑilnic într'o progresiune însemnată... Eŭ am lucrat, lucrez şi voiŭ lucra cât voiŭ putea până la mórte.... Căcĭ cangrena Românésca nu se póte vindeca până ce Clerul nu va fi luminat dupre o formă sănătósă“! Ca adagiŭ acéstă epistolă are: *Unde nu'ĭ Patrie nu'ĭ fericire!* [1]) Mitropolitul Veniamin ĭată ce ḑice în mijlocirea sa către Mitropolitul de Chiev, arătând scopul pentru care aŭ trimis acolo pe Vasilie Scriban, care: „In Academia nostra Iassiensi cum laude terminavit, ut pote nobilis Basilius P. Scriban in eandem Academiam Theologicam Kioviensem susciperetur sine semet informandi in principiis Theologicis, et eadem cum tempore etiam tra. dandi in Seminario hujuste, quod hoc tempore erectum est in metiorem reformationem clericorum“... După ce arată scopul pentru care l'au trimis, apoĭ 'l recomandă protecţiuneĭ şi îngrijireĭ Inalt P. Mitropolit de Chiev. Nu mě pot opri de a nu transcrie o pericopă din acéstă mijlocire, care are şi o însemnătate istorică pentru noĭ. Iată-o: „Aşa dar, dupre primirea înalteĭ încuviinţărĭ a rugăminteĭ nóstre, fórte ne bucurăm că acésta facere de bine, care de la sântul şi slăvitul Chiev să revarsă asupra Patrieĭ nóstre, va fi ca o continuare a unuĭ asemiuea ajutor, de care, acest pămênt încă în sec. 17 s'a maĭ împărtăşit prin stăruinţa Domnuluĭ Vasilie V. V. Dupre care Preasf. Mitropolit Petraşco Movilă, al nostru învěţat compatriot, aŭ trimis aicea dascalĭ bunĭ la învěţătură, cariĭ aŭ adus mare folos luminăreĭ tinerimeĭ în Moldova.

.....Cu tótă smerenia vě rugăm să bine-voiţĭ cu cunoscuta bunătate părintésca a primi pre numitul candidat sub a vóstră protecţie, aşeḑêndu-l dupre sus arătata punere la cale, la locul cuvenit şi povăţuindu-l spre câştigarea mult dorituluĭ scopos“...... Subscris Veniamin Mitropolit Moldoveĭ [2]).

[1]) Aceste epistole ni s'aŭ păstrat autografe, în scrierea sa „Felurite scrierĭ ale luĭ Vasilie Popescu Scriban“.

[2]) Mijlocirea orĭ recomendarea acésta póртă No. 1005 din 20 Iulie 1839.

Ordinul Impĕratuluĭ de a fi admis Vasilie Popescu Scriban în Academia de Chiev pórtă data 7 Iulie 1839, No. 353, ĭar al Sf. Sinod 411 din 18 August. Respunsul Mitropolituluĭ Filaret de Chiev către Mitropolitul Veniamin este plin de grațiĭ, acceptând pe deplin cererea Mitropolituluĭ de a primi sub protecțiunea să pe tĕnârul Vasilie Popescu Scriban și care pórtă data 1839, din 29 August No. 463.

La epistola Mitropolituluĭ de Chiev Filaret, respunde, în limba latină, Preasf. Mitropolit Veniamin, în care între altele ḑice:..... „Accipe gratias pro benevolentia qua prosequoris juvenem, educationis Accademice Tuis sub auspiciis concreditum....“ [1]).

Preasf. Filaret Scriban, când s'a dus în Rosia era civil, absolvent al școleĭ din Treĭ-Ierarhĭ, a Academieĭ Mihailene și ascultase și cursurile de Filosofie și Drept, câte se predaŭ atuncĭ. [2]). Am vĕḑut că fusese numit și profesor de Istoria Națională și de limba francesă, era dar un tĕnâr cu cultură și în care simțul patriotic, dorul de țară era bine desvoltat. Acésta să constată din descrierea stăreĭ miserabile a locuitorilor Basarabieĭ, de sub stĕpânirea rusască și pe care ni-o face cunoscută în scrierea sa: *Voĭajul meŭ în Rosia.* Intrat în internatul Academieĭ de Chiev, unde rigórea disciplineĭ, nutrimêntul prost, ocupațiunea continuă îĭ slăbiră puterile, maĭ ales pentru că era de o constituție delicată-debilă. Voind a îndeplini literal datoriile de student, și ne maĭ putênd resista asprimeĭ climatuluĭ și disciplineĭ severe se bolnăvi în primă-vara anuluĭ 1840 și fu internat în spitalul școleĭ academice.

In acéstă stare ajuns, îl cuprinsă și morbul nostalgieĭ (dorul de a se întórce în țară). Tĕnêr, plin de ilusiĭ și fantasiĭ, patriot înfocat, ĭa condeĭul și scrie în spital maĭ

---

[1]) Respunsul pórtă data 15 Ianuarie 1840.
[2]) Posed și atestatele sale de Filosofie și Drept.

multe poesiĭ, în care se strĕvede că poseda şi talentul poetic. Pentru a-ĭ aprecia şi acéstă calitate şi a-ĭ cunóşte positiv situaţia sa psihică în aseminea împrejurare, transcriŭ aĭcea câte-va poesiĭ de ale sale compuse în spital:

SINGUR IN SPITAL (titlul poesieĭ).

Poesia fiind mare nu transcriŭ de cât treĭ strofe de la sfârşitul eĭ.

.... 'N'a vieţeĭ Primăvară, o flóre'nrumenea,
Eŭ tóte le aveam, de tóte mĕ'ndulceam,
Nu simţam spurcatul verme cum mereŭ mĕ tot rodea,
Din mana dimineţeĭ nimic nu maĭ aveam.

Ah! Singur în spital, singur în astă Ţară,
Şi ştiinţa ş'avuţia şi apa şi uscatul,
Orĭ şi unde caut, tóte'mĭ par amarĕ!
Candelă du'n cerurĭ un plâns,—şterge pĕcatul!

Fie ca Românii să vad'odat' lumina
Cu acéstă încredinţare vesel aşĭ muri!
Gătiţĭ în astă sară să mânc aicea cina,
Căcĭ mâne nu ştiŭ unde mĕ voĭu trezi—voĭŭ fi.

Era acéstă sară spre Paştĭ şi credea că nu va scăpa de mórte!

Altă poesie intitulată „Nimicirea“, care are valóre şi ca concepţiune poetică, sună aşa:

Dintre norĭ frumósă lună,
Scól' priveşte'n rîŭ,
Pri'ntunerec, când detună,
Plutitoriŭ înnot mereŭ.

Raza luneĭ îmĭ luceşte,
Vâsluesc în unde, negurĭ,
O speranţă îmĭ zimbeşte,
Că zăresc aprópe malurĭ.

Luntrea însă de odată
Pe vâslaş a resturnat
In zedar m'arunc în apă
Ca un plumb m'am cufundat.

Iată vĭaţa'n astă lume,
Cât de mult omul se'nşală!
Mărire, cinste, nume,
Un pas şi tóte se spală.

O altă poesie intitulată „Cântarea“.

Serman fiĭu al Natureĭ,
Aşa cântam eŭ vers;
Unde-ĭ al tinereţeĭ
Acel ferice mers?

In aniĭ trecuţĭ
Toţĭ veselĭ eram,
Ape, sóre, munţĭ,
De tot ne'ncântam.

Atuncĭ şi tinereţa
Era maĭ desfatósă,
Şi lumea şi viaţa
'Mĭ părea maĭ frumóse.

Pădurea maĭ umbrósă,
Tot locul fu plăcut,
Părecheĭ amoróse,
De care n'am avut.

La joc venea atunce
Maĭ veselĭ şi maĭ mulţĭ,
Natureĭ să aducă
Cântărĭ prin văĭ şi munţĭ.

Atuncĭ cu Primăvara
Plăcerea m'aştéptă,
Atuncĭ Diminéţă, sara
Tóte mĕ'ncântă.

Trecu ḑilele acele,
Trecu a mea fericire,
Acum le'ntreb pre ele?....
Nimic pot a maĭ ḑice.

Poesiĭ de pe timpul acesta ni s'aŭ maĭ conservat: *Tómna*, *Tinereța*, *Paştele de la Chiev*, *Merluşca mea*, *Postul cel mare*, *Acasa* şi *Prejmatul Chievuluĭ*. Iar la finele acestor poesiĭ următórele sentințĭ în poesiĭ:

Mare făr' de valurĭ nu se póte afla,
Ferice de cel ce ştie înnota.
Lume făr' necazurĭ nu se póte da,
Ferice de cel ce ştie a răbda [1]).

In fine Vasilie Scriban să însănătoşază şi'şĭ continuă studiul cu mare succes

In anul 1841, la 3 Februarie, fiind aprópe de a termina cursul, a petiționat către Mitropolitul Filaret al Chievuluĭ rugându'l să mijlocéscă către Mitropolitul Veniamin de a-ĭ permite să îmbrace schima monahală chĭar acolo; la cerirea sa Mitropolitul Filaret adresază Mitropolituluĭ Veniamin o mijlocire plină de laude pentru succesul obținut în studiĭ de tĕnârul Vasilie Scriban şi'l rógă de a-ĭ permite să'l călugăréscă el însuşĭ, în care mijlocire între altele ḑice: „Ut tuam respectu hujus rei sententiam mihi manifestam reddas. Quod ad me, supradictum juvenem, ob egregia ejus in litteris progressus praesertim vero ob morem ejus mitem, valde docilem humilemque, ad vitam monasticam, quam maxime aptum esse puto" [2]).

---

[1]) Tóte aceste poesiĭ sînt autografe şi scrise în Chiev. Sînt unele din epistole şi poesiĭ scrise cu litere..

[2]) Acéstă mijlocire pórtă data 13 Ianuarie 1841, No. 11.

La acéstă mijlocire respunde Mitropolitul Veniamin prin adresa din 1841, in festo Apostolorum, prin care admite cu multă plăcere trecerea la monahism a studentuluĭ seŭ Vasilie Scriban. Ast-fel intrând în monahism aŭ fost numit cu numele Filaret, după numele protectoruluĭ seŭ, renumitul orator și erudit al Rossieĭ, Mitropolit Chievuluĭ atuncĭ.

Până aicea ḑilele sale aŭ fost sămănate cu florĭ, de și sărac, lipsit de mijlóce, făcându'șĭ singur viitorul, era însă liber. Până aicea cânta din vióră și din chitară, facea poesiĭ, trăia într'o fericire ideală, ca un filosof!

In Rosia era în relație de aprópe cu toțĭ profesoriĭ, așa că nu-l considerau ca pe un simplu student ordinar, ci îĭ dădeaŭ onórea ca unuĭ fost profesor, om matur. Mitropolitul Filaret al Chievuluĭ de aseminea-ĭ arăta chĭar prietenie, și-ĭ plăcea adese a sta la conversație cu el, cu deosebire în limba francesă, pe care Vasilie Scriban o cunoștea fórte bine.

Când de aicea, de la călugăria sa, începe epoca sa spinósă, dar meritorie și care să termină la mormênt! Lira o svarle, vióra o sfarămă, musa încetéză, și le ĭa locul realitatea rĕce a afacerilor lumeĭ aceștia, care-ĭ plină de necaz, chin și venin, cum vom vedea.

Chĭar la călugăria sa i s'aŭ pus pĭedicĭ, temêndu-se pretendențiĭ de Episcopate de a nu'ĭ concura, în cât a fost nevoit Mitropolitul de Chiev a se adresa din noŭ Preasf. Veniamin și Direcțieĭ școlare de atuncĭ, să termine odată cu acéstă cestiune; căcĭ finind cursul, stă acolo așteptând resultatul. Nu ar fi putut obținea diploma de magistru în theologie, dacă ar fi fost civil—așa era în Rossia!

Nu știŭ ce se petrecea în sufletul ĭeromonahuluĭ Filaret Scriban, și care vor fi fost motivele uneĭ asemenea situațiunĭ; dar constat că presimte greutatea ce are a suporta în viață, și pe care o exprimă în următórea poesie, intitulată „*Fericirea*“: Iată-o:

Pe mare, pe câmpie, pe văile'n verdite,
Te cat o fericire... ! şi nu te-am maĭ aflat.
Nicăirĭ în viaţă'mĭ minuturĭ fericite,
Cruda mea sórtă nicĭ de cum mĭ-aŭ dat.

In pombe, în palaturĭ putere şi mărire,
Purpure, 'nbelşugare, aur, avuţie,
In zădar în viaţă-mĭ te cat o fericire!
Nicĭ una din dorinţĭ nu-mĭ aducĭ tu mie.

Spre a fi eŭ ferice cer nelegĭuiţiĭ
Să uĭt cu Românimea...! să fiŭ cetăţan
A tot Universul... să las pe ĭubiţiĭ...
Să calc, să uĭt p'aĭ meĭ, să nu maĭ fiŭ Roman!...

Dar eŭ nicĭ odată, voesc maĭ bin' să mor
Sĕrac, lipsit de tóte, de nime cunoscut,
In vecĭnica uĭtare; cerênd numaĭ un dor,
In semn că am ĭubit un loc ce m'aŭ născut.

Anatemă fiinţă e cosmopolitismul!
Să lucri pentru aĭ tĕĭ, să nu urĕştĭ pe alţiĭ,
Fie orĭ şi care; fac'aşa unul şi altul,
Nicĭ singĭurĭ, nicĭ rĕzbóe atuncĭ n'ar fi'ntre Naţiĭ.

Uĭtat să fiŭ de Domnul de te-oĭ uĭta Moldovo!
De nu'mĭ voĭŭ aminti de scumpa ta fiinţă,
Precum mĭ-a duc aminte de vĭaţa ce mĭ-aĭ dat'o,
De zeŭ, de cerĭu, de neamu-mĭ, de lege, de credinţă.

Eŭ nu ştiu poesie, nicĭ vorbe'npestriţate,
Nu ştiŭ ce e delirul, ce-ĭ lumea bunăóră,
Ştiŭ numaĭ a plânge naţiĭ impilate,
P'alor triste ruine să vêrs o lacrămĭóră.

Ştiŭ a ţinea-minte ş'a eveĭ a vedea
Fericea Românieĭ ş'a eĭ traĭu prea sfînt,
Cum tóte eĭ Natura plăcute le dădea,
De tóte'n sinul eĭ îmĭ parea că mĕ'ncânt.

Ştiŭ, mĭ-aduc aminte d'acel vers românesc
In care să descriŭ a lor nenorocirĭ,
Pe care patrioţiĭ Doină îl numesc,
Cântându-l p'ălăute, pe fluere şi lirĭ!

Ştiŭ, mĭ-aduc aminte: Româniĭ fus'odată
Măriţĭ, cinstiţĭ în lume, la toţĭ poruncind;
Iar adĭ pe eĭ se puse o pată defăĭmată,
Cu totul ea îĭ sapă, şi-ĭ vĕd din anĭ perind.

Ştiŭ, mĭ-aduc aminte, prunc am fost odată,
C'am fost în acea ţară ce aduce fericire;
De ea acéstă lume şi vĭaţa'mĭ este dată
Eĭ voĭŭ da eŭ tóte, şi fapte şi simţire....!

Ea este a mea vĭaţă, ea'mĭ e desfătarea,
Sarac cu ea-sŭ bogat, în ea tóte-sŭ odor!
A-ĭ fi eĭ spre folos, ĭată-mĭ destularea,
Iată-mĭ fericirea, ş'apeĭ eŭ vesel mor....!

Acéstă poesie, de şi póte lasă de dorit în respectul formeĭ, este însă necontestat o expansiune a inimeĭ sale, plină de dor pentru binele şi propăşirea miceĭ sale Patriĭ. Să arată în ea lupta contra ideilor cosmopolite şi a planurilor debitate de popórele marĭ în detrimentul celor micĭ. Scriban declară că rĕmâne credincios creduluĭ naţional, pentru care tot atuncĭ compune şi următórele ultime versurĭ intitulate: „*Cântarea mea*:

Dómne îndurate
Aduţĭ aminte,
Românilor parte
Fă-li între ginte.

Nu uĭta Naţia
Ce fu odată mărită
Varsă-ţĭ acum graţia
Pe o ţară smerită.

Tóte sînt a tale
Popórele'n lume,
Fiĭ ĭeşiţĭ din cale
Ce uit'al teu nume.

Galul şi Laponul:
Grecul şi Chinezul
Indul şi Romanul
Rusul şi Germanul.

Dómne îndurate,
Adu ţĭ aminte
Românilor parte
Fă-li între ginte.

L'am auḑit adese intonând aceste versurĭ, pe când, sbuciumat de valurile vieţeĭ aceştia, trăia retras în via sa de pe Socola, ocupându-se cu altoirea arborilor şi cultura albinelor. Dar să nu anticipăm, să ne'ntórcem ĭarăşĭ la firul istorieĭ vieţeĭ sale.

După ce a fost călugărit la 5 August 1841 în marea lavră Perceskta din Chiev de către însuşĭ Filaret al Chievuluĭ, dându'ĭ şi numele sĕŭ, apoĭ în ḑiŭa Schimbăreĭ la Faţă, 6 August, a fost chirotonit ĭeromonah (Actele de călugărie sînt în Ruseşte cum şi Paucenia de ĭeromonah sub No. 80). A scris apoĭ mulţumind pentru că i s'a permis a intra în monahism, atât rĕposatuluĭ G. Asachi, cât şi protectoruluĭ seŭ Mitropolitul Veniamin. In Epistola către G. Asaky ḑice: „Seminariul Socola nu va merge bine până ce nu se va supune sub privigherea Direcţieĭ Invĕţăturilor publice, precum să află tóte cele-l-alte şcóle publice. Despre acésta vom vorbi verbal.... De măngâere ni póte fi că am aflat vr'o patru cărţĭ istorisitóre despre timpul Domnuluĭ Vasilie Lupu şi a luĭ P. Movilă, în care lămurit să găseşte, că acel Domn a întemeiat şcolĭ în Monastirea Treĭ-Ierarhilor. Ele pot sluji de juridica dovadă spre a se lua din mâna grecilor veniturile moşiilor, ce în hărtiile aflate de Cinstita Epitropie să arată a fi însemnate şi hotărîte pentru ţinerea şcólelor. Aceste cărţĭ am socotit că sînt neaparate de cumpĕrat, de şi sînt fórte scumpe, fiind fórte rarĭ“ [1]). Pe aceste documente bazându-se G. Asaky a şi intentat proces Egumenuluĭ din Treĭ-Ierarhĭ, şi l'a câştigat, adică treĭ moşiĭ şi feredeul Turcesc. Apoĭ adauge: „Póte că eŭ nu voiŭ ajunge de a videa ideĭa mea îndeplinită, spre a se uni Româniĭ ambelor Principate...

„Iată ceea ce mĕ va putea face pe mine nenorocit“! La 1841, în o notă autografă ĭată ce ni spune: „De însemnat este întâmplarea următóre: Preoţiĭ de aicea aŭ un mijloc

[1]) Originalul ni s'a conservat.

de a gîci ce desemnează Providenţa cuïva. Cine voeşte crede, cine nu, nu crede, şi se deschide Biblia din întêmplare şi rândurile ce'ĭ pică supt vedere le primeştĭ în loc de presupunere pentru viitorime. Eŭ fără a băga în samă, din întâmplare făcuĭ acésta, şi ïată cuvintele ce'mĭ picasă înainte: *Ca să dau cunoştinţa noroduluĭ luĭ întru ertarea pecatelor lor.* Luc. 1. 17. Dee Domnul ca sa se întâmple acésta".

Noĭ am vĕḑut, că Mitropolitul Veniamin trimisese pe elevul seŭ ïubit în Chiev cu scop de a studia şi cunóşte organisarea Academiilor şi a Seminariilor din Rosia; acésta ştiind'o Ieromonahul de bună-samă Filaret Scriban, se îngrija de timpuriŭ, că atuncĭ când se va întórce în ţară să găsească vacant locul de Rector la Seminariul Socola, spre a'şĭ putea începe activitatea adecă: administraţia organisatóre şi profesura. Mitropolitul Veniamin nu maĭ era pe Scaunul Mitropolitan, ci dimisionasă la 28 Ianuarie 1842, şi dar Scriban rĕmăsese fără protector. Să nu uĭtăm că pe acele timpurĭ cine dintre ómeniĭ din popor n'avea D-ḑeĭ pe pămênt, nu putea ajunge nimic, cu tóte meritele sale. Acésta o înţĕlesese ingeniosul Ieromonah, pentru care şi scrie către Gh. Asache o epistolă lungă în care-ĭ descrie între altele şi situaţia sa. Iată o parte din acea epistolă: .....„Din scrisórea cu care m'aţĭ onorat am înţeles că D-vóstră aţĭ dori cât maĭ în grabă întórcerea mea în Patrie. La acésta am cinste a respunde, că şi eŭ gândesc şi doresc cu nerăbdare. In tómna viitóre sperez că voiŭ sfârşi tóte pregătirile spre acest pas. Insă eŭ jĕlesc, că aflarea în Seminaria Socoleı a unuĭ om, care nu din rîvnă spre fericirea Românilor, ci pentru a se adăposti ca un alungat din alte ţărĭ, s'aŭ acăţat de nenorocitul acela aşĕzĕmênt bisericesc, nu pentru pace şi armonie s'aŭ pus în mijlocul mu.elor Naţieĭ, ca un element eterogen Românismuluĭ; să nu cumva să-mĭ presere calea cu spinĭ, care se zăbovéscă saŭ póte că şi se împïedece a mĕ întórce. O! D-vóstră ştiţĭ câtă stricăcïune a adus Sirbismul pentru Românĭ!... Pata

ce aŭ lăsat'o el asupra scumpeĭ nóstre Naţiĭ este neştearsă. Oare nu cum-va România voeşte ĭarăşĭ a se înturna în negurile seculilor de mijloc? Nu vĕd eĭ că puţin nu s'aŭ înnecat de limba slavónă, cari ĭ-aŭ încunjurat ca un deluviŭ de tóte părţile? Cine se póte îndoi că Slavonul acela nu va urma exemplulul strămoşilor sĕĭ. Cine a uitat pe otrăvitorul Românilor *Teoctist*? Insă eŭ întru acéstă trébă mĕ las cu totul în disposiţia şi voĭa D-vóstră. Aduceţi-vĕ aminte că aveţĭ a da samă viitorimeĭ, de veţĭ lăsa a se înrădăcina un venin atât de ascuns..." Tot în acéstă epistolă se maĭ cetesc următórele cunoştinţĭ istorice naţionale, de care se ocupa pe atuncĭ Ieromonahul Filaret Scriban.....
„Pe lângă acestea eŭ sperez la bunătatea D-vóstră că'mĭ veţĭ mijloci slobozirea uneĭ deosebite sumĭ, spre cumpărarea unor cărţĭ trebuitóre pentru învĕţăturile teologice, a unor cărţĭ ritoriceştĭ şi a Istoriilor, cari aicea se pot afla şi cari pot da materialurĭ pentru *Istoria Bisericească a Românilor*, ce am început a o alcătui, din care am gata până la timpurile Sinoduluĭ Florentian, în cuprins de 60 de cóle.
Ah! Bine ar fi, ca Româniĭ noştri să nu se scumpească la lucrurile cele folositóre, măcar întru atâta, dacă nu maĭ mult; pe cât nu se scumpesc la cele nefolositóre. Dar Dumnedeŭ ştie de eĭ... Eŭ îĭ plâng fiind că nu aŭ căpătat până acum nicĭ o direcţie. Eĭ nu ştiŭ în cotro merg şi de ce să se apuce. Eĭ sînt nişte simpli fluturĭ spulberaţĭ de vêntul împrejurărilor, de care eĭ nu ştiŭ a se folosi" ....
Aicea face alusie la pătura înaltă din societatea Românilor —la boerĭ. Aşa era, abea scăpaţĭ de presiunea tanariotă, deprinşĭ cu obiceĭurĭ orientale, simţul de Patrie şi naţionalitate Română era diminuat de împrejurările politice. Uniĭ din boerĭ eraŭ cu Ruşiĭ, alţiĭ cu Turciĭ, alţiĭ cu Nemţiĭ; ĭar Filaret Scriban li pretindea naţionalism şi să cumpere cărţĭ pentru desgroparea Românismuluĭ! Şcólele naţionale din Bucureştĭ şi Iaşĭ, aŭ fost singurile focare sacre în care profesoriĭ Românĭ aprindeaŭ în eleviĭ lor

sentimentul Naţional. Aicea învěţară naţionalismul şi Filaret Scriban, pe care-l profesară cu atâta foc. Tineretul în genere are maĭ mult inimă şi imaginaţiune, pe când ómeniĭ maturĭ—pe atuncĭ boeriĭ—tóte le fac cu combinaţiunĭ şi în conformitate cu interesul lor personal—ĭar cestiunea patriotismuluĭ este cultivată numaĭ când coincide cu interesul individual. De aceea nu putem nega că n'aŭ fost patrioţĭ mulţĭ din boeriĭ noştri, dar multora le tăgăduim acel devotament, acel sacrificiŭ până la abnegaţiune de sine, după cum se vede la cetăţeniĭ epoceĭ nóstre de renaştere naţională. Alte timpurĭ, alte moravurĭ.

La 1842, 8 April, a fost declarat de Academie, prin diploma No. 9, Dominum Heromonachum Filaretum Scriban Magistrum sacro-sanctis Theologiae humaniorumque litterarum etc. [1]).

Cât timp a stat în Chiev ca student, s'a ocupat şi cu culegerea documentelor privitóre la *Istoria Bisericéscă a Românilor*. El este cel întâĭ collector de documente pentru formarea exactă a Istorieĭ Bisericeştĭ la Românĭ; fiind-că a priceput că scrierea istorieĭ numaĭ atuncĭ are valóre, când este basată pe documente scrise, şi numaĭ ast-fel de scriere este veridică şi pentru Românĭ şi faţă de strěinĭ. Iată ce ne spune însuşĭ Preasf. în introducerea Istorieĭ Bisericeştĭ a Românilor pe scurt: „De un pătrar de secul eŭ mě ocup cu repararea acestuĭ mare defect; dar apoĭ ne aflând din trecut nicĭ un Letopiseţ pentru Bisericile Românilor, se póte lesne înţělege câte Bibliotecĭ, câte Arhive, câţĭ istoricĭ, câte ḑiare arheologice am trebuit a consulta pentru întreprinderea mea. Posed cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ un material ca de 400 cóle şi věḑêndu-mě apropiet de bětrâneţe, fără mijlóce de a-l putea publica, am socotit a face din el un extract cu arătarea autorilor şi a izvórelor, cari pot

---

[1]) Originalul Diplomeĭ îl păstrează D-nul Dr. Romulus Scriban, nepotul Preasf. Filaret Scriban.

servi în viitor de mare ajutor pentru un întreprindĕtor maĭ norocit de cât mine". Acestea le scria în 1871, doĭ anĭ înaintea morţeĭ sale [1]).

Cât merit şi recunoştinţă s'a câştigat Preasf. Sa numaĭ cu adunarea acestuĭ material, las să aprecieze orĭ-ce om cărturar Român, maĭ ales când ne vom cugeta că fără mijlóce a făcut acésta şi într'un timp aşa de îndepărtat. De la acest timp al studenţieĭ sale în Chiev maĭ cunosc, pe lângă corespondenţa citată: a) Un Cuvênt alcătuit spre a se rosti la ocasia sfinţireĭ Bisericeĭ Catedrale, ce acum se zideşte în Capitala Moldovei, Iaşiĭ, 1841, de Ieromonahul Filaret Scriban. b) Cuvênt despre marirea Religieĭ. c) O Precuvêntare la cartea în II volume—Epistole pastorale, scrise de Alexandru Sturdza şi traduse în Româneşte de Preasf. Sa la Chiev, în care ĭată ce pasagiŭ însemnat întâlnesc: „Cu ocasia acestor îndeletnicirĭ (a adunăreĭ materialelor pentru Istoria Bisericéscă a Românilor), eŭ cu mirare am aflat în Istoriĭ, că Naţia Românéscă născu pe uniĭ din ceĭ maĭ marĭ barbaţĭ aĭ Bisericeĭ şi aĭ Statuluĭ. Cine din lumea învĕţată nu cunóşte numele Mitropolituluĭ Petru Movilă, alcătuitorul ceĭ întâĭ cărţĭ canonice despre marturisirea Ortodoxă a Bisericeĭ de Rĕsărit, care la Sinodul Moldoveĭ din Iaşĭ s'a aprobat şi întărit de toţĭ Patriarhiĭ, spre a fi ca carte dupĕ care se cere a se învĕţa toţĭ Ierarhiĭ şi Dascaliĭ Rĕsărituluĭ? Petru Movilă, ḑic, întemeetorul celeĭ întâĭ Academiĭ Bisericeştĭ în Rosia şi editorul maĭ multor carţĭ bisericeştĭ. P. Berîndă întemeitorul Tipografieĭ în Chiev şi alcatuitorul celuĭ întaĭ

[1]) Acest resumat al Istorieĭ Bisericeştĭ a Românilor, publicat cu baniĭ Preasf. Bobulescu, fost Episcop de Rîmnic, a servit de manual în Seminariul Socola, în care scop a şi fost făcut de Preasf. Filaret Scriban. Materialul pentru Istoria Bisericeĭ Românilor despre care este vorba aicea, îl posed parte eŭ, parte l'am dat Preasf. Ghenadie, actualul Episcop de Rîmnic, spre a-l studia, pentru că maĭ tot este în limba rusască. Veḑĭ Istoria Bisericéscă a Românilor pe scurt, compusă de Arhiereul Filaret Scriban, Iaşĭ, 1871.

Lexicon slavon, Mitropolitul Grigorie Țamblac, Dimitrie Cantemir, cel întâĭ Satir al Rosieĭ și un vestit diplomat, Neculaĭ Spatariŭ, Mitropolitul Moscveĭ Amvrosie Vartic, Neculaĭ Bontîș alcătuitorul și editorul maĭ a tuturor cărților după care se povățuesc tóte Seminariile de aicea, Herescu, întemeitorul în Moscva a celeĭ întâĭ Universitățĭ și a Dramaturgieĭ Rosiene. Pe lângă aceștĭ bărbațĭ marĭ, cariĭ cu dreptul s'ar cuveni a avea biografia lor orĭ ce Român, și pe cariĭ din nenorocire Nația Românéscă nu a putut de aĭ avea în sinul Patrieĭ și a se adăpa de măreţile lor fapte, eŭ am întîmpinat și maĭ cu o mare bucurie alcătuirile unuĭ alt compatriot, din timpurile nóstre, cu care se póte într'adevĕr făli Nația Românească, și acesta este Generalul Alexandru Sturdza, alcătuitorul acesteĭ cărțĭ pe care eŭ m'am grăbit de a o talmăci în limba Românească“ [1]). Iată cu ce se ocupa Scriban în Chiev și care-ĭ era rĕpausul seŭ când se lăsa de la studiŭ—traducea cărțĭ și transcria documente și cetea istoricĭ strĕinĭ pentru a estrage din eĭ faptele privitóre la Românĭ. Daca n'ar fi de cât aceștĭ Românĭ cariĭ a lucrat la înființarea înflorireĭ și creștereĭ învĕțătureĭ și a literatureĭ în Rosia, totușĭ sînt de ajuns spre a constitui un vot perpetuŭ de recunoștință din partea aceluĭ popor către neamul Românilor. Dar proverbul român ḑice: *S'a schimbat boerul*, și acest proverb cuprinde mult adevĕr față de cestiunea recunoștințeĭ!

Dupĕ ce ș'a terminat cursul a întreprins un voiaj la Petersburg, unde a facut cunoștință cu maĭ multe persóne din sferele înalte, dintre Românĭ cu Hajdeŭ și Hâncu erudițiĭ etc. Dupĕ relațiile amicale ce a angajat cu Al. Sturza, vĕrul Domnuluĭ Mihaĭ Sturza, când a venit în țară ĭ-a fost deschis deja locul de Rector în Seminariul Socola, post pe care l'a conservat cu multe dificultățĭ timp de peste 18 anĭ. La 20 Septemvrie 1842, a fost decretat de Rector și pro-

[1]) Ni s'a conservat copia originală a acesteĭ întroducerĭ.

fesor Seminarieĭ Veniamin. Decretul este dat de „Epitropia Invĕţaturilor în Principatul Moldoveĭ“ prin care se recunóşte de Rector şi profesor cu salar de 7,200 leĭ pe an, primitorĭ din casa şcólelor [1]. Tóte fórte bune. Dar ce s'a întâmplat că s'a vacuat aşa grabnic locul de Rector la Seminariul din Secola? Ce s'a facut cu Arhimandritul pe atuncĭ Suhopan? Ieromonahul Filaret Scriban a avut bunul simţ de a'şĭ prepara anticipat calea la Rectorat prin amiciţia sa cu Generalul Alexandru Sturdza, omnipotent pe atuncĭ asupra vĕruluĭ seŭ Mihail Sturdza şi în parte asupra destinelor Moldoveĭ. Generalul Alex. Sturdza ĭubea fórte pe Românĭ, era patriot, de şi se bucura de tóte titlurile şi favorurile în Rosia—dar sîngele apă nu se face, ḑice ḑicĕtórea. Scriban alérgă la el şi se pune sub protecţia sa şi-l róga a-l recomenda Domnitoruluĭ Mihail Sturdza, când îĭ trimite şi două discursurĭ de felicitare. Iată ce cetesc în o epistolă adresata Generaluluĭ Alex. Sturdza în 1842: „..... Excuzez moi. Exellence, pour la hardiesse avec la quelle j'ose vous prièr de transmettre ces discours à ŏn Altesse Sérénissime Michel Sto urdza, Prince Regnant de Moldavie, comme une offrande de l'hommage que je sdoit à mon Souverain et bienfaiteur. Je vous en soupplie très humblement, ayez la bonté de Lui presenter en même temps et montrèr respectueux devouement et mon desir de Lui servir pendent toute ma vie.....“ Trebue să ştim ca pană la 1848, cât a fost Domnitor Mihail Sturdza, Preasf. Filaret Scriban era sprijinit fórte puternic şi la Palat şi la Mitropolie de cătră amicul seu Generalul Alexandru Sturdza. La 21 Iunie 1843 fu numit Egumen la M-rea Socola. In acest timp, venind în Seminar la 15 Fevruar 1843 a fost hirotesit Arhimandrit de Filaret Apamias, dupĕ porunca espresă a Domnuluĭ Mihail Sturdza; fiind Mitropolia în vĕduvie. Cea întâĭ întreprindere a sa a fost de a introduce

[1]) Ni s'a conservat decretul în original.

un Regulament privitor pe acest Institut, ceea ce a şi reuşit pe deplin. Ajutător în acéstă a avut tot pe fidelul seŭ amic Al. Sturdza, care, prin îndemnul Preasf. Filaret Scriban, a primit a fi Epitrop asupra Seminariuluĭ, de şi trăia în Rosia. Iată cuvintele Domnuluĭ M. Sturza, adresate vĕruluĭ seŭ Al. Sturdza în cestiunea epitropieĭ Seminariuluĭ: „L'heureuse conjecture de votre presence, cher cousin, en ces lieux m'a mis dans le cas de mettre à proffit vos lumières et votre sollicitude pour le bien de votre Patrie, et en concequence des explication que j'ai eu avec votre Exccellence relativement à une Organisation convenable du Séminaire à la suite de quelle, vous avez bien voulu agréer la proposition de prendre part active à cette oeuvre méritoire et salutaire, j'ai cru indispensable de procéder à la réorganisation precitée en me chargeant de concert avec votre Excellence de la curatelle de Séminaire......" [1]) Dupĕ ce'şĭ dă adesiunea sa Al. Sturdza, imediat să admite Regulamentul Seminarieĭ, şi care s'a conservat în original între hârtiile Preasf. Filaret. Cu tóte acestea linişte tot nu avea; acum încetasă vacanţia Mitropolieĭ, iar intriganţiĭ, invidioşiĭ şi ignoranţiĭ ţeseaŭ pânza Penelopeĭ; căcĭ suindu-se la Scaunul Mitropolitan Meletie Episcopul de Roman, s'a încercat a paralisa efectele Seminariuluĭ prin deschiderea scaunuluĭ, pretestând că s'ar perde religia, dac'ar lipsi mulţimea preoţimeĭ. Dar Preasf. Filaret fiind tot-déuna deştept şi prevĕdĕtor lupta contra partideĭ antiprogresiste clericale, atât prin puterile sale morale şi intelectuale, cât şi prin influinţa amiculuĭ seŭ Al. Sturdza. Seminariul póte fi considerat în timpul Rectoratuluĭ Preasf. Sale, ca partidul clerical progresist, şi ast-fel ne putem esplica tóte intrigile ce i s'aŭ urzit. Aşa Preasf. Sa arată amiculuĭ seŭ causele ce împedicaŭ progresul Cleruluĭ, încât Alexandru Sturdza prin Epistola sa

[1]) Corespondenţa dintre Alexandru Sturdza cu Mihail Sturdza i se comunică Preasf. Scriban de Alexandru Sturdza.

din 1843, pe care o comunica in copie Preasf. Sale, atrage atenţiunea Domnuluĭ Mihaĭl Sturza prin următórele cuvinte: „Le Séminaire de Socola confié à notre surveillance à pour but de fournir à l'Eglise de Moldavie des sujets dignes et capables de remplir les augustes fonctions du sacerdoce aux divers dégrés de la Hierarchie, dans toute l'étendue de notre tèrre natale.... Si toutes les places vacantes de l'ordre sacerdotale continuaient d'être donées, comme par le passé, à des individus sans mission, depourvus de toutes les connaissances religioses et pris au hazard.... Tout en nous abstenant de caracteriser ici l'abus invétéré des ordinations arbitraires"...... Cere în urmă a se lua de urgenţă măsurile următóre, cari sînt fórte importante, căcĭ în ele să resumă tótă desvoltarea teoretică şi practică a Seminariuluĭ şi a Cleruluĭ pănă la 1860. Iată-le: 1) Il sera crée quatorze places de maitres de religion et d'histoire sacrée dans toutes les écoles de la Principauté, qui seront exclusivement reservées aux éléves du Séminaire de Socola. 2) Les places seront rétribuées sur les fonds du Departement de L'Instructions publique. 3) Les Séminaristes presentement disponibles seront immediatement rappelés à remplacèr pour cette branche d'enseignement les instituteurs laïc. 4) Il sera crée six places de predicateurs qui seront reservées aux éléves du Séminaire de Socola... C'est une question de vie ou de mort".... Iată programul ce ĭ-a servit de divisă şi care l'a realisat Preasf. Sa în timpul Rectoratuluĭ. Să nu uĭtăm că acéstă Epistolă are de autor pe insuşĭ Preasf. Scriban.

Ţinênd în mânele sale puterea morală a luĭ Al. Sturdza, prin acésta ţinea în respect orĭ-ce intrigĭ de nobleţă şi partide şi chĭar pe Domn. Iar activitatea sa tótă a fost restrânsă la cultivarea şi luminarea Cleruluĭ, precum şi la asigurarea posiţieĭ luĭ. Aşa în 1844, a înfiinţat 12 Catihetiĭ, cari aveaŭ de scop a prepara pe candidaţiĭ la preoţie, aşa în cât nimene numaĭ putea intra în cler din acésta epocă, fără a trece şcóla Catihetică şi un esamen general la Semi-

nariul Socola [1]). La 1843, urmându-și șcóla cursurile regulat după programele existente, Preasf. Sa se ocupa în special cu proiecte pentru organisarea Seminariului. Tot în acest an este felicitat de Soborul Mănăstirei Neamțuluĭ atât în Martie 17 cât și la 28 Decemvrie, în care citesc: „... Deci rugăm pe Atot-facĕtorul sa vĕ întarească întru înalta slujbă și la lucrul cel stânt întru care sînteți chemați. Să vĕ arate pururea și în tot locul biruitorĭ asupra vrajmașilor sfinteĭ Bisericeĭ sale, să vĕ pazască și să vĕ ție întru viața cea maĭ presus de lume, ne bântuițĭ de rĕutate și de deșertaciunele eĭ....“ Ne cunoscênd încă bine niciĭ persónele nici împrejurările politice, sta maĭ mult în șcólă ocupându-se de îndatoririle sale. In 1844, i se exprimă mulțămirĭ din partea Epitropieĭ Seminarieĭ Veniamine pentru traducerea cărțeĭ Datoriile Preoților (Epistolile pastorale scrise de Alex. Sturdza). In anul acesta face cel întâĭ proiect pentru ameliorarea Seminarieĭ și asigurarea Seminariștilor, în care la § I se scrie: „Este înadins oprit a se maĭ primi în tagma preoțască alțĭ candidațĭ de cât numaĭ pe aceĭ ce vor fi îndeplinit cursul învĕțaturilor theologiceștĭ în Seminariul Socola...“

In 1843, se încep prin el școlele catihetice în tóte districtele Moldoveĭ și se opresc hirotoniile directe și pe banĭ. Aceste școlĭ eraŭ și ca preparande pentru tinerii cei ce voiau a'și continua studiile în Seminariu. [2]). De la venirea pe Scaunul Mitropolitan a luĭ Meletie și pană la mórtea sa 1848, Seminariul a fost fórte adese amenințat cu desființarea, carea dacă nu s'a putut realisa, a fost numaĭ sprijinul puternic moral al luĭ Alexandru Sturdza dat Preasf. Filaret Scriban [3]).

---

[1]) Tótă corespondența între Preasf. Filaret Scriban și Generalul Alexandru Sturdza ni s'a conservat și este în proprietatea D-luĭ D. A. Sturdza.

[2]) Vedĭ Istoricul Seminariuluĭ Veniamin Pag. 72—80.

[3]) Vedĭ scrierea citată.

Din anul acesta n'a maĭ calcat piciorul Mitropolituluĭ Meletie prin Seminar. Caută însă prin tóte chipurile se discrediteze şcóla şi se deschida Scaunul. Acésta însémnà pe atuncĭ a hirotoni turme de diaconĭ şi preoţĭ ne cărturarĭ, pe banĭ gata, pentru că Meletie Mitropolitul dăduse banĭ mulţĭ luĭ Mihail Sturdza şi cauta a'şĭ scóte baniĭ cu procentele lor. Preasf. Filaret Scriban spre a opri simonia şi arbitrarul de la Mitropolie, raporteazĭ situaţia de atuncĭ a şcóleĭ luĭ Al. Sturdza, care prin o epistolă adresată Domnitoruluı, în care dupĕ ce propune reformele ce sînt de întrodus în învĕţămêntul Clerical, dupĕ ce arată mijlócele necesare pentru încurajarea absolvenţilor Seminarieĭ, inchee: „...Aceste sînt mĕsurile urgente ce avem onóre a le supune cu respect Marieĭ Tale. Curânda lor îndeplinire ne pare a fi o garanţie sine qua non pentru existenţa esteriórá a Seminariuluı. Este o chestie de viaţă orĭ de mórte. Pentru ce am ţese noĭ cu atâta îngrijire şi cu atâtea cheltuelĭ pânza bĕtrênuluĭ Laerţiu, dacă spiritul întunericuluĭ ar conserva puterea de a desface în fie-care nópte ceea ce se produce de fie-care ḑi..." [1]). Tot în acest an i se încuviinţază şi imprimarea Catihisuluĭ pe scurt, lucrat tot pentru usul Seminariştilor.

Din anul 1846, ni-au rĕmas maĭ multe discursurĭ funebre şi de ocasie ca: Cuvênt la înmormêntarea Postelniculuĭ Gh. Hermeziu, Cuvênt la înmormêntarea Comisuluĭ Ioan Neculcea, Cuvênt de anul nou, Cuvênt la înmormêntarea mareluĭ Logofĕt Dimitrie Sturdza, fiind faţă şi Domnul. Tot în anul acesta imprima, cu aprobarea Mitropolieĭ, Istoria Sfântă a Vechiuluı Testament, tot pentru uzul şcóleĭ. Când Preasf. Sa a venit la Rectorat şcóla n'avea carţĭ scolastice de loc şı cea întâĭ grije a sa a fost de a publica cărţı didactıce necesare elevilor [2]). Tıneriĭ din Seminariul

[1]) Veḑĭ Istoricul Seminariuluĭ unde este transcrisă acéstă epistolă, pag. 82—84).

[2]) Cel ce voeşte a cunóşte de aprópe peripeţiile prin care a trecut şcóla luĭ Veniamin—Seminariul din Mănăstirea Socola—consulte Istoricul aceleĭ şcolĭ ce l'am publicat în Iaşĭ la 1885.

Socola nu eraŭ de ajuns pentru tótă Moldova, apoĭ mulţĭ din eĭ absolvind ocupaŭ posturĭ profesorale, ce li se confieaŭ pe atuncĭ cu multă prodigalitate. Mitropolia le făcea încă şi greutăţĭ, pretextând că n'ar fi moralĭ, supuşĭ, pe când în realitate causa era, că eĭ nu dădeaŭ banĭ şi nicĭ se lăsaŭ a fi jumulițĭ de Protopopĭ. Lupta între întuneric şi lumină a durat mult în Biserica nóstră!

Vin timpurile de la 1848, când Mihaĭ Vodă părăsi Scaunul, Preasf. Sa a fost destituit de la Seminar din causa patriotismuluĭ seŭ. Acum ĭ-à venit apa la móră şi Mitropolituluĭ Meletie, şi la 1848, Ianuar 29, îĭ spune că este slobod de îndatorire, când Scriban s'a mutat la vie—unde era refugĭul seŭ în timpul uraganelor şi fortunelor politice. Intrigile Mitropolitane eraŭ acum maĭ tarĭ de cât influenţa sa morală, în cât a fost nevoit a ceda. Atuncĭ din noŭ ruină în Seminariŭ, disolvarea cursuluĭ superior, şi restrângerea celuĭ inferior; atuncĭ ĭarăşĭ deschiderea scaunuluĭ, ameninţările tartaruluĭ asupra cultureĭ clericale; atuncĭ în fine, hidra cea cu şapte capete asvârlind veninul seŭ infecta pestilenţios tot ce e seminarist,—a fi seminarist era sinonim cu a fi corupt şi nereligios, ba chĭar antihrist! Dar Pronia, care dirige tóteĭ nu permite rĕutăţeĭ a sta maĭ mult de cât până 'şĭ arătă tótă rĕutatea sa, ş'apoĭ o suspendă, pentru a se preţui maĭ bine virtutea. Iată în ce terminĭ este dat ordinul de distituire: „Prin aşezĕmîntul înalt întărit la 23 a curenteĭ, lunĭ, statornicindu-se obiectele de învĕţătură, ce aŭ a se împărtăşi în Seminariul Socoleĭ, unde urméză a se pregăti în ştiinţe numaĭ feţele menite a primi darul diaconieĭ şi preoţieĭ de mir, şi într'acele ştiinţĭ lipsind cu totul clasul de theologhie la care eraĭ profesor, Epitropia înştiinţează pe Cuvioşia ta, că de la 1-iŭ Fevruarie eştĭ slobod de ḑisa îndatorire. Tot odată fiind că prin ḑisul aşezĕmînt îndatorirea de Egumen la Monastirea Socola s'a desfiinţat, lăsând sarcina acésta asupra Epitropieĭ, Cuvioşia ta veĭ bine-voi a încredinţa în primirea economuluĭ Vitalie tótă zestrea Seminarieĭ şi Mănăstireĭ......“ Iată cum era pe atuncĭ! Te

culcaĭ cu slujba şi te sculaĭ fară ea. Dar Filaret Scriban avênd o rĕbdare nedescris de mare, nu se discurajază, ci persista în a rĕmânea în Seminar fără salar, fără casă şi masă, numaĭ spre a împedica, cât va putea,desfiinţarea totală a Seminariuluĭ de către Mitropolitul Meletie. Ne putênd a-l da cu forţa din şcólă, intervenind şi Domnitorul, de şi anul 1848 era şi pentru Domn greu, de aceea şi menagea pe Mitropolit spre a-l avea în partida sa Mihail Sturdza. Mitropolitul cedară în fine, îl numeşte numaĭ Director la 31 Ianuar 1848 cu salar de 5,000 leĭ anual, pe când până acum avea 7,200.

Lucrurile se restabilesc, prin mórtea grabnică a Mitropolituluĭ Meletie, bolnăvindu-se de holeră. Dar unde sînt elevii? Unde sînt profesorii? Inprăştieţĭ prin tótă lumea, pribegind şi nestiind unde să'şĭ plece capul! Dupĕ îndelungĭ sforţări, Seminariul se re'ncepe din noŭ, dar numaĭ cursul inferior, revenind ĭarăşĭ Preasf. sa la postul seŭ. Cât regres n'a adus instrucţieĭ în genere şi Cleruluĭ în parte acésta întrerumpere! Aŭ trebuit alţĭ anĭ pentru a se putea complecta şi cursul superior din noŭ!

Cu venirea Domnuluĭ Gr. Ghica, printr'un fapt providenţial, şĭ a atras Preasf. Scriban ĭubirea şi favórea luĭ, adică: fiind Gr. Ghica pârît la Pórtă de concurenţiĭ la Domnie, că ar fi cam smintit la minte, a fost Preasf. Sa, consultat secret asupra acestuĭ punct de consulĭ când a susţinut: „că dacă cel ce face acte virtuóse, are o religie, înfiinţéză stabilimente de caritate este nebun, atuncĭ Gr. Ghica este nebun". Acéstă relaţie auḑind'o Vodă, 'l a respectat şi ĭubit în tótă Domnia sa Dar să nu anticipăm.

Din anul 1849 şi 1850 n'avem nimica conservat, pentru că împrejurarile politice consuma tóta activitatea ómenilor patrioţĭ. In ţară nu era nicĭ Domn, nicĭ Mitropolit. Ideile revoluţieĭ din 48 umplea golul oficialităţeĭ. Din 1850 ne-a rĕmas numaĭ un Cuvênt funebru, la mórtea Mareluĭ Logofĕt Alexandru Ghica.

Sub Gr. Ghica, la 1852 Ianuar 12, a fost hirotonit E-

piscop Stavropoleos, contra voinţeĭ multora, dar prin voĭa şi mijlocirea Domnuluĭ. La Scaunul Mitropolieĭ să înalţasa Sofronie Miclescu, om bun şi cu care reposatul a fost în bune relaţiĭ mult timp şi'l respecta.

Sub acest Domn s'a complectat cursul superior cu 4 clase. Sub acest Domn Preasf. Filaret Scriban era consultat la afacerile clericale şi politice. Sub acest Domn în fine ş'a ajuns Scriban apogeul seŭ. In Seminariŭ eraŭ până la 150 elevĭ internĭ şi Institutul avea în adevĕr fisionomia uneĭ şcolĭ religióse. Tot pe aceste timpurĭ a venit de la studiĭ din Rosia Preasf. Melchisedec, fost Episcop de Roman, acum reposat, şi Dl. Hristofor Scriban, în urmă Arhimandritul Theoctist, fost Profesor şi Rector, apoi în 1852 trimise pe Ioan Mandinescu şi pe August Scriban în Rosia la Petersburg spre a studia; ĭar la 1856 pe Climent Neculaŭ, Filaret Dimitriu, Gh. Erbiceanu în Grecia, pe Damaschin şi Ghenadie Enăceanu (acum Preasf. Episcop de Rîmnic, Noul-Severin) în Halchi spre a-ĭ prepara pentru profesorat etc.

Influenţa luĭ morală a format Moldoveĭ un cler luminat şi profesorĭ eruditĭ. Dacă astădĭ ne putem fali cu ceva orĭ cu Cler, orĭ cu profesorĭ Seminarialĭ, cu ómenĭ cultĭ şi eruditĭ, luĭ să datoreşte. Dacă ne puteam mândri cu superioritatea Cleruluĭ din Moldova pe atuncĭ şi în genere cu tot ce era cult în Biserica Română, al seu a fost meritul. Dacă n'ar fi fost el, aşa de zelos pentru Biserică, am fi fost în aceĭaşĭ categorie cu cele-l-alte provinciĭ Române. El a tins a forma o şcóla, o pepinieră, de unde sa se pótă la tot timpul recruta persónele trebuitóre Bisericeĭ naţionale.

De câte orĭ nu'l am vedut suspinând, ba chiar lacramând, când ştia că şcolariĭ sĕĭ sufĕr lipsa dileĭ. Preasf. sa nu înceta a le recomanda rabdare şi ĭar răbdare.

In aceste timpurĭ Profesoriĭ erau internĭ şi cu iconomiile făcute din întreţinerea Seminariuluĭ a zidit casele din rândul al II-le, feredeul şi alte îmbunătăţirĭ.

C. E.

(Va urma).

MATERIAL PENTRU DREPTUL BISERICESC ORIENTAL.

Manuscripte din Biblioteca mea.

I) Manuscriptul acesta este o lucrare făcută după manuscriptul luĭ Manuel Malax, nu este însă o decopiare orĭ o simplă prescurtare. Greşala celor ce s'aŭ pronunţat, că Indreptarea Legeĭ ar fi fost tradusă după Manuel Malax constă în acea, că aŭ confundat manualele manuscripte, făcute de alţiĭ, cu al luĭ Malax, şi care nu sunt o simplă decopiare orĭ resumare, ci o lucrare individuală, schimbată în multe parţĭ a opereĭ lor.

Acésta se va dovedi chĭar cu examinarea conţinutuluĭ acestor manuscripte.

Autorul manuscriptuluĭ present este ĭeromonahul Porfirie. Iată declaraţia sa de la finele manuscriptuluĭ.

7108 Μηνὶ Αὐγουστου Indict. X, ἐν τῇ μεγαλοπόλει Θεσσαλονίκης ἐγραφησαν ταῦτα πάντα διὰ χειρὸς τοῦ εὐτελοῦς Πορφυριου ἱερομονάχου καὶ προηγουμένου τῆς βασιλικῆς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου, τοῦ ἐν τῇ νήσῳ τῆς Μαῦρας Θαλάσσης, κειμένου πλησίον Σωζοπόλεως.

„7108=1600, luna August, Indictorul X, în marele oraş Tesalonicul s'a scris tóte acestea prin mâna umilituluĭ Porfirie Ieromonahul şi fost Egumen împĕrăteşteĭ şi patriarhiceşteĭ Monastirĭ a Cinstituluĭ Mergĕtor înainte, situat în insula din Marea Neagră, aprópe de Sozopol".

Acest manuscript dar, nu este o simplă decopiare a Nomocanonuluĭ luĭ Manuel Malax, pentru că diferă de acela şi ca conţinut şi ca formă.

Conţinutul şi forma manuscriptuluĭ.

Manuscriptul este de la 1600, scris pe hârtie albă de lux, cu o marcă semi-cerc şi de care atârnă o stea ce se fineşte în o semi-lună. Manuscriptul este ne numerotat, dar complect. Scara cuprinde 261 capitule, care sunt tóte şi în Indreptarea Legeĭ. Scrierea este complectă şi lisibilă, executată de aceîaşĭ mână, adecă de Porfirie, ce în urmă a fost Mitropolit al Nicheeĭ, după cum se constată din o decisiune a Sinoduluĭ Constantinopolitan şi pe care o transcrie în manuscript însuşĭ Porfirie ca Mitropolit şi membru al aceluĭ Sf. Sinod. Acéstă hotărîre are de obiect: „'Απητήθη καὶ ἠρωτήθη, τίνι τρώπῳ καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν εὑρίσκοντο ἀμφιβαλομενα τὰ δυὸ ταῦτα, τὸ μὴ ἐξεῖναι δυσὶν ἀδελφοῖς δύο πρῶτας ἐξαδέλφας λαβεῖν, καὶ τὸ κολύεσθαι εἰς γάμου κοινωνίαν ἐλθεῖν τὸν σαρκικὸν υἱὸν τοῦ ἀναδόχου εἰς ἐπάδελφῷ ἀνεψεάν τοῦ ἀναδεχθέντος ὑπ'αὐτοῦ.

„S'a respuns şi s'a întrebat: cu ce chip şi pentru care causă se află în îndoîală aceste două: că nu-ĭ permis, ca doĭ verĭ să ĭa (în căsătorie) două vere primare, şi că este oprit să vină în însoţire de nuntă fiĭul trupesc al Naşuluĭ cu nepóta frateluĭ primit de el".

La finele subscrierilor se citeşte: Καὶ ὁ γράψας ταῦτα Νικαίας Πορφύριος. „Şi cel ce a scris acestea—Porfirie al Nicheeĭ. Manuscriptul se termină cu o sferă ce cuprinde calculul aflăreĭ Pascilor perpetuŭ. Acéstă formă de calcul n'am întimpinat'o până acum în nicĭ un manuscript. După acest calcul urméză două tabele, pe două pagine, dintre care una cuprinde: Κανὼν τοῦ εὑρεῖν τὸν ἦχον καὶ τὸ ἑωθινὸν καὶ ὅταν ἄρχεται τὸ Τριώδιον. Canon orĭ regulă de a afla glasul şi eothinala (sfetealna) şi când se începe Triodĭul. Cea-l-altă tabelă este intitulată: Κανὼν τοῦ ἁγίου Πάσχα. Regula sfintelor Paştĭ. Acéstă a doŭa tabelă cuprinde patru pagine. Iu fine ultima tabelă: Κανόνιον τοῦ εὑρεῖν ἐν ποιᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἄρχεται ὁ τάδε μήνας. Regulă de a afla în care ḑi a săptămâneĭ se începe orĭ-ce lună. Lungimea manuscriptuluĭ este de 20 centimetre, ĭar lăţimea de 15. Grosimea de treĭ centimetre milimetre. Acest manuscript se apropie fórte mult de litera şi conţinutul din Indreptarea Legeĭ, cum vom vedea.

ALT MANUSCRIPT

(Proprietatea Bibliotecei Seminarului Central din Bucureştĭ).

II) Pentru că voesc a pune maĭ în urmă în paralel texte din amêndouĕ aceste Nomocanóne, care aŭ aprópe acelaş conţinut, 'mĭ propun a da lectorilor Revisteĭ şi descrierea acestuĭ al doilea manuscript, pentru a şti precis de unde se aduc textele pentru compararea paralelă.

Acest al doilea manuscript nu este de cât tot manuscriptul luĭ Porfirie Mitropolitul de Nicheea, cu óre-care schimbărĭ orĭ omiterĭ de paragrafe şi micĭ adausurĭ necorecte. Scriitorul acestuĭ Nomocanon este ĭaraşĭ un ĭeromonah Gherasim. Iată ce ne spune la finele manuscriptuluĭ:

'Ελυμῶνες, καὶ σύγχισις καὶ φροντὶδες πολλαῖς ἐργόφει τῶ διβλήον τοῦτον, ἤγουν τὸ νόμιμον καὶ ἀρχιερατικὸν, ὑπὸ χίρος ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου καὶ ἁμαρτολοῦ Γερασίμου ἱερομονάχου καὶ ποτὰ ἡγούμενος τῆς σεβασμίας μονῆς τῶν πανμεγίστων ταξιαρχῶν Μυχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τοῦ κατὰ τὴν Νάουσαν χῶραν... ἐν ἔτη α χ π η. ἐν μηνὶ 'Ιανουαρίου α. (Fórte multe erorĭ ortografice, dovadă că scriitorul era necărturar).

„Cu multe necazurĭ, nedumerirĭ şi îngrijirĭ s'a scris acéstă carte, adică legĭuire (civilă) şi arhierécă, de mâna mea celuĭ maĭ mic şi pĕcatos Gherasim Ieromonahul şi fost Egumen Monastireĭ Impĕrăteştĭ a prea glorioşilor Arhangheli Mihail şi Gavriil din localitatea Nausa, în anul 1688, luna Ianuarie 1".

Hârtia este albă şi tare, scrierea este grea de descifrat, ĭar greşelĭ de ortografie greacă sînt nenumĕrate. Póte cititorul să se convingă şi numaĭ din inscripţia tran crisă. Literile iniţiale sînt florate tóte cu diferite colorurĭ, titlurile cu roş, ĭar textul negru. Scara cuprinde 267 de capitule, dintre care maĭ tóte sînt şi în Indreptarea Legeĭ. Acest manuscript este scris în Arabia, şi aşa se explica lipsa de ortografie a executătoruluĭ. Trebue să presupunem, că originalul a fost tot manuscriptul luĭ Porfirie al Nicheeĭ, dar că transcris de maĭ multe orĭ s'aŭ întrodus multe inovărĭ, lucru ce am observat că se întâmplă cu decopierele. Lungimea manuscriptuluĭ este de 21 centimetre, lăţimea de 15, şi grosimea de treĭ.

Acum să punem în paralel texte din aceste Nomocanóne şi din Indreptarea Legeĭ şi să vedem în ce relaţie staŭ între ele.

Text din manuscriptul meŭ.	Text din manusc. Seminaruluĭ.	Text din Indreptarea Legeĭ.
Titlu: Περὶ κριτοῦ, τοῦ εἶναι εἰς πάντας συμπαθὴς, καὶ νὰ μὴ δὲν πιστεύσῃ λόγους τινῶν, χωρὶς νὰ ἐξετάζῃ.	Titlu: Περὶ τοῦ κριτοῦ, ὅτι νὰ εἶναι πρὸς πάντας συμπαθὴς καὶ νὰ μὴ πιστεύσῃ λόγους τινὸν, χωρὶς ἐξετάσεως.	Titlu: Pentru judecătoriŭ, cum i se cade să fie milosîrd şi să nu creadă cuvintele nimănuĭ fără de întrebare.
TEXT.	TEXT.	TEXT.
Πρέπει τὸν κριτὴν, τουτέστι τὸν ἀρχιερέα νὰ μιμεῖται τὸν δίκαιον κριτὴν καὶ μέγαν ἀρχιερέα, τὸν Κυρίον ἡμῶν Ιυσοῦν Χριστὸν νὰ εἶναι συμπαθὴς, ἀμνησίκακος, ἀπροσωπόληπτος, ἀδωροδόκητος, δίκαιος, καὶ μὴ εὐκόλως μηδὲ ἀνεξετάστως διαβολαῖς καὶ συκοφαντείαις νὰ πιστεύσῃ· τὸ γὰρ νὰ πιστεύσῃ καὶ νὰ ἀκούῃ τὰ ἐναντία τῶν καλῶν, δὲν εἶναι δίκαιον· διότι πολλοὶ πολλαῖς τῶν φορῶν ἀδίκως παιδεύονται· διὰ νὰ μὴ δὲν ἐξεταζῃ ὁ κριτὴς τὴν ὑπόθεσιν.	Πρέπον εἶναι τὸν κριτὴν· του τέστιν τὸν ἀρχιερέα νὰ μιμειται τὸ, δίκαιον, κριτὴν καὶ μέγα ἀρχιερέα τῶν Κύριον ἡμῶν Ιυ. Χρ. καὶ νὰ εἶναι ὅλως συμπατὴς, ἀόργητος, ἀπροσωπόλυπτος, ἀδωροδόκητος, καὶ μὴ εὐκόλως καὶ ἀνεξετάστως διαβολαῖς καὶ συκοφαντίαις νὰ πιστέυει. τὸ ακοῦων καὶ ἀνεξετάστως·πιστέυειν τὰ ἐναντία τῶν καλῶν οὐκέστιν δίκαιον· ὅτι πολλοὶ πολλάκης ἀδίκως παιδένοντας, διὰ νὰ μὴν ἐξετάζην παρὰ τοῦ κριτοῦ ἡ ὑπὸθεσις.	Cade-se judecătoriuluĭ, adecă Arhiereuluĭ, sa fie asemene judecătorĭuluĭ celuĭ drept, şi mareluĭ Arhiereŭ Domnuluĭ nostru Is. Christos. Să fie tuturor milosîrd, neaducĕtor aminte de rĕŭ, ne mănios, ne faţarnic, ne luătoriŭ de mită, drept. Să nu creadă lesne şi fără de întrebare prepunerile şi pârĕle şi bănuélele. Că de va asculta şi va crede, adecă cele ce staŭ împrotiva celor bune, nu éste drept. Pentru că mulţĭ de multe orĭ să pedepsesc fără dreptate, care nu caută judecătorĭul vina.

Aceste texte sînt din capitulul 1-iŭ şi cari dovedesc pe deplin că dupĕ texte de aceste a Nomocanónelor vulgare s'a făcut traducerea Indreptareĭ Legeĭ.

Să se noteze că în manuscriptul meŭ pe margine sĭ scrie cu roş: Ματθαίου Βλαστάρεως—In Indreptarea Legeĭ tot pe

margine: Matheiŭ tocmitoriŭ de lége şi ĭeromonah, carele a fost fórte înţĕlept, pre poreclă Vlastar.

Seria capitulilor din tóte aceste nomocanóne ĭar se succede fórte regulat, până unde sînt întrepuse în Indreptarea Legeĭ legile împĕrăteştĭ ale luĭ Vasilie Lupu.

Să urmăm cu paralelismul textelor.

Manuscriptul meŭ.	Al Seminariului.	Indreptarea Legeĭ.
Cap. IV. Περὶ ἐθῶν τῆς εκκλησίας καὶ τῶν πόλλεων.		Titlu. Glav. 4. Pentru obiceĭul al Bisericeĭ carele nu se află scris şi al cetăţilor.
TEXT.		TEXT.
Ὁ Μέγας Βασίλεος ἐν τῇ πρὸς Διόδωρον ἐπιστολῇ λέγει, τὸ ἄγραφον ἔθος, ἤγουν ἡ συνήθεια νόμου δύναμην ἔχει διὰ τὸν ἀπὸ ἁγίω, ἀνδρῶν τοὺς θεσμοὺς ἤγουν τοὺς νομους ἡμῶν παρεδόθησαν. Ὅπου δὲν εἶναι νόμος γεγραμμένος κάμνη χρεία νὰ φυλασσωμεν τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου. Ἀν δὲ καὶ συνήθεια δὲν εἶναι, κάμνη χρεία νὰ ἀκολουθοῦμεν τὰς ὑποθέσεις ὅπου γίνεται ἡ ζήτησις, ἀμὴ ἄν δὲν ἔχωμεν παρόμοιαν ὑπόθεσιν εἰς ἐκείνην τὴν ζήτησιν ὅπου ζητεῖται, ἡ ἀπόφασις τῶν Γεροντων καὶ τῶν περισσοτέρων ἀξιζει.	Tot ast-fel este şi textul Manuscriptuluĭ Bibliotecei Seminarieĭ. Se vĕd numai -rorĭ ortografice ca deosebire. Apoĭ aŭ itaţiĭ pe M. Vasilie, pe Mateiŭ (Vlastar) şi pe Armenopol pe margine, lucru ce este exact şi în Indreptarea Legeĭ, cu singura deosebire că are şi pe Fotie.	Marele Vasilie grăéşte într'o epistolie ce aŭ trimes către Diodor. De obiceiŭ ·el nescris, adecă obiceĭul légiĭ are putere, pentru că tocmirile adecă légea s'aŭ dat nouĕ de la ómenĭ sfinţĭ. Unde nu e lége scrisă, acolo trebuéşte să păzim obiceĭul loculuĭ. Iară de nu va fi nice obiceiŭ, trebueşte să urmăm întrebăreĭ de acel lucru, ĭar de nu vom afla nicĭ cu întrebarea de acel lucru, atuncea trebuéşte să socotească bĕtrâniĭ, cum vor putea tocmi.

Manuscriptul meŭ.	Al Seminariu'uĭ.	Indreptarea Legeĭ.
Λέγει γὰρ καὶ ὁ Ἀρμενόπουλος, Ἡ παλαιὰ συνήθεια ἀντὶ νόμου φυλάττεται.		Grăéşte şi Armenopol: că obiceĭul vechiŭ în loc de lége să socoteşte şi se ţine. Aicea putem observa chĭar şi greşala traducĕtorilor, redênd sensul cuvêntuluĭ ζήτησις cu întrebare, pe când în text are sens de cercetare în proces, discuţie, etc.
Cap. V. Περὶ Πατριάρχου ὅτι εἶναι εἰκόνα Χριστοῦ καὶ πότε ἐδόθη αὐτοῦ νὰ χειροτονῇ τοὺς Μητροπολίτας.	Cap. V. Περὶ τοῦ πατριάρχου ὅτι εἶναι εἰκόνα χριστοῦ καὶ ὅτι ἐδώθη νὰ χειροτονῇ τοὺς Μητροπολιτάδες In restul textuluĭ conţinutul este acelaş, dar în o limbă cu totul stricată.	Titlu. Pentru Patriarhul, că éste obrazul luĭ Christos, şi când i s'aŭ dat se hirotonisască Mitropoliţĭ. (Glava 5).
TEXT.		TEXT.
Ὁ Πατριάρχης εἶναι τοῦ χριστοῦ εἰκόνα, ζῶσα ἔμψυχος, ἔσοντας ἐν εαὐτῷ νὰ ζωγραφεῖ τὴν ἀλήθειαν δι' ἔργων καὶ λόγων.		Patriarhul éste a luĭ Chiistos obraz viŭ însufleţit, fiind întru dênsul scrisóre vie adevĕrată, pré în lucru şi pré în cuvênt. Şi ĭară cum sĕ scrie, drept îndreptând cuvêntul luĭ D-ḑeu cel adevĕrat.
Ἐπέδωκαν οὖν αὐτῷ οἱ τῆς Δ συνόδου θεῖοι Πατέρες νὰ χειροτονεῖ τοὺς Μητροπολίτας, ὅτι πρότερον ἐχειροτονοῦντο ἀπὸ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων. Καὶ τοὺς Ἀρχιεπισκό		Dat-aŭ adecă Patriarhuluĭ părinţiĭ de la al patrulea sobor să hirotonisască Mitropoliţĭ. Că maĭ nainte să hirotonia de Episcopiĭ de în Eparhia lor. Şi pe Ar-

Manuscriptul meŭ.	Al Seminariuluĭ	Indreptarea Legeĭ.
πους ὁ πατριάρχης τοὺς χειροτονεῖ. Καὶ Μητροπολῖται μητροπολίτην χειροτονεῖ μετ' ἐπιτροπῆς τοῦ πατριάρχου. Καὶ ἐπίσκοπος ἐπίσκοπον χειροτονεῖ μετ' ἐπιτροπῆς τοῦ μητροπολίτου. Acéstă pericopă şi tot capitulul este tradus cuvênt cu cuvênt, în cât nu rĕmâne nicĭ o îndoĭală că de felul acestuĭ Nomocanon a fost acel după care s'a tradus Indreptarea Legeĭ.		hiepiscopiĭ Patriarhuluĭ hirotonéşte. Şi Mitropolitul pe Mitropoliţiĭ hirotonéşte, cu rânduĭala Patriarhuluĭ. Şi Episcopul pre Episcop hirotonéşte cu rânduĭala Mitropolituluĭ Observ chĭar greşelĭ de traducerĭ din causa neînţălegereĭ sensuluĭ cuvintelor aşa: νὰ ζογραφεῖ τὴν ἀλήθειαν — traduce: *scrisóre vie adevĕrată*, în loc de: se represinte adevĕrul prin fapte şi cuvinte. Apoĭ: Καὶ τοὺς 'Αρχιεπισκόπους ὁ Πατριάρχης τοὺς χειροτονεῖ=şi pe Arhiepiscopĭ Patriarhul îĭ hirotonéşte, ĭar nu: *şi pe Arhiepiscopĭ Patriarhuluĭ hirotonéşte*, etc.
Capt. XXII. Περὶ ἱερέως ἐὰν ψευδομαρτυρήση ἢ ἐναντιηθῆ τὴν ὑπογραφήν του.	Capt. XXII. Περὶ ἱερέως ἐὰν ψευδομαρτυρήσει ἢ ναντιοθῇ τῆς ὁμολογίας ἀυτοῦ.	Glava 25. Pentru preotul de va mărturisi strâmb saŭ va prinde tagă de iscălitura luĭ.
TEXT.	TEXT.	TEXT.
'Εὰν ἱερευς ψευδομαρτυρήση εἰς πραγματα, ἤγουν εἰς ἀμπέλια ἢ εἰς ὀσπήτια ἢ εἰς ροῦχα ἢ εἰς φλωρία ἀργεῖται τῆς ἱερωσύνης	'Εὰν ἱε ἰος ψευδομαρτυρήσει εἰς πράγματα κηνητὰ ἢ ἀκήνητα, ἢ ἀμπέλη, ἢ χωράφια ἢ φωρία, ἢ ὀσπήτηα καὶ ὥσα τοιαῦτα....	Preotul de va mărturisi strâmb dĕn niscare lucrure, adecă dĕ vie, saŭ de moşiĭ saŭ de case, saŭ de haĭne saŭ de galbenĭ

Manuscriptul meŭ.

χρόνους τρεῖς καὶ νὰ καθέξεται εἰς μοναστήρι, εἰ δὲ καὶ μαρτυρήση κατὰ τινος, ὅπου νὰ γένη βλάβη εἰς τὸ σῶμα, ἤτοι εἰς τὸ κορμὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ νὰ χαση τὴν ζωὴν του. ἢ ἀπὸ τὰ μέλη του νὰ καθήρεται παντελῶς τῆς ἱερωσύνης. Καὶ οὕτω παιδεύονται καὶ οἱ ἄλλοι κληρικοὶ ἐὰν ψευδομαρτυρήσουν. Ast-fel se continuă textul complect pănа la finele capitulul. In manuscriptul meŭ Glavele 23 şi 24 sînt contopite în un singur capitul XXI. Ast-fel se restabileşte seria capitulilor.

Al Seminariului.

De şi capitulile corespund, dar acest nomocanon este defectuos ca conţinut şi de ne'nvidiat ca ortografie şi limbă. Cu tóte acestea este lucrat tot după acest metod.

Indreptarea Legel.

să opréşte de preoţia luĭ treĭ anĭ şi să se ducă să şaḑă la mănăstire. Iară de va mărturisi asupra cuĭva, ca să i se facă stricăcĭune la trupul omuluĭ, saŭ să-ĭ pĭarḑă viaţa saŭ de în trupul luĭ ceva, atunce să i sĕ ĭa popia de tot, aşişderea să se pedepsască şi alţĭ cliricĭ de vor mărturisi strâmb.

Dacă capitulile nu corespund, causa este că Glava 6 este luată din disposiţiĭ împĕrăteştĭ şi nu din Nomocanóne, precum şi Glava 11.

Dupĕ câte texte am adus şi din diferite locurĭ, urméză că cetitorul póte fără îndoĭală a'şĭ forma prin sine convingerea, că *Indreptarea Legeĭ*, publicată în Româneşte la 1652 şi tipărită la Târgovişte sub Mitropolitul Ştefan, este tradusă nu dupĕ Nomocanonul luĭ Manuel Malax, care'l scris în limba bisericéscă bizantină, ci dupĕ un alt Nomocanon lucrat probabil tot dupĕ metodul luĭ Malax, dar în limba apla grecească, adică în limba vorbitóre. 'Mĭ întăresc convingerea mea pe monumente positive, pe manuscripte vechĭ de drept Bisericesc ce ni s'aŭ conservat şi care, cum am vĕḑut, ne daŭ probe textuale necombătute. Intre Manuscriptele de Drept Bisericesc, cel maĭ apropiat şi ca text şi ca conţinut este acel ce ĭ proprietatea mea. Vom vedea ce vom maĭ descoperi cu timpul.

Nomocanóne din Biblioteca Muzeuluĭ Național, Bucureștĭ.

III) Nomocanon formatul 4⁰ nenumerotat, în limba vulgară greacă. La început lipsește scara pănă la Nr. 160. La fine ïarășĭ incomplect, cuprinde la scară 591 de capitule, ïar la fine lipsesc capitulile de la 270 înainte. Scrierea este de la finele secululuĭ al XVI-le.

Pe el citesc notele următóre:

1773, Ιανουαρίου 10. Κάμοῦ ὑπάρχει Ἱλαριόν Ἱερομονάχου Οὐγγουρέου.

1773, Ianuare 10. Este și a mea Ilarion Ieromonahu Ungureanu.

Apoĭ: 1737. Μηνὸς Ἰουνίου ἐμβῆκαν οἱ Νέμτζοι εἰς τὸ Κομπολοῦγγι καὶ εἰς τὸ Ἰούλιον ἦλθαν εἰς τὸ Βοκουρέστι καὶ ἔφυγαν οἱ Βουκουρεσταῖοι, καὶ τὸ Βουκουρέστι ἔμειναν ἔρημον, καὶ ὁ Ὑψηλότατος Αὐθέντης ἔφυγε Ἰουλίου εἰς τὴν πρώτην εἰς τὸν Δούναβον ποταμὸν, μετ' ἔπιτα ἦλθε Μεσεφέροι καὶ Τούρκους πολλοῦς καὶ μετὰ Πασα, τὸ ὄνομα του Ἠμπραὶμ. Ἡμέρα Πέμτη ὥρα τρίτη καὶ κάρτω τῆς ἡμέρας 1738 Μηνὸς Μαΐου 31. Ἔγυνε σησμὸς μέγας εἰς τόσον νὰ εἴπω ὅπου ἔπεσεν καπνοδόχοι καὶ καμπάναις, καὶ ἔλεγαν οἱ παλαιοὶ πῶς δὲν ἐνθυμοῦται, μὴ δὲ ἔγεινε τέτοιας σησμὸς. Ὕστερα μετὰ τοῦτον τὸν Μῆνα ἔγεινε θανατικὸν μεγαλότατον. Ὁ παρὼν Νομοκ. εἶναι τοῦ ἁγίου Καθηγουμένου Πραδιάνου Κ. Κ. Ἱλαριὼν, εκ Κόμης Περνιάγκο, ᾧ καὶ ἀφιερώθη. Ἐγράφει δὲ δι ἐμοῦ τοῦ ἀναψιοῦ αὐτοῦ Ῥήγα καπιτάνου, υἱοῦ Γεωργίου. 1782, φευρουαρίου 15.

1737 Luna Iunie aŭ intrat Nemțiĭ în Câmpu-Lung și în Iulie aŭ venit în Bucureștĭ și aŭ fugit Bucureșteniĭ și Bucureștiĭ a rĕmas deșert și Prea inalțatul D omn a fugit la 1 Iulie la rêul Dunărea. După aceea aŭ venit Meseferĭ și Turcĭ mulțĭ și cu Pașă numele luĭ Ibraim. In ḑiua de Joĭ la 3 ore și un pătrat din ḑi 1738 în Maĭ la 31, s'a făcut cutremur mare, în atâta încât ḑic că aŭ căḑut coșurile caselor și clopotnițele și spuneaŭ bătrâniĭ că nu'șĭ aduca minte și nicĭ a fost asemenea cutremur. Apoĭ după această lună a fost mortalitate fórte mare. Acest Nemoca-

non este al sf. Egumen Pardianu D. D. Ilarion din localitatea Perniango căruia s'a şi afierosit. S'a scris de mine nepotul luĭ Riga Capitanu, fiul luĭ Gheorghe. 1782 Februar 15.

Valórea literară a acestuĭ Nomocanon constă în acésta: că este din seria acelor ce se potrivesc în text cu Indreptarea Legeĭ nóstre şi că este unul din cele maĭ vechĭ, de şi incomplect.

IV) Alt Nomocanon în 4° complect şi bine conservat. Este scris la 1610, după cum ne convingem din însemnarea următóre pusă de prescriitor la finele manuscriptuluĭ.

'Ετελεώτη τὸ παρὸν Νομοκάνονον διὰ χειρὸς ἐμοῦ Μακαρίου τοῦ χορτάτζη καὶ νέου μαθητοῦ εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου ἐνδοξουμεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ 'Αρσάνη αχι, Μηνὶ Μαίου ιθ. 'Ημερᾳ Σαββάτῳ.

S'a terminat presentul Nomocanon de mâna mea a luĭ Macarie Hortatzi şi noŭ ucenic în sfânta Monastire a prea gloriosuluĭ martir Gheorghe Arsăni 1610, luna Maĭ în 10. ḑiua Sâmbătă.

După acéstă notă urméză următórea frasă, pe care o întâlnim tradusă în româneşte de mulţĭ traducĕtorĭ Românĭ, maĭ ales în imprimatele Mitropolituluĭ Ungro-Vlahieĭ Antim. ὥσπερ ξένοι χαίρονται ἡδεῖν πατρίδα καὶ οἱ θαλαττεύοντες ἡδεῖν λιμένα, οὕτω καὶ οἱ γράφοντες ἡδεῖν τὸ τέλος.

Acest manuscript cuprinde tóte capitulile din Indreptarea Legeĭ Tărgoviştene, şi dacă nu s'ar ţinea samă de înterpunerea legislaţieĭ luĭ Vasilie Lapu Vodă în Indreptarea Legeĭ, atuncĭ s'ar potrivi exact şi numerarea capitulilor. Tot numaĭ în acest manuscript am constatat până acum, că se află citaţiile complecte ale autorilor orĭ Sinódelor şi Sf. Părinţĭ, de unde aŭ împrumutat materialul scriitoriĭ de Nomocanóne. Câte odată citaţiile în Indreptarea Legeĭ sînt greşite, saŭ lipsesc; pe când în acest manuscript sînt complecte. Spiţa de rudenie nu o are desvoltată cu figurĭ şi nicĭ la espunerea catalógelor deferite sub deosebiţĭ Imperatorĭ Bizantinĭ asupra existenţeĭ şi ordineĭ

şedereĭ Mitropoliţilor de sub Patriarhatul Constantinopolitan n'are nimic maĭ amăruntit despre noĭ Româniĭ, ci numaĭ enumeră la Nr. 70 Ungrovlahia şi 71 Moldovlahia. Acésta însamnă că scriitorul nu cunoştea aceste locurĭ şi nicĭ a scris Nomocanonul seŭ de cât pentru Orient. La urmă maĭ cuprinde nişte regule fórte severe asupra monahismuluĭ—un ascetism complect. Scrisórea este lisibilă în acest manuscript, dar numaĭ pentru ceĭ ce sunt deprinşĭ cu paleografia, pentru că uséză fórte des de scurtărĭ, aprópe la fie-care cuvênt

V) Un alt Nomocanon în 4⁰ scris în Ungrovlahia pe la finele seculuiuĭ trecut, şi care cuprinde tot materialul celor două anteriore, ce le-am descris, conţine 276 de capitule.

VI) Apoĭ un alt Nomocanon sub titlul: Νομοκάνονον πάνυ πλουσιώτατον ἐκλελεγμένον ὑπὸ πολλῶν Θεοφόρων Πατέρων— Nomocanon prea bogat cules de către mulţĭ Părinţĭ purtătorĭ de Dumneḑeŭ. Acest Nomocanon cuprinde capitulile de la 277—380 şi tratează despre datoriile Confesoruluĭ şi obligaţiile confesatuluĭ şi despre un numĕr fórte însemnat de cestiunĭ privitóre la cult, post, sĕrbătorĭ şi alte serviciĭ rituale, extrase făcute din canónele Sf. Ioan Pusnicul, comentatoriĭ canónelor: Balsamon, Zonora şi Aristen, şi în fine din Sf. Părinţĭ maĭ posteriorĭ. Apoĭ de la capitulul 381—510 tratează despre datoriile monahilor şi ale monahielor, despre ĭeromonahĭ, ĭerodiaconĭ şi diaconese. De la capitulul 511—694 tratează despre laicĭ şi în special despre gradele de înrudire oprite de Biserica Ortodoxă, datoriile şi raporturile între părinţĭ şi fiĭ, servĭ şi stĕpânĭ şi un numĕr însemnat de cestiunĭ din dreptul civil Bizantin. In fine de la capitulul 651 s'ar fi tratat în special modul de corespundenţă între diferitele grade Ierarhice până la 679, dar acéstă parte lipseşte ca ne transcrisă. Nomocanóne de felul acesta aŭ fost în uz în Orient maĭ ales după căderea Constantinopoluluĭ, când tótă judecata şi civilă şi Bisericéscă era sĕvêrşită de către Episcopiĭ Eparhiilor din Imperiul Otoman. Aceste Nomocanóne aŭ avut trecere şi la noĭ în

seculele trecute, maĭ ales pentru că conţinea deslegărĭ la un numĕr prea considerat de cestiunĭ mixte, şi care se judeca de Biserică.

Scrierea din manuscript este grea de citit, de o singură mână, şi scrisórea cursivă şi corectă. Manuscriptul necomplect.

VII) Acest manuscript este numaĭ o parte din Sintagma luĭ Iacob Arhimandritul din Ioanina, începênd cu litera K. Aşa dar este volumul al II-lea din amintita Sintagmă. Unde va fi volumul întâĭ? Manuscriptul este în folio şi cuprinde paginile de la 513—1292. Scrisórea este fórte lisibilă şi corectată, dar executată de maĭ mulţĭ prescriitorĭ, şi nu este maĭ veche de jumătatea secululuĭ trecut. In catalogul Mitropoliilor şi Episcopiilor citesc în acest manuscript la pag. 1268: Ὕστερον ἐγένοντο καὶ ἐν τῇ Οὐγγροβλαχίᾳ οἱ δύο Μητροπολῖται καὶ ἐν τῇ Μολδοβλαχίᾳ. Καὶ ὁ μέν εἷς ἔχει τὸν τοπον τοῦ Σάρδεων καὶ ἔξαρχος λέγεται πάσης Οὐγρρίας καὶ Πλαγινῶν, ὁ δὲ ἕτερος λέγεται Μητροπολίτης τῆς κατὰ τὸν Σευερῆνον καὶ τὸν τοπὸν ἐπέχειν τοῦ Ἀμασίας. Καὶ ἐν τῇ Μαυροβλαχίᾳ ἕτεροι δύο. Καὶ ἐν τῇ Γαλήτζῃ ἥτης εἶναι μέρος τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας.

Apoĭ s'a făcut şi în Ungrovlahia şi în Moldovlahia. Şi unul ţine locul celuĭ al Sardelor şi se ḑice Exarh a tótă Ungaria şi Plaĭurilor, ĭar cel-l'alt se ḑice Mitropolit de Severin şi ţine locul celuĭ al Amasieĭ şi în Mavrovlahia alţĭ doĭ, şi în Galiţia, care este o parte a Rosieĭ micĭ.

Acéstă parte din Sintagma luĭ Iacob Ioanitul este fórte bine conservată.

C. E.

TIPICUL IN BISERICA ORTODOXĂ.

Acum de curând a apărut în tipografia Patriarhatului de Constantinopol o nouă ediţie de tipic, întocmit de o comisiune numită de oficiul patriarhatului şi care s'a publicat în 1888. Fiind-că acest tipic este aprobat de Sinodul Mareĭ Bisericĭ din Constantinopol, de aceea el póte servi şi în Biserica nóstră ca carte, după care să se urmeze ḑilnic aşĕzarea rânduelilor bisericeştĭ. Prin acésta s'ar suprima unele nepotrivirĭ în aşĕzarea ritualuluĭ de pe la unele locurĭ şi Bisericĭ din Regatul Românieĭ şi s'ar menţinea şi unitatea represintăreĭ Cultuluĭ cu tot Ortodoxismul. Noĭ Româniĭ pe timpul predominăreĭ Slavismuluĭ în Biserica nóstră naţională am întrebuinţat şi tipicul tot în Slavoneşte. Apoĭ fiind-că atât ritualul bisericesc cât şi învĕţăturile tipicale, fiind în limba strĕină şi ne'nţĕleasă de clerul naţional, nu le pricepea, pentru aceea şi rânduelele bisericeştĭ se aşezaŭ, Dumneḑeŭ maĭ ştie cum, după priceperea şi bunul simţ al clericuluĭ. Cea întâĭ încercare de a romanisa cultul la noĭ a fost, de a se imprima tipicul în româneşte. Aşa ştiŭ, că de şi Mineile se imprimă încă la Buzeŭ tot în slavoneşte, tipicul din ele şi Vieţele Sfinţilor sînt în româneşte.

Aşa se întâmplă şi cu Liturghia luĭ Cantacuzin, imprimată la Buzeŭ, textul este slavonesc, ĭar tipicul românesc, pentru a şti ce trebue să facă clericul român, ce numaĭ

pricepea pe atuncĭ slavonesçte. Tot aşa se întâmplă şi cu cartea luĭŞtefan Mitropolitul, intitulată Mistirio saŭ Sacramentsaŭdouă din cele şapte taĭne etc. etc. Şe înţělege uşor că clericiĭ noştri, preoţiĭ şi cântăreţiĭ ne ştiind slavoneşte, fiindcă nu era ca limba lor de neam, nu ştiaŭ, nu se pricepeaŭ cum trebuíaŭ să aşeze servirile ḑilnice în Biserici. Ş'apoĭ nicĭ Ierarhia n'avea ce le face, pentru că nu le putea pretinde ştiinţa uneĭ limbĭ strěine, ci cel mult să mulţămea cu aceea că ştieaŭ ceti slavoneşte. Iată ce citesc în întroducerea Psaltireĭ din 1651, imprimat de Ştefan Mitropolitul din Scaunul Belgraduluĭ, sub Gheorghi Racoti al II lea:

„.... Pentru aceea se arată luminat şi aeve dintru acestea din tóte, că rugăcĭunile dintr'adunărĭ, încă şi dintr'alte locurĭ, liturghiile, rugăcĭunele şi cântările şi alte slujbe Dumneḑeeştĭ, numaĭ ce-s în deşert în limbă strěină, celor ce nu o înţěleg, şi înaintea luĭ Dumneḑeŭ încă nu-s voite, care-s în limbă strěină şi nu le înţěleg şi cu vină săvor păgubi ceĭ ce slujesc slujbă D-ḑeească în limbă strěină, ne înţelegând'o, cum fac Popiĭ de Rîm, şi ceĭ bărbaţĭ leneşĭ şi patêrĭ, ce se chĭamă părinţĭ şi désvestăvnicĭ şi călugăriţe, care nimică nu ştiŭ carte, şi încă cântă: Tatăl nostru şi Ave Maria şi psalomĭ în limbă strěină, fără de tótă ştiinţa, aceea s ca gaiţele şi ca păsěrile care-s fără de tótă ştiinţa şi încă vor ca se grăĭască ca şi omul, aşa şi aceĭ ce grăesc în limbă strěină neînţělegênd'o". Acest loc stigmatisază puternic obiceĭul, abuzul de a se celebra serviciile religiuneĭ creştine în altă limbă de cât acea înţěleasă de popor, fiind-că pentru el şi în favórea luĭ se face, comform hotărâreĭ Bisericeĭ Ortodoxe. Pentru acest cuvênt şi Şerban Cantacuzin Vel Paharnic imprimând: „Sfânta şi Dumneḑeeasca Liturghie" în timpul luĭ Constantin Basarab la Buzeŭ, în 1702 prin ostenéla luĭ Mitrofan, Episcopul de Buzeŭ, ne putênd întroduce de odată tótă Liturgia în limba Românească, lasă textul slavon, dar întroduce în ea în româneşte, serviciul de la Duminica popărîreĭ Sf. Duh, rugăcĭunele împărtăşireĭ etc. etc. şi tot tipicul, pentru care spre a se

justifica faţă de ómeni nătingi ai timpului iată cum se exprimă: „..... Care (Liturgie) acum de noŭ s'aŭ tipărit şi în lumină s'aŭ dat, întru folosul tuturor preoţilor şi diaconilor, ca se pótă prea lesne a sluji cum *se cade pre rânduiala ei,* din izvódele greceşti tipicul pre limba românească. Scos şi întocmit din porunca şi osîrdia împreună şi tótă cheltuiala Jupân Şerban Cantacuzin Vel Paharnic"... De aicea să constată evident, că preoţii noştri neştiind slavoneşte, nu pricepeaŭ regulile tipicului şi dar *sluja nu cum ce cade liturghia pre orînduiala ei* .Mai lămurit se exprimă Mitropolitul Ştefan în cartea citată mai sus, la (Predoslovie) Precuvêntare: „...... *Nu cum aŭ fost pănă acmŭ sloveneşte tipicurile, carele nu le pot şti cinstiţii şi cucernicii preoţi pentru nesabuiala lor*, ce tot româneşte tóte, tot pre rînd, carele lesne într'alte Molitfelnice nu le veţi fórte afla, căci că socotinţă şi usărdie când aŭ scris, atâta a pune n'aŭ vrut întru Sfintele Taine...." Apoi mai la vale ḑice: „.... Drept aceea décă vremea ce se rĕsipéşte şi se gonéşte de se sparge întunerecul cu înorarea ceţii şi a pâclei neştiinţei méle, de am mai dres rânduialele şi le-am prepus româneşte ḑic, pentru aceea nu se cade voŭĕ drepţilor miei fii ai provoslaviei să vĕ imponcişaţi şi să vĕ scrăbiţi împrotriva păstorului vostru...." Să vede că Mitropolitul Ştefan avea un partid oposant din cler, ce nu vedea cu ochi buni—li se părea că piere sfinţenia religiei, dacă va ceti preotul româneşte în Biserică—direcţiunea sa de a întroduce limba Română a Ţĕrei în serviciul Bisericei, ci preferaŭ se pronunţe cuvinte secide sens, învĕţate pe dinafară, numai să nu fie româneşti. Când este vorba de tipicuri, apoi fiind-că nu ştieaŭ preoţii Români ce spune pe slavoneşte, ei puneaŭ rânduielele bisericeşti dupĕ obiceiŭ ori cum se pricepeaŭ. Acésta a urmat pănă când încetul cu încetul s'aŭ prefăcut tipicile în cărţile de ritual pe româneşte şi s'aŭ imprimat şi aparte tipice în limba Română; dar acésta s'a întâmplat pe la finele secolului trecut şi începutul acestui present, când s'aŭ imprimat ti-

pice româneştĭ. Fiind-că tratăm despre o nouă ediţie de tipic, nu este rěŭ cred să vorbim pe scurt şi despre vechimea rânduelelor Bisericeştĭ, cum şi de autoriĭ ce s'aŭ ocupat în special în Biserica nóstră Ortodoxă cu aşezarea serviciiĭor în sfânta nóstră Biserică. Despre acéstă însă numaĭ ocasional. Tóte părţile principale a le rândueleĭ Liturgieĭ şi rugăcĭunele cu speciile lor cum şi cetirea din Sânta Scriptură se cântaŭ în Biserică din tótă vechimea. La început Creştiniĭ întrebuinţaŭ maĭ mult cântărĭ psalmodice de cât imnologice. Eraŭ însă în uz în seculul al IV şi odele, imne imprumutate din Vechĭul Testament şi care se conlegaŭ cu psalmiĭ. Imnologia a luat estindere mare prin seculul al VI-le şi s'a desěvêrşit pe timpul Sf. Ioan Damaschin. De la acest timp s'a lăţit odele spirituale şi a predominat rânduĭala cântată şi prin bisericile de la sate. In vechime cânta tot poporul, ca şi în Sinagoge ebraică. Incepea unul cântarea ş'apoĭ îĭ urma popòrul, de unde nĭ-aŭ rěmas cuvintele ὑποψάλλειν şi ὑπακούειν. Pentru a nu se furişa în Biserică cântărĭ ereticeştĭ, Sinodul din Laodicia în canonul al XV hotărâşte: „Nu se cuvine peste psalţiĭ canonicĭ, cariĭ se sue pe Amvon şi alţiĭ se cânte în Biserică din deftere". Pe timpul Impěratuluĭ Iraclie s'aŭ numit 25 psalţĭ pe la Bisericĭ, 160 de ceteţĭ şi 70 de ipodiaconĭ. Cu timpul Biserica s'a împodobit cu ómenĭ docţĭ şi devotaţĭ eĭ de la cariĭ nĭ-aŭ rěmas tot materialul ritualistic în Biserică, şi care cunoscut şi bine studiat este un întreg curs teologic. Marele Atanasie şi marele Vasilie saŭ ocupat maĭ cu samă cu disciplina bisericéscă, de aceea de la eĭ avem maĭ ales rugăcĭunĭ. Ceĭ treĭ marĭ Ierarhĭ ni-aŭ lăsat ritualul şi rânduĭala Liturgiilor ce se conservă până astă-ḑĭ în Biserică. Imnografĭ: notăm pe Sfinţiĭ Efrem Sirul, 378, pe Grigorie Teologul, pe Ioan Crisostom; pe Ciril al Alexandrieĭ, pe Proclu 447, pe Anatolie Patriarhul Constantinopoluluĭ, pe Roman, Timoteiŭ Patriarhul Constantinopoluluĭ, pe Sofronie Patriarhul, pe Andreĭ al Crituluĭ 713, pe Gherman Patriarhul 740, pe

Ioan Damaschin, pe Cozma, pe Teodor studitul etc. etc. Ast-fel din timpurile vechĭ şi până în present nu se întrerumpe şirul imnologilor în Biserica Ortodoxă, în cât compunerile lor tóte formează o bună bibliotecă. In Biserică însă nu se întrebuinţază de cât acele admise de universatitatea Bisericeĭ, póte însă o Biserică particulară să sĕvêrşască serviciĭ speciale, când evenemintele religióse o îndreptăţesc la aşa ceva. Pentru ca în Biserică să se păzască cea maĭ strictă ordine în succesiunea serviciuluĭ şi cea maĭ mare disciplină în executarea servireĭ, toţĭ imnologiĭ însemnaŭ în compunerile lor locul ce trebue să ocupe scrierea lor la cutare saŭ cutare serbare şi timpul când trebuea executat acel ritual; apoĭ modul executăreĭ orĭ ehcul (glasul) dupĕ care are a se cânta. Acest produs al Sf. Părinţĭ cu timpul îmulţându-se era fórte îngreuitor pentru cântăreţĭ de a ţinea neschimbată ordinea ritualuluĭ. De îngrijire să nu lese ceva afară şi care ar fi jignit simţul lor religios şi le-ar fi îngreuĭat conştiinţa morală póte ar fi uĭtat ceva din ritual; acéstă cerinţă a nevoit pe ómeniĭ cunoscĕtorĭ în serviciile bisericeştĭ de a scrie anume cărţĭ, care se conţie numaĭ chipul aşezĕreĭ rânduelelor bisericeştĭ în tóte ḑilele de peste an. Acéstă trebuinţă a maĭ provocat'o şi obiceĭurile rĕle ce se întrodusese în bisericile de prin sate, unde neştiind rânduelele, sĕvêrşaŭ serviciile bisericeştĭ în mod arbitrar. Cea întâĭ Biserică ce nĭ-a lăsat înscris chipul aşĕzăreĭ rânduelelor bisericeştĭ este Biserica Patriarhală din Ierusalim. Apoĭ cu acel material scris a întreprins o lucrare desĕvêrşită şi fórte pe larg sfântul Sabba Studitul. Dupĕ acésta manuducêndu-se şi alţĭ marĭ Eclesiarhĭ aĭ Monastirelor, cu deosebire din Sântul Munte Aton şi Sf. Munte Sinaĭ, aŭ scris maĭ multe manuale de felul acesta. Norma însă li-aŭ fost Tipicul Sf. Sabba. Acest tipic este tradus în Româneşte şi imprimat în Monastirea Neamţuluĭ în seculul nostru. Greutatea de a se aplica ad-litteram în tóte Bisericile Tipicul Sf. Sabba provine de acolo, că el l'a compus pentru Chinoviĭ şi Mo-

nastirĭ, aşa că spre a-l practica orĭ a se conduce de prescripţiile luĭ în serviciĭ şi a ţinea sémă şi de estinderea imnologieĭ, este cam greŭ şi cu anevoe, pentru că ar trebui a sta maĭ tótă ḑiŭa în Biserică. Pentru acest cuvênt acest tipic să aplică maĭ mult în societate când sînt sĕrbătorĭ marĭ de ale Sfinţilor şi Impĕrăteştĭ, ĭar pentru serviciul ḑilnic, Biserica Mare din Constantinopol a editat la 1685 unul maĭ pe scurt. In seculul nostru Constantin Savopul, Protopsaltul Mareĭ Bisericĭ a editat două ediţiĭ de tipic maĭ pe scurt, după cum se obicĭnueşte serviciul în Patriarhatul de Constantinopol. Acest tipic s'a tradus şi Româneşte şi imprimat în Bucureştĭ sub reposatul Mitropolit Nifon. Acum Biserica Mare în 1887 a format o Comisiune specială, care să se ocupe ca regularea difinitivă a tipiculuĭ. Acest tipic s'a aprobat de Sinodul din Constantinopol şi s'a imprimat în 1888. Creḑênd că fac un serviciŭ ómenilor bisericeştĭ, făcêndu-le cunoscut editarea aceste cărţĭ primită de întréga Biserică, am tradus raportul Comisiuneĭ şi aprobarea Sf. Sinod Patriarhal şi le da vom publicităţeĭ în numĕrul viitor al Reviste când voiŭ publica, după acest noŭ tipic şi serviciul ordinar al Duminiceĭ, spre a se vedea însemnătatea luĭ.

C. E.

APOLOGIA SCIINTIFICĂ.

(Urmare).

CAP. X.

§. 1.

Istoria omuluĭ: starea primitivă a omenireĭ; invĕţătura credinţeĭ.

[C]unóştem natura şi origina omuluĭ. Este o creatură nemijlocită a luĭ Dumneḑeŭ; este compus din corp şi suflet spiritual. Sufletul omenesc este un principiŭ substanţial, raţionabil şi liber, esenţialminte deosebit de corp cu care este unit personal, independent de materie în operaţiunele sale maĭ înalte, neputênd să fie resultatul uneĭ simple evoluţiunĭ biologice, nicĭ chiar un organism viŭ, înzestrat cu sensibilitate conscientă; nu póte fi rezultatul uneĭ simple evoluţiunĭ a corpurilor brute.

Omul ocupă un loc aparte în lumea divisibilă şi profund divizată a fiinţelor viĭ, pentru că singur este cu minte şi liber; pentru că singur, mulţămită raţiuneĭ şi libertăţeĭ sale, póte să reflecteze, să creeze o limbă convenţională, să inventeze, să progreseze; pentru că numaĭ el cunóşte esenţa lucrurilor, adevĕrul, binele, frumosul, universalul, absolutul, precum vom vedea.

Trebue să căutăm și să determinăm acum condițiele în care a apărut, pe glob, acéstă ființă extraordinară. Ce învață credința, ce învață știința privitor la istoria primului om, privitor la istoria primitivă a omenireĭ?

Două întrebărĭ capitale resumă și domină istoria omuluĭ preistoric:

1° Starea primitivă a omenireĭ fost'a ca o stare sĕlbatică?

2° Ce trebue să credem de anticitatea speciei omeneștĭ? Aceste două probleme aŭ luat în timpul din urmă proporțiunĭ marĭ; dificultățile aparente, obiecțiunile, neînțelegerile ce le-aŭ provocat sunt de acele care pot să turbure sufletele credincioșilor, care deconcertéză fórte lesne, când nu sunt în de ajuns de studiate. Soluțiunele sunt cu tóte acestea fórte lămurite și raționale; le vom espune în două capitole deosebite.

Și maĭ întâĭ în ce condițiunĭ a apărut omul pentru prima óră pe pământ? ce învață credința creștină în privința acésta?

Până acum și pe câtă vreme a fost vorba numaĭ de universul material și de formațiunea sa, de origina și desvoltarea vieței, prescripțiunile credinței aŭ fost reduse la espresiunea cea maĭ simplă; aŭ constat într'o singură dogmă; crearea *din nimic*; acțiunea indefinită a causelor secunde, opera de formațiune saŭ de desvoltare (opus distinctionis), fiind lăsată întrégă liberelor cercetărĭ ale sciinței. Dar îndată ce e vorba de om, de ființa raționabilă și liberă, chipul luĭ Dumnedeŭ, învĕțătura revelată devine maĭ înțelésă, maĭ lămurită.

De sine omul este muritor. Natura sa curată în privința acésta este asemenea cu a celor l'alte animale; condițiunea sa *apriori* dacă s'ar putea dice așa, este de a fi supus ca și dênsele la evoluțiunea vitală, la acțiunea puterilor fisico-chimice: de a se nasce, a cresce, a scădea, a suferi, a muri. Propriul corpuluĭ sĕŭ este de a se desface în mormênt.

Dar descoperirea ne învaţă, că primul om, că prima pěreche de ómenĭ fu creată într'o stare *preternaturală* [1]), adecă cu privilegiĭ maĭ pre sus de exiginţele stricte ale natureĭ sale, că fu crescut intr'o ordine superióră, *supranaturală* [2]). Aceste darurĭ gratuite ar cuprinde—cu dreptatea originală—nemurirea, cunoştinţa a tot ce ar trebui să ştie spre a împlini destinata sa, afară de rěul fisic (durere, etc.) şi de rěul saŭ disordinea morală (concupiscenţa-pofta). După un timp de încercare, trebuia să între în profesiunea fericireĭ eterne şi să se bucure de vederea prea fericită a luĭ Dumneḑeŭ.

Omul abuză de libertatea morală, care i s'a fost dat pentru a atinge ţinta acea gloriósă; el se revoltă contra Creatoruluĭ. Mórtea spirituală fu o consecinţă a acesteĭ căderĭ originale; mórtea naturală cu tóte precedentele şi ceea ce e însoţeşte—munca, suferinţa, lupta pentru existenţă, etc,—acésta-ĭ fu pedépsa. In ceea ce privesce viaţa sa materială, omul deveni de atuncĭ asemenea cu cele lalte fiinţĭ. De la condiţia preternaturală şi cu totul escepţională ce i s'a prescris, sě pogorî la condiţia ordinară a fiinţelor viĭ, a animalităţeĭ. Fu o decadenţă profundă putênd să conducă rěpede, maĭ ales din punctul de vedere al civilisaţieĭ industriale, la starea de sălbătăcie cea maĭ de jos.

§. 2.

Istoria primilor ómenĭ: revelaţiunile ştiinţeĭ preistorice :— armonia intre sciinţă şi credinţă.

Ce învaţă ştiinţa antropologieĭ positive despre începutul omenireĭ? Un adevěr căştigat, de care am vorbit, este unitatea specieĭ omeneştĭ. „Grupele omeneştĭ, orĭ cât de

[1]) *Preternatural*: darurĭ superióre trebuinţelor stricte ale natureĭ omeneştĭ, dar ne făcându-o să între într'o ordine superióră.

[2]) *Supranatural*: comunicaţiunĭ divine trecênd mult peste trebuinţele subiectuluĭ, căruĭa i s'a încredinţat, dar ne fiind afară de aptitudinele sale (Schrader. De triplici ordine)

variate ar fi saŭ ni s'ar părea, sunt rase de una şi aceeaşî specie şi nu de specii diferite... Puţinî savanţî adevěraţî, de bună sémă vor refusa de a nu admite acest punct de plesare; eî vor conclude cu Linné, Buffon, Lamack, Cuvier, Geoffroy, Humboldt, Müler, că toţî ómeniî sunt de aceeaşî specie, că este numa *o singură specie de ómenî* [1]."

O a doua certitudine căştigată este deosebirea esenţială care desparte pre om de animal. Am espus acest adevĕr fundamental, sprijinindu-ne pe o mulţime de fapte saŭ de fenomene riguros determinate, şi fără să părăsim metodul ştiinţific. Un mijloc între cele două regnurî n'a putut să existe; nicî nu póte fi conceput, pentru că raţiunea, facultate caracteristică, indivisibilă, puternică, este saŭ nu este, *non datur medium*. Decî, specia omenéscă, recunoscută de ştiinţă una, la punctul sĕŭ de plecare, era tot ce trebuia şi putea să fie în sine şi prin natura sa proprie. A fost decî un om, o singură păreche de ómenî, esenţialminte deosebită de animal, ca şi omul actual maî favorizat şi civilizat.

Datele observaţiuneî şi ale experienţeî ca şi deducţiunile metafisice, merg de sigur pĕnĕ aicî, dar se opresc. Nicî una din ştiinţele antropologice saŭ preistorice nu ştie nimic, şi nicî nu va şti maî mult ca ştiinţă, şi în virtutea metodelor care-î sunt proprie, despre condiţiunea intelectuală saŭ morală a *primuluî om*, despre darurile sale, privilegiele preternaturale saŭ supranaturale, acésta este evident. Numaî credinţa póte să luminede asupra acestor probleme pe care le póte presimţi filosofia naturală; cunóscem deja rĕspunsul ştiinţeî positive: *Nu ştiŭ*; *ignoramus, ignorabimus.*

In rezumat conclusiunile ştiinţeî, sĕ unesc cu învĕţătura credinţeî privitóre la existenţa primuluî om, cu adevĕrat om, a uneî prime pĕrechî cu adevĕrat omeneştî. Şi de îndată ce este vorba a determina condiţiunele în care acéstă primă păreche omenéscă a apĕrut, ştiinţa tace.

---

[1]) De Quatrefages, *l'Espece humaine;* conclusia la cartea I-a

Decĭ în privința acestuĭ punct particular și principal, nu este și nu póte fi nicĭ un conflict.

Să trecem la partea a doua a problemeĭ: după primul om, ceĭ d'întêĭ ómenĭ. Este o deosebire principală; nu numaĭ că conține soluțiunea a orĭ căreĭ dificultățĭ grave, dar permite să stabilim o armonie reală între ceea ce ne spune biblia și faptele constatate științificește. Dacă vom considera pe cel d'ântêĭ om, nu precum a eșit el din mâna Creatoruluĭ, ci pre ómeniĭ ceĭ d'ântêi, omenirea după cădere, omenirea primitivă înmulțindu-se și rĕspândindu-se pe fața pămêntuluĭ, ni se oferă o știință nouĕ și ne face descoperirĭ însemnate în privința genuluĭ omenesc. Apologistul trebue să ție sémă de dênsa; trebue să supue uneĭ criticĭ imparțiale fie care din descoperirele sale, din conclusiele sale, trebue să se siléscă a cunóște totul spre a armoniza.

Póte s'ar ḑice că arheologia preistorică, paleontologia saŭ *preistoriea*, este acum o știință în înțelesul strict al cuvêntuluĭ? Ar fi greŭ să afirmăm acésta. Comóra de documente este de sigur fórte bogată, materialul este destul de mult; dar maĭ trebue ceva pentru ca să se construĭască edificiul; de abea s'a început a se face planul, încă nu s'a pus temelia ce trebue să o supórte. Teoriele aventuróse, sistemele preconcepute, afirmațiunile dogmatice, conclusiele premature cresc, să contraḑic și dispar pe rând.

„Știința preistorică, ḑice D. de Quatrefages, atinge deodată antropologia, geologia, paleontologia, studiul mineralelor și acel al ființelor organizate viĭ și fosile. Este întocmaĭ ca un punct în care s'ar încrucișa un mare numĕr de caĭ și s'ar întîlni călătorĭ, cariĭ plecând din locurile cele maĭ diferite, ș'ar comunica descoperirele lor [1]."

Acéstă închipuire interesantă și dréptă ne esplică maĭ bine mersul repede al științeĭ nouĕ, popularitatea sa cea mare, dar și dificultățile sale prea reale. Cea maĭ gravă

[1]) Hommes fossiles et hommes sauvages. p. 1.

póte, vine de la caracterul sěŭ enciclopedic; ea presupune, cere cunoștințele și aptitudinele cele maĭ diverse, dacă nu cele maĭ opuse. Arheologul are neîncetat trebuință de a consulta pe naturalist, care singur este obligat a se dedubla, saŭ maĭ bine a se multiplica la rêndul, sěŭ și după tóte mărturiele acestea ale geologieĭ, ale paleontologieĭ, antropologieĭ, arheologieĭ, sě întrébă acum care va fi verdictul definitiv.

Am audit savanțĭ, devotațĭ acestuĭ gen de studiĭ, întrebându-se cu grije dacă *preistoricul*, n'ar fi condamnat a se învěrtì în acelaș cerc, a se agita pe loc, fără să pótă atinge scopul suprem a orĭ ce cercetare, a orĭ ce cunoștință: certitudinea. Deosebite științĭ particulare, care-ĭ vin în ajutor, care este acea care-ĭ póte rěspunde, de viitor?

Óre arheologia?— Descoperirele sale sě succed cu o monotonie desperată. Cremenea sě află multă în colecțiunĭ, oferind aceléșĭ tipurĭ de mult timp cunoscute, cu aceléșĭ diferințĭ și aceléșĭ asemănărĭ, cum este piatra din rîurĭ și frunzele copacilor. In revistele și cărțile speciale se věd repetindu-sě aceléșĭ clișeurĭ cu regularitatea faselor lunare.

Óre antropologia.? — Unele rămășițe fórte rare, cu deosebire craniurĭ omeneștĭ, aŭ fost observate, măsurate și cercetate în tot chipul; ele aŭ dat rěspunsurile cele maĭ contra-dicětóre, și devin din ce în ce maĭ mult enigmatice. Sfinxul antic s'ar părea maĭ lămurit în ceea ce privesce oracolele de cât un craniŭ preistoric.

In fine póte că geologia? In adevěr póte că ar trebui să o lăsăm să vorbéscă: dar geologiĭ ceĭ maĭ sincerĭ mărturisesc nesiguranța lor față cu terenurile pliocene și quaternare, tocmaĭ acele în care caută a se orienta preistoria, mărturisesc maĭ ales neputința lor, de îndată ce e vorba de chronometru și chronometria geologico-istorică.

La congresul geografic internațional din 1889 (secțiunea etnologică, unul din preistoriciĭ ceĭ maĭ însemnațĭ, fără să provóce cea maĭ mică reclamă din partea savantuluĭ sěŭ

auditoriŭ, a putut să dică: „Tot ce am aflat de câţĭ-va anĭ, departe de a lămuri problemele preistorice, le-a complicat maĭ mult“... Respingem negreşit orĭ ce ideie preconcepută de scepticism, orĭ ce încercare de descurajare şi vom repeta, în ceea ce priveşte problema preistorică, ceea ce am dis de problema vieţeĭ : *laboremus.*

Primele resultate metodice permiţênd a se recunóşte în acest haos de fapte, ideĭ şi ipotese, necontenit sulevate şi mult agitate, aŭ fost încercările de clasificărĭ, clasificărĭ provisorie, negreşit, ca în orĭ ce ştiinţă ce sĕ naşte, dar comode şi fecunde când sĕ întemeĭază pe base solide ; clasificaţiunĭ multiple ca şi aceste baze; ĭată cele maĭ principale.

— Clasificaţiunea geologică saŭ stratigrafică intemeĭată pe natura terenurilor şi pe ordinea superstiţiuneĭ lor : timpurĭ saŭ terenurĭ terţiare, quaternare, recente, etc.

—Clasificaţiunea arheologică, după tipurile industriale, materia, forma, perfecţiunea relativă a instrumentelor, armelor, podóbelor, etc. Maĭ ântĕĭŭ s'aŭ deosebit treĭ vrâste: a pietreĭ, bronzuluĭ şi feruluĭ. Vrêsta de piatră, cea maĭ importantă din punctul de vedere al studielor nóstre apologetice şi doctrinale, a fost sub-împărţită în treĭ periόde : *eolitică* saŭ piatră lucĭósă, *paleolitică* saŭ piatră tăĭată, *neolitică* saŭ piatră cĭoplită.

Periόda paleolitică a fost ĭarăşĭ împărţită în patru epoce, însemnate cu numele unor staţiunĭ preistorice, unde să pare că domină diferite tipuri caracteristice : Epoca *Cheleénă*, de la staţiunea Chelles (Seine-et-Marne) : E. *Musteriená*, de la Moustier (Dordogne): E. *Solutreenă*, de la Solutré (Saône-et-Loire) : E. *Magdaleniená*, de la Madeleine (Dordogne).

—Clasificaţiunea zoologică saŭ paleontologică, după speciele animalelor, succesiv dispărute saŭ emigrate, care domineră la diferite epoce preistorice : Epoca elefantuluĭ anric, a mamutuluĭ, a mareluĭ urs din peşterĭ. etc.

D. de Mortillet, în cele două opere, *Preistoricul și muzeul preistoric*, dă un tabloŭ sinoptic, destinat a face să se înțélégă relațiunile sineronice ale diferitelor clasificațiunĭ.

Reproducem partea privitóre la vrâsta pietreĭ:

Timpul saŭ terenul	Periódе	EPOCE.
Actuale	Neolitic saŭ al pietreĭ cioplite.	*Robenhausiénă* (Robenhausen), Suisse 1° la custre.
QUATERNAR.	Paleolitică saŭ a pietreĭ tăiate.	MAGDALENIANĂ. Caverne (parte) du Renne (maĭ totalitate).
		SOLUTREINĂ. du Renne, du Mammouth (parte).
		MOUSTERIENNE du grand Ours des cavernes.
		CHELLÉÉNNE du Mammouth (parte) Elefant antic.
Tertiar	Eolitică saŭ piatră luciósă	THENAISIENNE. (du Thenay, Loir-et-Cher).

Acéstă clasificațiune este utilă pentru că servesce a cunóște numerósele lucrărĭ, care s'aŭ ținut de ea; dar nici odată n'a putut să ofere un caracter difinitiv, cu atât maĭ puțin un caracter universal. Epoca ḑisă tenesiénă este astă-ḑĭ generalminte părăsită. In clasificațiunea adoptată de D-niĭ Cartailhac și Boule (France préhistorique, p. 46), nu maĭ e vorba de piatra luciósă; în dreptul terenuluĭ terțiar se ḑice: „Nicĭ o urmă sigură de om în Europa."

In stațiunele quaternare, a căror numĕr crește necontenit, diferințele caracteristice, progresele industrieĭ ĭarășĭ nu sunt resolvite cum să crede; superposițiunea unuĭ tip pe altul nu este tot-déuna manifestă; amestecărĭ de forme,

stărî de transiţie, fac să se nască nesiguranţe. Maî adauge apoî, că paleontologia nu deosebeşte cele treî epoce arheologice : Magdaleniană, Solutreenă, Musterienă. Este decî permis a susţinea în urma numeroşilor savanţî, că mijlocul cel maî sigur de a determina si a clasa timpurile preistorice, ar fi de a lua de bază datele cele maî sigure ale geologieî stratigrafice. Fauna quaternară, ca şi industria primitivă, nu pot să procure elementele uneî clasificaţiunî cu adevěrat ştiinţifice şi maî ales universale.

In acéstă mulţime de fapte în care sě agită şi să va agita încă mult timp, paleontologia a putut să formuleze câte-va sinteze preistorice locale: din Galia, unele locurî din Europa şi unele părţî din America, etc. ; a adunat numeróse documente maî din tótă lumea. A atins cu curaj problemele dificile ale formaţiuneî raselor imigraţiuneî, sinhronisme şi alternanţe ale civilisaţiunelor antice, ca acele ce s'aŭ manifestat pe ruinele Troieî. Dar este fórte departe de o sinteză preistorică generală. O certitudine ştiinţifică mi se pare că trebue să scape de nişte asemenea cercetărî vaste ; este permis a constata existenţa uneî legî marî, lege universală a desvoltăreî progresive a industrieî, a civilisaţiuneî omeneştî de la instrumentul de piatră cel maî simplu pěnă la metalurî, pěnă la timpul când începe istoria.

Şi biblia conţine şi proclamă maî de multe secole o sinteză preistorică, în evidentă armonie cu sintesele ştiinţeî.

Planul ce-l urmăreşte este determinat: aparţiunea primuluî om, căderea sa, primiî ómenî căduţî sě înmulţesc şi sě împraştie pe faţa pămêntuluî şi îndată apoî istoria unuî popor particular. Punctul de plecare, creaţiunea ; scopul propus, rěscumpěrarea. Să póte urmări aicî ca şi în straturile aluviene şi caverne, rădicarea laboriósă şi încetă a omenireî decădute, durerósa epopee a civilisaţiuneî recucerite, cu tóte stările eî sucesive: viaţa rătăcitóre, primele intăririî: vênătórea, domesticirea animalelor folositóre, metalele, agricultura, cetăţile cele marî, etc.

După descoperirele preistorice, nu sĕ produc numaĭ de cât şi de odată progresile industrieĭ, ci să pare că vin de afară şi din aceeaşĭ parte, din Orient, din platoul central al Asieĭ.

Aceste conclusiunĭ ştiinţifice, tind decĭ a confirma existenţa, printre triburile rĕmase în vecinătatea légănuluĭ némuluĭ omenesc, a uneĭ liniĭ privilegiate, moştenitóre maĭ imediată şi maĭ credinc'ósă a lumineĭ primitive. Tot aşa învaţă de vécurĭ şi Biblia: şi aicĭ găsim o ştiinţă cu totul nouĕ, descoperirele sale nouĭ în perfectă armonie cu istorisirea mosaică.

Conclusiunile acestuĭ capitol sunt lămurite; dacă este vorba de primul om, credinţa vorbeşte, ştiinţa tace şi va tăcea, decĭ nu este şi nu va fi conflic; când este vorba de primiĭ ómenĭ, armonia celor douĕ învĕţăturĭ este perfectă.

Cap. XI.

§. 1

Anticitatea speciei omeneştĭ; învĕţătura credinţeĭ:—Interpretarĭ cronologice ale Biblieĭ.

Intre tóte cestiunile râdicate prin cercetările şi descoperirele arheologieĭ preistorice, aceea ce priveşte la anticitatea specieĭ omeneştĭ pe glob a fost, nu ḑicem cea maĭ gravă, dar cea maĭ vestită şi maĭ neaşteptată. Inimiciĭ credinţeĭ religióse s'aŭ creḑut în profesiunea unuĭ arsenal întreg de arme nouĭ şi argumente decisive contra veracităţeĭ cărţilor sfinte. Indemnaţĭ de acésta maĭ mulţĭ teologĭ savanţĭ, escelenţĭ apologiştĭ, aŭ recurs la unele soluţiunĭ îndrăzneţe, admiţênd unele ipoteze nefolositóre, dacă nu periculóse.

In discuţiunea unor asemenea tese, a căror privire nouĕ deconcertéză uşor obiceiurile vechĭ, se pótă aprecia uşor eficacitatea metoduluĭ întrebuinţat pĕnă acum: a cerceta, a pre-

cisa certitudinele credinţeĭ şi certitudinile ştiinţeĭ; a semnala opiniunile libere; a arăta în tótă golătatea sistemele curat fantasiste, afirmaţiunele gratuite ale ştiinţeĭ falşe, ale ştiinţeĭ ideale.

Ce învaţă credinţa privitor la epoca aparţiuneĭ omuluĭ pe pământ? In privinţa anticităţeĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin considerabile a specieĭ omeneştĭ, credinţă nu precisază nimic; vrăsta omenireĭ n'a fost nicĭ odată obiectul uneĭ prescripţiunĭ formale. Spre a ne asigura de acésta n'avem de cât să deschidem orĭ care manual de istorie sacră, întrebuinţat în şcóle. Intr' un manual fórte respândit şi autorisat, cetim:

„Sunt sisteme numeróse de cronologie biblică. . nu este o cronologie bisericéscă oficială... Vechiul testament conţine date cronologice, adecă elemente de calcul, de care se póte servi cine-va spe a face o cronologie... Aceste elemente sunt generaţiunele patriarhilor şi mulţimea anilor câţĭ aŭ trăit.

In starea în care aŭ ajuns, sunt neîndestulătóre spre a stabili o cronologie riguróșă şi sigură... Nu numaĭ că nu ştim care sunt adevĕratele cifre primitive a listelor genealogice ale Bilieĭ, dar noĭ nu ştim dacă aceste liste sunt cu totul complecte... Este cu putinţă ca să fie omisiunĭ în lista patriarhilor antideluvienĭ şi post-deluvienĭ... Singură posibilitatea omisiunilor permite de a rĕspunde la tóte obiecţiunile ce sĕ pot râdica în numele deosebitelor ştiinţĭ (istorie, paleontologie. etc.) contra cronologieĭ biblice. Dacă ar putea să dovedéscă că data creaţiuneĭ omuluĭ n'ar fi aşa de depărtată, ar resulta că datele cronologice sunt falşe; dar textul biblic ar rĕmânea acelaş afară din causă [1]).“

In opera sa, *Biblia şi Natura*, publicată cam la începutul acestor controverse, asupra activităţeĭ specieĭ omeneştĭ Dr. Reusch, dicea şi maĭ esplicit: „Se póte ca interpretarea

[1])Manuel biblique, etc. de D. Bacuez şi Vigouroux, t. 1. C. III art. 2.

comună a locurilor Bibliei, de unde extragem cronologia să fie neexactă; să póte ca textul însuşi să fi fost corupt...

Noi suntem obligaţi a crea, întru cât-va, cronologia epocei care a trecut de la Adam pĕnă pe timpul nostru, servindu-ne de unele date consemnate în trécăt,.. Cestiunea acésta este una din acele ce se pot trata servindu-ne de argumente curat ştiinţifice; şi tóte modificările cronologiei biblice pe care ştiinţa le-ar putea reclama ar fi permise [1]).

Brucher, de sigur destul de suspect de laxism în materie de exigesă, nu se teme a dice: „Cronologia biblică fiind nesigură, nimic nu impedică de a presupune pentru formarea tuturor tipurilor de limbi, atâtea secole câte ar reclama limbistica." Aceste cuvinte sunt cu atât mai semnificative, cu cât se aplică numai la timpurile posteriόre deluviului. Un alt (Corhug), dice: „Nu se mai póte pune barieră, în numele cronologiei biblice, savanţilor carii cred că trebue să îndepărteze cu mai multe mii de ani aparţiunea omului pe pământ" [2]).

In urma exigeţilor şi teologilor, scriitori laici, eminenţi prin ştiinţa şi credinţa lor, iarăşi aŭ înţeles şi demonstrat nesuficienţa datelor Bibliei, spre a fixa data apariţiunei omului pe pământ.

„Crnologia Bibliei nu se póte stabili de cât prin liste genealogice. Insă orientalii în cronologiele lor se ţin numai de un lucru; ca să urmeze linia dréptă, fără să se mai gândéscă la intermediare; dar generaţiunile suprimate sunt ani, secole chiar, care nu să pun la socotéla... Biblia conţine în sine durata pe care ştiinţa sĕ crede în drept a o da creaţiunei omului. [3]).

»Biblia, dice F. Lenormant, nu dă nici o cifră positivă în privinţa naşterei genului omenesc. In realitate ea n'are cro-

---

[1]) La Bible et la Nature, c. XXXI.

[2]) Cf. Science cath. I-e annèe p. 65. 66.

[3]). Wallon (Jurnal de Savants, fev. 1869) citat de Nadaillac.

nologie pentru epocele inițiale ale existenței omuluĭ, nicĭ pentru acele de la creațiune la deluviŭ, nicĭ pentru aceea care merge de la deluviŭ la chemarea luĭ Abraam. Datele pe care comentatoriĭ aŭ credut că pot să le scótă sunt curat arbitrariĭ, și n'aŭ nicĭ o autoritate dogmatică; ele reintră în domeniul ipotezeĭ istorice..."

„Cronologia biblieĭ, a căreĭ text adevĕrat nu mi se presintă de cât fóte conrupt, cu variațiunĭ, care trec preste proporțiunele obicĭnuite în asemenea caz. Așa că este cine-va silit a refuza orĭ-ce caracter istoric cifrelor de durata anunțată în Facere, cu ocasia patriarhilor antideluvienĭ și a recunósce numere ciclice. Dar aceste numere sunt astă-dĭ așa de nesigure, că studiul cu adevĕrat științific, maĭ că este imposibil. Cele treĭ recensiunĭ ale textuluĭ canonic (Hebreul, Vulgata și Septuaginta, precum și Samaritana), oferă între dênsele divergințĭ enorme:"

Iată un esemplu de acéstă confusie probabilă saŭ posibilă.

„Textul actual al Facereĭ dă maĭ ântĕĭ o vrêstă în care fie care din patriarhĭ avu un fiŭ, care continuă linia, pe urmă lungimea totală a viețeĭ, din care partea cea maĭ mică se află socotită în succesiunea timpuluĭ. In sistemul acesta și după textul ebreŭ, timpul de la Adam și pĕnĕ la deluviŭ este numaĭ de 1656 de anĭ; pe când cifrele din durata totală a viețeĭ patriarhilor, daŭ un total de 8575, durată, care conrespunde exact cu 144 ciclurĭ haldaice.

Pe de altă parte s'aŭ încercat a demonstra, că cifra de 165 de anĭ a fost primită de ebreĭ, punênd o săptĕmână, acolo unde Haldeo-Babilonenii numĕraŭ cincĭ anĭ (Oppert). In fine sunt de acord a recunóște că aceste prefacerĭ, aceste reducerĭ, maĭ mult saŭ maĭ puțin considerabile a cifrelor originare, mult maĭ întinse; aŭ fost efectul scrupulelor suscitate prin temerea de a cădea în periódele enorme ale haldeilor, prin dorința de a tăĭa geneologiele nesfârșite, favorabile politeismuluĭ." [1]).

[1]) Vedĭ F. Lenormant. Manuel d'histoire anciene de l'Orient; les Origines de l'histoire.

Arătările cronologice, așa precum sunt înțelese și date de scriitorii sacri, aŭ trebuit să fie, și de sigur sunt exacte; nu se póte admite eróre absolută în textul inspirat. Dar fără a vorbi de obscuritățile și diferințele în sistemele de evaluație a timpuluĭ, cifrele sunt supuse, maĭ mult ca orĭ ce lucru, erorilor de copiare, lectură etc. O providență specială a veghiat la conservarea substanțeĭ doctrinare, ea nu s'a întins la numere.

Putem dar încheia, că nu este o cronologie biblică. Cronologia biblică este nehotărîtă ; și numaĭ științeĭ omeneștĭ îĭ aparține de a găsi data creațiuneĭ specieĭ nóstre.

„Mortillet, dice, că Biblia a sămănat desacordul cel maĭ complect între cronologiștĭ. Este lămurit ,că a fost cu neputință a se întinde asupra timpuluĭ dintre creațiunea luĭ Adam și nașterea luĭ Christos. Pe câțĭ autorĭ, pe atâtea cifre deosebite..." Și apoĭ citéză vr'o treĭ-decĭ și două de variante. [1]).

Nu știm dacă autoriul *preistoriculuĭ* a făcut cercetărĭ îndelungate și s'a dat ostenélă a descoperi acele treĭ-decĭ și două de sisteme interpretative ale cronologieĭ biblice. Dar ĭ-a fost de ajuns a deschide unul din aceste manuale clasice de sânta scriptură ,spre a se asigura că sunt nu numaĭ treĭ-decĭ și două, dar maĭ mult de o sută. Acésta dovedește numaĭ că, nu este cronologie prescrisă prin credință, o evaluare precisă a timpuluĭ, autorizată de biserică, și că acordul biblieĭ și al științeĭ adevĕrate nu este așa greŭ precum sĕ presupune.

Observăm maĭ mult, că diferința între versiunele esterme ale diferiților comentatorĭ, nu trece peste treĭ miĭ de anĭ ; pe când între unele sisteme de cronologie geologică, chiar pentru terenurile cele maĭ apropiate de noĭ, diferința atinge și trece peste o sută de miĭ de anĭ! Póte că înțelegerea va fi maĭ puțin grea între descoperire și geologia positivă, de cât între acésta și arheologia fantasistă a luĭ Mortillet.

---

[1]) Le prehistorique p. 515.

§. II.

Anticitatea speciei omeneşti: certitudini şi ipotese ştiinţifice;- epoca quaternară; chronometre geologice.

Ce ne învaţă ştiinţa preistorică privitor la vechimea omuluĭ pe pământ? Oare cronologia sa este fixată maĭ bine ca a bibliei? Calea ce trebue să se urmeze în cercetarea critică a cestiuneĭ aceştia este diferită, după cum este vorba de timpurile *quaternare* saŭ de timpurile *terţiare*. Să începem prin epoca quaternară; ea este cu mult maĭ importantă, este singura, care interesézá positiv istoria omenireĭ.

Era quaternară este cu adevĕrat era omenéscă. Acésta este o certitudine căştigată de ştiinţă. Cestiunea vechimeĭ omuluĭ este deci strîns legată cu o cestiune geologică, cu vechimea formaţiunelor quaternare. Problema este fórte bine pusă; nu va contesta de sigur nimene. Să vedem dacă şi deslegarea eĭ va fi tot aşa de uşóră.

Ce învaţă geologia asupra epoceĭ quaternare?

„Partea din era modernă ce s'a designat sub numele de *epoca quaternară* este caracterizată prin apariţiunea omuluĭ pe pamênt. De îndată ce s'a produs faptul acesta, lumea organică nu s'a maĭ îmbogăţit cu nicĭ o specie nouĕ, dar maĭ multe forme aŭ dispărut saŭ aŭ emigrat.

Epoca quaternară se distinge de timpurile actuale prin o activitate extra-ordinară de precipitaţiunĭ atmosferice. Ca consecinţă a acesteĭ schimbărĭ de climă, nămeţĭ marĭ de zăpadă şi ghiaţă aŭ acoperit masiviĭ muntoşĭ, precum şi regiunele septentrionale, producênd, cel puţin în Europa, o răcélă însemnată, cu care vrăsta marelor cursurĭ de apă s'a sfârşit. Maĭ tărziŭ temperatura s'a îmblânzit şi a început regimul actual.

„Orĭ cât de aprópe este de a nóstră, epoca acésta este destul de misteriósă. Succesiunea depositelor este câte o dată fórte obscură. Absenţa saŭ raritatea rĕmăşiţelor or-

ganice fac cu deosebire delicată determinarea vrăsteĭ relative...

Numaĭ în Europa și în nordul Americeĭ încep să fie bine cunoscute depositele quaternare.

„Epoca quaternară a fost caracterizată prin o activitate cu totul extraordinară a agenților exteriorĭ. A judeca după aceea ce se petrece sub ochiĭ noștri, de timpul care a fost necesar spre a desfunda unele văĭ pline de deposite mobile, ar fi a uĭta că precipitațiunele atmosferice eraŭ cel puțin de ḑece saŭ două-ḑecĭ de orĭ maĭ abondente de cât în ḑilele nóstre... Săparea văilor nu este opera epoceĭ quaternare; la finea pliocenuluĭ marele năruirĭ și principalele erupțiunĭ eraŭ deja făcute până în inima masivelor, și fondurile lor eraŭ acum acoperite cu aluviĭ și gravarĭ.

„Variațiunele fauneĭ pămênteștĭ în timpurile quaternare sĕ reduc la disparițiunea câtor va micĭ pachiderme...

„Flora a rĕmas aceeașĭ; numaĭ distribuirea câtor va specii s'a schimbat prin cele de migrațiune. Modificările formeĭ marine aŭ fost așa de ușóre, că dacă depositele pămênteștĭ nu ne-aŭ fost cunoscute, nu-ĭ va veni în mintea nicĭ unuĭ geolog, de a face din acéstă fază a istorieĭ globuluĭ, nu un sistem, nicĭ un etaj, nicĭ un sub-etaj, *dar chiar un simplu strat.*

„Știința n'a ajuns încă la acel punct în cât să capete un chronometru, care să-ĭ permită de a măsura timpul chiar în periodul, care a procedat imediat pe al nostru. Acéstă cucerire este rezervată viitoruluĭ. Pentru noĭ este de ajuns, că putem stabili pĕnĕ la ce punct sunt lipsite de temeiŭ tóte calculele acestea, care distribue cu generositate sute și miĭ de secole între diferitele faze ale epoceĭ quaternare, absolut nimic, care să motiveze evaluările considerabile făcute de miĭ de autorĭ.“ [1]).

Aceste câte-va rândurĭ luate din tratatul de Geologie cel

---

[1]) De Lapparent. Traite de geologie, p. 1114-1115.

maĭ noŭ și cel maĭ autorizat, conține cel din urmă cuvênt al științeĭ pĕnĕ acum.

Observațiunele, experiența, teoriele cronometrice, evaluările anilor saŭ ale secolelor, absolute saŭ relative, asupra epoceĭ quaternare sunt nenumĕrate. Am urmărit pre unii, cariĭ sĕ pare că promit ceva lumină, cu interesul cel maĭ sincer, cel maĭ atentiv, aș ḑice chiar cel maĭ emonționat; dar n'am întâlnit de cât decepțiunĭ, conclusiunĭ nesigure, câte-odată estravagante, contraziceri stranii, ipoteze și iarăși ipoteze.

Putem cita un esemplu de aceste conclusiĭ contraḑicĕtóre:

„Doĭ savanțĭ, deopotrivă esperimentațĭ (Arcelin și Forel), studiând fenomene analóge, sprijinindu-se pe aceeașĭ sistemă chronometrică, căutând a determina acelașĭ dată; sfĕrșitul epoceĭ glaciare, ajung, unul la o vechime de șépte miĭ de anĭ, altul la o anticitate de o sută de miĭ, adecă de patru-spreḑece orĭ maĭ mult. Precum sĕ vede aicĭ nu este o simplă diferință de fracțiunĭ, și rătăcirele de feliul acesta nu sunt rarĭ".

In ceea ce privește ipotezele, apoĭ este de ajuns a aminti de teoria cronologică a luĭ Mortillet, care póte servi de model în privința acésta. După un șir de afirmațiunĭ arbitrariĭ și premise ușóre, nu e greŭ de a înșira la cifre, conclusia devine manifestă: „Este un total de douĕ sute treĭ-ḑecĭ de miĭ, pĕnĕ la douĕ sute patru ḑecĭ de miĭ de anĭ pentru vechimea omuluĭ." [1])

Conchidem: tradițiunea în știința sacră și în istoria profană, interpretarea cea maĭ comună a dat mult timp némuluĭ omenesc o vechime restrînsă de șese pĕnĕ la opt miĭ de anĭ. Dar precum s'a recunoscut tot dé-una, precum se recunósce și astă-ḑĭ maĭ mult ca orĭ când, acéstŭ dată nu aparține nicĭ într'un chip, dogmeĭ propriă ḑise.

---

[1]). Le Prehistorique, antiquité de l'homme, p. 627.

De mult timp este o tendinţă generală pintre savanţiĭ exegeţĭ ceĭ maĭ ortodoxĭ, a lăsa câmp liber investigaţiunelor ştiinţifice de orĭ ce natură.

Pe de altă parte, savanţiĭ ceĭ maĭ autorizaţĭ, represintanţiĭ ceĭ maĭ serioşĭ aĭ ştiinţeĭ positive, recunoscênd necesitatea de a modifica ideile şi datele în decomun adoptate pânĕ acum, refusă a se aventura în ipoteze şi calcule exagerate. Precum vechile interpretărĭ biblice restrânse nu aŭ aparţinut credinţeĭ, pretenţiele nemoderate de prima óră n'aŭ aparţinut nicĭ odată ştiinţeĭ.

(Va urma).

PAULIN DE NOLA.

(Urmare şi fine).

Maĭ bine reuşeşte Paulin în bucăţĭ de un caracter maĭ temperat, unde cântă întâmplările vieţeĭ private. El a fost unul din ceĭ d'întâĭ pintre creştinĭ, care a cultivat acéstă poesie intimă şi care a devenit aşa de importantă la ceĭ modernĭ. In operile sale sĕ află două poeme, care cu tot defectul lor, conţin părţĭ fórte bune şi pot să dea loc la comparaţiunĭ fórte interesante. Una din ele este un epitalam.

Câte suvenirĭ păgâne nu aminteşte cuvêntul acesta? Când se gândeşte cine-va la acele serbărĭ sgomotóse şi licenţióse, cari însoţeaŭ nunţile la Roma, la jucăriele obscene ale tineretuluĭ, la îndrăznéla brutală de a rosti versurĭ muşcătóre şi mucalite, să ḑice că ar fi trebuit o mare cutezanţă a întreprinde cine-va o lucrare ca să purifice epitalamul şi să-l facă creştin. Ceeă ce adauge la dificultate este, că nunta pe care o cântă Paulin, nu este o nuntă ordinară; suntem cu adevĕrat într'un sanctuar. Este un cleric, fiul unuĭ episcop din Capua, care ĭa în căsĕtorie pre fiĭca unuĭ alt episcop. Paulin şi Terasia sunt şi eĭ invitaţĭ şi asistă împreună cu o mulţime de călugărĭ şi preoţĭ. Negreşit că epitalamul ce se pronunţă în acéstă adunare venerabilă nu sĕ asémănă cu acel de care vorbeşte contimporanul Claudian şi pe care-l compuse pentru principĭ şi boerĭ marĭ. Iată cât de frumos este începutul:

„Două suflete care se înțĕleg, să unesc prin un amor cast, amêndoĭ curațĭ, amêndoĭ fiĭ aĭ luĭ Christos. Christóse Dumneḑeule! înjugă la carul tĕŭ pre aceștĭ doĭ porumbeĭ cari se asémănă, și pune jugul tĕŭ ușor peste aceste capete blânde“. (Carmen 25).

Concordes animae casto sociantur amore,
Virgo puer Christi, virgo puella Dei.
Christe Deus, faciles duc ad tua frena columbas,
Et moderari levi subdita colla jugo.

Indată după aceea arată deosebirea sĕrbătorilor nouĭ de cele vechĭ:

„Departe de căsĕtoria acésta amuzările obicĭnuite; duceți-vĕ de aicĭ Iunonă, Venus, Cupidon, nume de desfrănare și pĭerḑanie!... să nu se grămădească lumea pe pĭețe bogat împodobite; să nu se arunce pe cale ramure de arborĭ și să se împodobéscă cu foĭ stâlpiĭ porțeĭ; nimene să nu parfumeze aerul cu parfumurĭ strĕine! Acestea nu se potrivesc uneĭ nunțĭ creștine. El le înlocuește cu o cuvêntare, care este maĭ mult edificătóre de cât plăcută“. Cu tóte acestea, în câte-va descrierĭ picante sĕ vĕdește omul de lume, când, vorbind de tualeta femeilor îndémnă pre mirésă să nu se gătéscă cu rochiĭ brodate cu aur și purpură, să nu-șĭ pue vĕpselĭ pe obraz și câte un cerc negru în jurul ochilor, să nu schimbe colórea naturală a pĕruluĭ, condamnând ast-fel opera creatoruluĭ. „Nu te va vedea nimenea tărând pe strade haĭnele tale parfumate, ca să fiĭ urmărită după miros pretutindenea unde te veĭ duce, saŭ să-țĭ râdicĭ pĕrul pĭeptănat cu iscusință și se facĭ ca un fel de turn pe capul tĕŭ“.

Intr'o altă poemă, nu maĭ puțin grea și care este ĭarășĭ bine făcută, Paulin se încércă a mângâĭa pre părințiĭ cari-șĭ pĭerd fiiĭ. De la început sentimentul creștinuluĭ se esprimă cu o sinceritate și avênt, care ne mișcă: „Ce să fac? Se întrébă preotul; mila mĕ oprește și mĕ turbură. Trebue óre să-l felicitez saŭ să-l plâng? Sórta sa este demnă și de tristeță și de invidiat. Dragostea ce aveam către dênsul

'mĭ scóte lacrimĭ şi aceĭaşĭ dragoste mĕ îndémnă să mĕ bucur. Plâng, pentru că aşa de ĭute a fost zmuls de la afecţiunea celor ce'l cunoşteaŭ; dar când mĕ gândesc la viaţa care nu se sfârşeşte, la rĕsplătirele pe care Dumneḑeŭ le prepară pontru ceĭ nevinovaţĭ, îl felicit că a trăit aşa de puţin şi că se bucură aşa de curênd de fericirea ceréscă... Dumneḑeŭ nu l'a făcut să aştepte mult. Din înălţimea ceriuluĭ Dumneḑeŭ a chemat pre acest suflet pre care-l ĭubea, şi l'a luat ĭute de pe pământ, pentru că maĭ vrednic era ca să trăĭască în adunarea celor fericiţĭ". Cum se întâmplă adesea luĭ Paulin, mijlocul poemeĭ este cam lânced; odată intrat în sfătuirele morale şi suvenirele cărţilor sfinte, nu maĭ ştie să se oprécă; dar la fine revine ĭarăşĭ atrăgĕtor. Apropo de copilul mort, el îşĭ aduce aminte de acel pre care l'a pĭerdut: se gândeşte „la acel fiŭ aşa de dorit şi pre care Dumneḑeŭ l'a luat aşa de răpede de la părinţiĭ sĕĭ, cariĭ nu meritaŭ să aĭbă urmaşĭ pioşĭ". El crede că ceĭ doĭ copiĭ se vor întâlni în ceriŭ şi se vor recunóşte fără să se fi vĕḑut vre-odată. Trăiţĭ împreună, le ḑise, voĭ cariĭ sunteţĭ fraţĭ, trăiţĭ în eternitate! Pĕreche fericită, locuiţĭ amêndoĭ în locurile fericite. Copiĭ, egalĭ prin nevinovăţia vóstră şi puterniciĭ prin pietate, fie ca rugăcĭunile vóstre curate să spele pĕcatele părinţilor voştri!" Cetind cine-va aceste versurĭ pline de sentiment, să póte convinge uşor că Paulin este cu adevĕrat creatorul elegieĭ creştine.

IV.

Paulin de Nola. Aniversaréa St Felix. Caracterul acesteĭ serbătorĭ. Cum era cântată ea de Paulin. Afluinţa pelerinilor. Invazia barbarilor.

Din tóte operile luĭ Paulin, ne maĭ rĕmâne de cercetat poemele în care celebréză sĕrbătórea St. Felix. In fie-care an la sĕrbătórea acésta, poporul de prin oraşe şi sate vine la mormêntul Sântuluĭ cu mânele pline de darurĭ; Paulin

aduce versurĭ. Aniversările se succedară ne întrerupt, fără să înceteze evlavia saŭ să se răcéscă dragostea lor. De aceea și poemele compuse cu ocasia acésta, și care pórtă numele de *Natalia* saŭ *Natalicia*, forméză o parte considerabila din opera sa. S'aŭ păstrat treĭ-spre-ḑece bucățĭ întregĭ care cuprind cam la cincĭ miĭ de versurĭ; cam mult pentru un subiect care nu sĕ schimbă; dar Paulin a știut să varieze amestecând istorisirea viețeĭ și a minunilor St. Felix cu descrierea fericireĭ ce o simte el, trăind lângă dênsul. Pe lângă unele prelungirĭ și repetirĭ neînlăturabile, cetirea acestor poeme este plină de interes; se găsesc amănunțimĭ curióse asupra istorieĭ timpuluĭ și un tabloŭ amănunțit și insuflețit al devoțiuneĭ populare.

Ce óre să fi atras așa de puternic pre Paulin, în cât să părăsească malurile Garoneĭ și să vie la mormêntul St. Felix? Lucru cam greŭ de ghicit. St. Felix era un simplu preot din Nola, care în timpul persecuțielor înfruntase pre vrăjmașiĭ Bisericeĭ. Istoria sa a rĕmas destul de nesigură și se pare că martiriologiele oficiale nicĭ nu se ocupă cu ea, fiind-că este cu neputință a ști în ce timp a vĭețuit; dar poporul, nu se știe pentru ce, păstrase o amintire vie. In tótă Italia meridională era privit ca unul dintre sfințiĭ ceĭ maĭ bine-făcĕtorĭ; ómeniĭ de rând îl chĭemaŭ în ajutor cu cea maĭ mare încredere și tradițiunea adunase asupra luĭ tot felul de minunĭ. Era dar în tótă puterea cuvêntuluĭ un sfânt popular și e de mirare cum un literat, un om de lume ca Paulin, în loc să alégă pre vre-un mare episcop, sau pre vre-un învĕțat celebru, să se fi simțit atras de preferință catră un preot obscur.

Se póte că de mic copil să fi fost dus adesea în bisericuța unde era sfântul. Acolo el vĕḑuse mulțimea închinătorilor în ḑiua serbăreĭ, minunile ce se sĕvêrșaŭ prin mijlocirea sa puternică și evlavia cea mare ce pĕtrundea pre asistențĭ.

Mult timp dupĕ aceĭa el istorisea impresia ce i se făcuse acolo. „Cu tótă inima mĕ încredințam ție, ḑice el sfân-

tuluĭ, şi la lumina ta m'am deprins a ĭubi pre Christos". Ceea ce să pare a arăta, că spectacolul acesta fusese prima sa emoţiune religiósă. De aceea când s'a dedat la viaţa luméscă şi afacerile politice, devoţiunea se însufleţi în el, i se părea că suvenirele tinereţeĭ se redeştéptă în el şi negreşit atribuĭa tot St. Felix acele sentimente nouĭ ce le avea. De atuncĭ nu maĭ avea altă dorinţă de cât să se stabiléscă chĭar în locul unde a vieţuit sfântul şi să móră lângă mormêntul în care se afla móştele sale. El îĭ cere voĭe cu umilinţă „ca să păzască intrarea templuluĭ seŭ, să tréćă pragul în tóte dimineţile, să privegheze nóptea ca să-l ferésćă de făcĕtoriĭ de rĕle şi să-şĭ petréćă rĕmăşiţa ḑilelor în aceste datoriĭ pióse". Iată visul acestuĭ senator şi consular! In fine pléćă din Spania însoţit de câţĭ-va servitorĭ, cu Terasia şi când sosi la Nola, lângă biserica aceea pe care nu voĭa să o maĭ părăséscă, bucuria sa se manifestă în rugăcĭunĭ către St. Felix: „Fiĭ bun şi bine primitor cătră toţĭ aceĭ ce te rógă! Dupĕ ce am infruntat valurile măreĭ şi valurile lumeĭ, vin să caut lângă tine un liman liniştit. Aicĭ am părăsit luntrea şi am legat'o de malul tĕŭ; fie ca ancora vieţeĭ mele să fie înfiptă aicĭ pentru tot-déuna!"

Dorinţa acésta s'a şi împlinit; Sântul Paulin nicĭ nu maĭ părăsi Nola. El rĕmase aci treĭ-ḑecĭ şi cincĭ de anĭ, ne depărtându-se nicĭ odată, de cât numaĭ odată pe an spre a merge la Roma ca să se róge la mormêntul sfinţilor apostolĭ Petru şi Pavel în ḑiŭa serbăreĭ lor. Tot timpul cel-l-alt îl petrecea într'o casă modestă ce şĭ-o facuse lângă sfântul sĕŭ protector. Era un feliŭ de monăstire unde trăĭa împreună cu câţĭ-va amicĭ în rugăcĭune şi pocăinţă. Nu se facea făgăduinţe şi nu se supuneaŭ unor regule precise şi rigurόse; în Occident încă nu se constituise viaţa monastică, cum se făcu maĭ târḑiŭ; dar se practicaŭ de bună voĭe asprimele, care s'aŭ ordonat apoĭ prin mănăstirĭ. Se ajuna mare parte a anuluĭ şi adese orĭ prima mâncare (prânzul) se amâna până le orele de sară. Se abţineaŭ de

carne şi vin, se îmbrăcaŭ şi trăiaŭ ca ceĭ maĭ sĕracĭ. In mijlocul acesteĭ vieţĭ penibile, ce şĭ-o impuse Paulin se credea fericit. Bucuria cea maĭ vie şi cea maĭ sinceră se găseşte în versurile sale; el se lauda cu sĕrăcia maĭ mult de cât alţiĭ cu bogăţia: „Sărăcie scumpă, maĭ preciósă de cât tóte bunurile lumeĭ, sĕrăcia luĭ Christos, tu daĭ averile ceriuluĭ celor pre care-ĭ despoĭ de bunurile pamênteştĭ! Nicăirĭ nu sĕ trădézǎ vre-o părere de rĕu pentru situaţiunea cea mare ce o părăsise: dacă să maĭ gândeşte câte odată, apoĭ acésta o face numaĭ ca să-şĭ arate fericirea pe care o gustă în retragere. Nicĭ unul din bunurile ce le posedam, când mĕ numeaŭ senator nu se póte compara cu acele pe cari le am de când mĕ numesc cerşitor“.

Ḑiŭa cea mare a miceĭ comunităţĭ, acea ḑi care face pe tótă lumea veselă şi maĭ ales pre Paulin, este serbatórea St. Felix. Acéstă serbătóre să celebrézǎ în 14 Ianuarie, nu este tocmaĭ un timp potrivit pentru călĕtoriĭ, chĭar şi în acel climat dulce al Italieĭ meridionale, se întâmplă câte odată să fie timpul aspru. Dar ce-ĭ pasă luĭ Paulin? Pentru ḑiua de 14 Ianuarie trebue să fie timp frumos. Dacă din întâmplare sórele străluceşte, i se pare că a sosit scumpa primăvară, pe care o cântă cu foc: „Plóĭa a încetat, ĭarna s'a dus, glasul turtureleĭ rĕsună pe vĕrful copacilor, viea înflorită înbălsămézǎ aerul cu parfumul seŭ şi culórea azurie a ceriuluĭ înfloreşte pe pămênt“. Daca ninge cum-va, atuncĭ vede în aceĭ fulgĭ de zăpadă, care cad, un fel de omagiŭ pe care cerĭul îl dă sfântuluĭ favorit: „Priveşte cum acea albéţǎ strălucitóre, respândită pretutindenea dă mărturie de bucuria lumeĭ. O plóĭe să pogórǎ din norĭ; tótă natura e te învestită cu un vĕl alb, zăpada e pe acoperemêntul caselor, pe pamênt, arborĭ şi coline, ca şi cum ar voi să facă onóre sfântuluĭ betrân pre care-l serbam“. Iar el, când vine acea ḑi care întârḑie aşa de mult şi trece rĕpede, este tot-déuna gata: „Primăvara, ḑice, da glas paserilor; pentru mine primăvara este ḑiua St. Felix. Când vine ea, ĭarna înfloreşte, bucuria renaşte. In zadar rigul

aspru usucă pămêntul, albeşte câmpia, veselia acesteĭ ḑile frumóse ne aduce primăvara şi dulcéţa sa. Inimile se dilată, tristeţa, ĭarna sufletuluĭ se risipeşte. Să aude cânticul dulce al privighitorilor, turturica, sora porumbiţeĭ. Toţĭ aceĭ cântăreţĭ cariĭ maĭ înainte'şĭ căutaŭ locul prin ramurile neînverzite, acum încep cântările lor tot atât de variate ca şi penele. De aceea o aştept şi eŭ pentru ca anul să-mĭ aducă acea piósă sĕrbătóre. Atuncĭ renaşte pentru mine primăvara; atuncĭ este momentul ca să daŭ zbor rugăcĭunilor şi voturilor mele, să mĕ împodobesc cu cântărĭ nouĕ, *floribus et vernare nobis*". Când scriea aceste versurĭ plăcute, petrecuse deja şépte anĭ la Nola şi fusese de faţă la sĕrbările St. Felix, dar el avea aceĭaşĭ plăcere pentru dênsele, ca şi cum ar fi asistat pentru prima óră.

Entusiasmul popular nu se lăsa maĭ pe jos. In toţĭ aniĭ asistenţa era maĭ numerósă. Veneaŭ acolo nu numaĭ din Campania, Apulia, Calabria, Neapole şi Capua, dar din Laţium şi Roma. „Orĭ cât de mândră era Roma de Petru şi Pavel se bucura când vedea scăḑênd numĕrul locuitorilor seĭ când venea sĕrbătórea acésta. Pe pórta Capenă să grămădesc o mulţime de ómenĭ. Calea Apiénă dispare sub mulţimea cari se îndésa". Nola cu greutate conţine acéstă mulţime de ómenĭ, care-ĭ vine din tóte părţile. Ea-ĭ adăposteşte cum póte. O mulţime de oraşe se adună la un loc. Intr'o ḑi pintre aceĭ vizitatorĭ se vĕḑu unul care venea maĭ departe de toţĭ şi a căruĭ sosire dădu loc admiraţiuneĭ şi surprindereĭ. Era *Niceta Episcopul Dacieĭ,* care venise în Italia, atras de renumele St. Felix. Paulin se făcu îndată prieten cu acest călĕtor şi când se întórse acasă ĭĭ făcu o frumósă odă, în versurĭ safice, în care'şĭ închipuĭa întórcerea luĭ Niceta în ţara sa, şi-şĭ representa pre tinerĭ şi tinere, cari veneaŭ înaintea episcopuluĭ la reîntórcerea luĭ. „Cine-mĭ va da aripĭ ca de porumb, ḑicea el, ca să pot fi faţă la acele cete, cari inspirate de tine, fac să răsune aerul cu cântările în onórea luĭ Christos".

Te Patrem dicit tota plaga Borea [1]
Ad tuos fatus Scytha mitigatur
Et sui discors fera te magistro
Pectora ponit.

Et Getae curunt, et uterque dacus
Qui colit terrae medio, vel ille
Divitis multo bove pelleatus
Accola ripae.

Orbis in multa regione per te
Barbari discunt resonare Christum,
Corde Romano, placidamque casti
Vivere pacem.

Pre tine tot norodul părinte te numeşte
De ale tale graĭurĭ scitul pĕtruns se'umileşte
Şi aprigu-şĭ dămóle pe cel de fiară pĭept
La adevĕr, ce'nvaţă-l cuvêntul tĕŭ cel drept.
La tine Getul vine, Dacul din amêndouĕ
Şi cea mediterană şi cea Ripósă nouĕ
Agricolul eĭ cel ce-ĭ avut de vacĭ şĭ boĭ
Cel învĕscut în pĭelea lănóseĭ sale oĭ
In ţara în care Musa n'a împletit cunune
Prin rostul tĕŭ învaţă ceĭ varvarĭ să rĕsune
A luĭ Christos sânt nume, cu inimă română
Virtuos să vĭeţuĭască în pace hristiană.

(Traducere de *G. Săulescu*).

De almintrelea spectacolele ce dadea pelerinilor sĕrbătórea St. Felix, justifica afluenţa lor. Biserica veche din Nola se împodobea preste tot. „Bolta aurie strălucea sub vĕlurile albe, altarul revărsa raze de luminĭ, aerul era îmbălsămat cu parfumurĭ, ·lumina lampelor făceaŭ ca nóptea să fie maĭ strălucită ca ḑiua și lumina cea vie a ḑileĭ să părea adăugată prin lumînările ce se aprindeaŭ pentru sĕrbătóre“. Rar se întâmpla ca sfântul să nu facă vre-o minune. Vindecarea celor posedaţĭ era cea maĭ comună; tot anul se vindecaŭ, dar maĭ ales la sĕrbătórea acésta. Adesea se vedeaŭ nenorociţĭ de aceştia rătăcind pe strade, „măncând pasĕrĭ crude şi animale mórte, şi disputând cânilor mâncarea lor uriciósă“; din tóte parţile eraŭ aduşĭ la Nola. Când se apropieaŭ de biserică, erau apucaţĭ de carceĭ grozavĭ. „Scrîşnesc cu dinţiĭ, ḑice Paulin, pĕrul li se rădică, buzele sunt albite de spume, corpul lor tremură,

[1]) Veḑĭ Erbiceanu C. Istoria Mitropolieĭ Moldoveĭ, p. XIX.

capul se agită cu o mişcare urîta. Se apucă singurĭ cu mânele de cap şi sar în sus, câte odată să spânzură de picĭóre“. Exorcistul îĭ duce lângă mormêntul St. Felix; atuncĭ începe între preotul care porunceşte şi demonul care să împrotiveşte convorbirile cele maĭ stranii, până când este silit a parasi corpul pre care-l poseda. Atuncĭ să aude în mulţime o strigare de biruinţă, când demonul mărturiseşte învingerea sa! Şi cu câta bucurie să precipită pe paşiĭ nenorocituluĭ care se întórce vindecat!

Dar spectacolul cel maĭ estra-ordinar şi maĭ curios încă este acela pe care-l oferă acéstă mulţime ce alérgă din tóte ţĕrile spre a serba sĕrbătórea St. Felix. Ea se compune maĭ ales din ţĕranĭ, adecă ceĭ din urmă cariĭ aŭ venit la creştinism, din aceĭ cariĭ s'aŭ despărţit cu cel maĭ mare regret de mitologia veche. De aceea eĭ eraŭ numaĭ pe jumătate creştinĭ. Priveaŭ cu multă încăpăţinare la practicele cultuluĭ lor vechiu, cari prin obicĭnuinţă devenise aşa de scump pentru dênşii. Veneaŭ la Nola cu femeile şi copiiĭ şi câte-odată chĭar cu animalele lor. Tot maĭ credeaŭ eĭ cá divinitatea nu sĕ póte îmblândi dacă nu-ĭ se va face sacrificiĭ sângeróse, şi să grăbeaŭ a aduce St. Felix mĭelul sau boul pe care-l ofereau odinióră luı Jupiter saŭ luĭ Marte. Venind de departe soseaŭ séra şi petreceaŭ nóptea fără să dórmă spre a se pregăti de sĕrbarea de a doua ḑi. Era un fel de amintire de acele *pervigilia* saŭ priveghiărĭ sacre care precedaŭ marele ceremoniĭ păgâne; aceste vegherĭ nu le consacrau rugăcĭuneĭ şi ajunăreĭ, cum ar fi trebuit să fie; ci le petreceau la ospeţe vesele ceea ce era încă o tradiţiune veche pe care Biserica a tolerat'o fără să maĭ ḑică ceva în timp de douĕ secole; când începu a fi combatute. St. Ambrosie şi Augustin s'aŭ ridicat în contra obiceĭuluĭ de a celebra sĕrbătórea martirilor cu ospeţe, care adesea degeneraŭ în orgiĭ şi esemplul lor a atras mare parte dintre episcopĭ. Paulin se arăta maĭ îngăduitor. Nu-ĭ placea să fie aspru cu aceĭ ómenĭ curaţĭ la inimă şi să întristeze pre aceı ce nu ştieau să facă rĕul.

Când soseaŭ eĭ, sdrobițĭ de ostenélă, înghețațĭ de frig, morțĭ de fóme, el îĭ lăsa să se odihnéscă și să se bucure. sub portice unde le dădea ospitalitatea. Pe când el ajuna și se ruga în celula sa cu tovarășiĭ sĕĭ, nu se scandalisa audind cântările lor vesele și sgomotul paharelor. El ne istorisește că ĭ-a venit în gând ca să atârne de pĕrețĭ icóne din Vechiul și Noul Testament, și se felicită mult că a avut acèstă ideĭe. Știea el că țĕraniĭ cariĭ n'aŭ maĭ avut ocasie a vedea asemenea tablourĭ, le vor privi cu admirațiune unul după altul și că o parte din nópte o vor petrece privindu-le. „Când se uĭtă la ele, dice, nu beaŭ; și toeste un câștig, *jam paucae superant epulantibus horae*".

Aceĭașĭ bunătate sĕ află și unele minunĭ de care ne istorisește. St. Felix devenise fórte ĭubit de popor, pentru că sĕvêrșea minunĭ maĭ mult pintre ómeniĭ săracĭ. Asculta cu bunătate cererile lor, le audĭa rugăciunile, și chiar dacă dobitócele le-ar fi fost bolnave, el le vindeca. De aceĭa seĭ vorbește adesea în aceste istorisirĭ de boĭ, de oĭ și maĭ ales de porcĭ, singura avere a țăranilor din Campania Bunul Paulin vorbește cu plăcere de acestea. Intr'una din bucățile pe care le-a făcut pentru st. Felix, mărturisește că are óre care greutate a găsi un subiect noŭ.„ N'avém nimic, dice el, pentru micul ospăț pe care'l servesc în toț aniĭ protectoruluĭ meŭ. Cu tóte acestea diua sĕ apropia și nu știam ce să-ĭ daŭ; dar el să îngriji pentru sine: mĭ. a trimis doĭ porcĭ"; adecă douĕ istorióre unde să vorbește mult de acest animal. Eată cea d'ântĕiŭ.

Un țĕran de la Abela sĕ făgăduise a da un porc st. Felix după ca l'a îngrășat cu îngrijire, l'a adus ca să-l tae în diua sĕrbăreĭ. Obiceiul acesta era păgânesc dar Paulin nu se scandaliza. El primi animalul oferit sântuluĭ și împărți carnea la săracĭ,„ De astă dată, dise el, animalul era așa de mare, că escitase pofta în grad fórte mare tuturor săracilor de prin prejur, carĭ nădăjduiau să măĭ nânce bine." Dar speranța acésta fu amăgită. Țĕranul era unul din aceĭ avarĭ, cariĭ daŭ cât se póte de puțin și

vor să speculeze chiar cu sfinţiĭ. Dupĕ ce dobitocul fu jertfit, el'şĭ alese ce era maĭ bun şi restul l'a dat sĕracilor. Se ducea acum vesel că a putut sa scape aşa de eftin, când deodată, ḑiua în'améza-mare, şi pe o cale bună, făra să ştie pentru ce, cade de pe cal; când vrea să se scóle picĭórele-ĭ sunt legate de pămênt şi nu póte să le radice. Pe când se nevoĭa el astfel să mérgă maĭ departe, calul să întórse singur de unde a plecat şi aduce sântuluı tot ce ţĕranul a vrut să păstreze pentru el.

Indată se împarte carnea la săracı şi rugăcıunile lor obţin vindecarea nenorocituluĭ ţĕran, care să grăbeşte a veni să mulţaméscă sfêntuluĭ Felix. Paulin dupĕ obiceĭul sĕŭ îĭ face o cuvêntare lungă, în care să felicită că a fost vindecat aşa de iute fară sa maĭ fie nevoĭe de operaţie sau de remediŭ şi să scape ast-fel de odată nu numaĭ de suferinţa dar şi de medicina, „maĭ crudă încă de cât bóla".

Dupĕ istoria acésta, Paulin povesteşte cu multă bucurie alta, căcĭ promisese a istorisi douĕ. „Acum ḑice el, vine feliul al doilea. Este tot ace'aşĭ mâncare, pe care voesc să o aduc sfântuluĭ, dar gatită alt-fel". Fiind-că istoria acésta se asémănă fórte mult cu cea dintăĭ, să ne fie permis a trece peste dênsa şi a spune alta, care presintă maĭ mult interes, şi care arată, că devoţiunea, prin locurile acelea, ca şi pe la noĭ, nu s'a schimbat nicĭ decum caracterul. Este vorba tot de un ţĕran sarac, care avea numaĭ doĭ boĭ, tótă averea luĭ. Cu dênşiĭ se hranea bĭetul ţĕran şi-ĭ lauda la alţiı ca boĭ bunĭ ca aĭ luĭ n'are nimene, căcĭ din zorĭ de ḑiuă pănă în nópte nu maĭ încetéză a lucra la câmp cu eĭ şi la tot feliul de transporturĭ. El traĭa din munca lor şi de aceĭa îngrija bine de dênşiĭ. El îı hrănea maĭ bine ca pe dênsul şi-ĭ ĭubea ca pre copiiĭ sĕĭ; şi ca să nu li se întâmple vre-un rĕŭ, ĭ-a pus sub protecţia St. Felix. Cu tótă protecţia acésta puternică, într'o nópte, pe când dormea adânc, hoţiı intrară în staule şi'ĭ furară boiĭ. Indată ce află nenorocitul, turbat de desperare, alérga la Biserica St. Felix, şi-l întrébă cu familiaritate. Iĭ impută

că nu i-a păzit bine şi că de ce l'a lăsat să dórmă aşa de greŭ în cât să nu simtă nimic? Nu putea el să înspăĭmânte cum-va pre hoţĭ? da, nu ş'a făcut datoria cum trebuĭa. „Sfântul, ḑicea el, este dator. Ne putênd să aflu pre ceĭ ce mi-aŭ furat, mĕ adresez la acel ce era dator să-ĭ păzéscă. Ah! sfinte mare, tu te-aĭ făcut complice cu eĭ, nu te-aĭ ţinut de cuvênt; nu te maĭ las de acum". El credea că e în drept a-ĭ cere numaĭ de cât. El vrea boiĭ luĭ şi nu alţiĭ; cere să-ĭ aducă acasă şi să nu se maĭ ostenéscă el a-ĭ căuta. Ştiea el că sfântul are rĕul obiceĭ a fi bun cu toţĭ, că el doreşte ca vinovaţiĭ să se căĭască de greşalele lor şi nu doreşte să fie pedepsiţĭ aspru. Ar fi în stare, pentru bunătatea sa, ca să lase boiĭ pierduţĭ, numaĭ să nu se pĭardă hoţiĭ; dar lucrurile se pot împĕca: „Să ne înţĕlegem şi fie-care să-şĭ ĭa partea sa, mântueşte pre hoţĭ dacă voeştĭ, dar dă-mĭ boiĭ meĭ". Sfântul se vede că se învoi la acésta căcĭ: „El ĭartă prostia aceluĭ ţĕran pentru credinţa sa cea mare şi rîse cu Domnul de injuriele ce i se aduceau". In nóptea aceĭa chĭar, boiĭ furaţĭ intrară singurĭ în staule.

Ţĕranul acela rĕmase păgân în tótă puterea cuvêntuluĭ fără să ştie şi vorbĭa cu st. Felix, ca cum ar fi vorbit cu Silvan seŭ cu Mercurie. El păstrase acea veche socotinţă, ce sĕ vĕdeşte şi astă-ḑĭ prin multe locurĭ, că rugăcĭunea este un fel de contract, care obligă atât pe divinitate cât şi pre om, şi că are dreptul să se supere în contra unuĭ ḑeŭ, care nu recunóşte prin vre o favóre darurile ce le-a primit. Pânĕ în ḑiua de astă-ḑĭ Napolitanul crede tot ast-feliŭ şi să ştie că dacă sfântul în care ş'a pus el încrederea nu-l protejéză aşa precum doreşte, el îĭ vorbeşte fără cruţare şi sĕ crede în drept a-l amenința şi a-l înjura.Câte cuvinte necuviincĭóse la adresa st. Dimitrie, protectorul capitaleĭ nóstre, nu s'aŭ auḑit şi s'aŭ scris chiar prin jurnale? Dacă nu sĕ întórce cu blândeţe inima cuĭ-va asupra cutăruĭa; dacă nu sĕ capătă funcţia, dacă nu-ĭ merge cuĭ-va bine negoţul, dacă nu vede cu ochiĭ sĕĭ pedépsa

vrăjmașilor sĕĭ; și câte altele de aceste nevoĭ omeneștĭ, atuncĭ să pornesc cu furie în contra sfântuluĭ, că nu le-a implinit cererile. Nu se maĭ ține sémă, că pre fie care ḑi sĕ fac minunĭ nenumĕrate, și vindicărĭ de bóle grele, carĭ apoĭ se uĭtă cu înlesnire, nu maĭ vine nimene să mulțăméscă sfântuluĭ, pentru împlinirea cerereĭ, căcĭ el crede că a fost dator să facă acésta. Este de mirare cum să se conserve aceléșĭ obiceĭurĭ în țara nóstră, care se practicaŭ acum o mie cincĭ sute de anĭ prin Italia de sud. Așa se continuă omenirea maĭ fidelă de cât s'ar crede, maĭ ales în clasele de jos, cu obiceĭurile vechĭ și cu credințele de pe atuncĭ, pe care le păstréză cu scumpătate. Exteriorul se maĭ schimba întru cât-va, dar fondul rĕmâne acelașĭ. Este un studiŭ curios, și ar fi fórte interesant a se studia acéstă stăruința prin atâtea schimbărĭ și secole, și a arăta ce rĕmâne din omul vechiŭ în cel noŭ.

Poemele din urma ale luĭ Paulin, presintă pentru noĭ un interes trist și mișcător. Se descriŭ evenimentele care aduseră căderea imperiuluĭ. Pană aicĭ nimic nu turburase seninătatea piosuluĭ poet. In versurile sale nu se vedea nicĭ cea maĭ mică alusiune la afacerile politice: St. Felix era obiectul vorbireĭ și compunerilor sale. Citindu-le s'ar putea ḑice că Paulin, lasând lumea s'a făgăduit a nu se maĭ interesa de preocupațiunele lumeĭ, a nu se gândi nicĭ odată la pace saŭ la rĕzboĭ, nicĭ la victoriele saŭ la perderile legiunelor, nicĭ la intrigile curțeĭ. nicĭ la miniștriĭ cariĭ se înlocuesc, nicĭ la împeratoriĭ cariĭ se succed. Dar îĭ vine greŭ să maĭ fie indiferent când pericolul se apropia și când acele sgomote de rezboĭ de care nu voĭa să știe nimic ajunseră păna la urechele sale.

In anul 400 el înfrumseță cu construcțiĭ mărețe mormêntul St. Felix. In jurul vecheĭ bisericĭ frumos restaurată, sĕ înălțaŭ bisericĭ nouĭ, portice decorate frumos cu locuințe pentru închinătorĭ și azile pentru sĕracĭ. Sĕ bucura cu

mândrie de lucrările sale, când sosira din tóte părţile noutăţĭ sinistre: Alarie cu o armată de Goţĭ era pe drum spre Italia. De data acésta sĕrbatórea St. Felix găsesçte pre Paulin îngrijat şi nimic nu este în stare a şterge lacrimile sale. „Iată ca a sosit, ḑice, ḑiŭa cea strălucită cu numele luĭ Felix. Acum ar fi timpul a intona cântărĭ vesele, dacă nenorocirile publice ar îngădui cuĭ-va a se bucura. Dar ce are a face: chiar în mijlocul rĕzboiuluĭ, ḑiŭa acésta să fie o ḑi de pace şi de veselie, şi cu tóte că grozavul rĕzboĭ sună în depărtare, nimic să nu tulbure liniştita libertate a sufletelor nóstre“! Dar nu este uşor a fi liniştit, când să ştie că un mare pericol ne ameninţă. In zadar se încércă Paulin a uĭta că Alarie înaintéză şi că imperiul este în pericol; totul îl atrage către gândul acesta. Orĭ-ce istoriseşte el saŭ dacă scrie ceva, să termină cu rugăciunea: Dumneḑeŭ să scape Roma şi acest val de barbarĭ să se sdrobéscă de stânca Christos“.

Effera barbaries Christo fragmente dametur!

Şése anĭ maĭ târḑiŭ, în 406 pericolul este şi maĭ mare. Radages, un păgân, maĭ rĕu ca un sĕlbatec, trăgênd dupĕ dênsul o órdă de barbarĭ, înaintase pană la Florenţa. Alarma fu aşa de mare la Roma, ca maĭ multe familiĭ nobile fugiră. Uniĭ, póte că ceĭ maĭ nobilĭ, Melanie, Pininianus, descendinţĭ din Publicola, Turcius Apronianus, căutară azil la Nola şi aşteptaŭ evenimentele la mormêntul St. Felix. De odată să rĕspândeşte vestea că Stilicon a trecut Apeniniĭ prin o stratagemă şi că a sdrobit armata luĭ Radages. Se înţĕlege că bucuria fu la culme când ómeniĭ ce se credeaŭ perduţĭ primira acéstă veste. De aceea şi poema luĭ Paulin să începe anul acesta cu o adevĕrată cântare de triumf. Credincios obiceĭuluĭ seŭ, raportéză totul sfântuluĭ Felix; el a rugat pre Domnul şi cu ajutorul luĭ Petru şi Pavel, a căpatat încă prelungirea ḑilelor imperiuluĭ roman. „Şi acum, adause el, când a dispărut frica, precum e obiceĭul ca dupĕ furtună să se uĭte cine-va la nouriĭ, cariĭ se duc,

să comparăm frica trecută cu siguranța de acum. Cât de întunecate aŭ fost dilele din anul acésta, saŭ maĭ bine din nóptea ce a trecut, când deslănțuit prin mânia ceréscă, inimicul pustia cetățile Italieĭ! Dar Christos s'a lăsat a fi îmblânzit; el ș'a întins puterea sa, și barbariĭ aŭ fost exterminațĭ cu capul lor cel fără de lege". Odată dispărênd frica nu-ĭ maĭ rĕmâne de cât bucuria de a avea niște óspețĭ așa de iluștri ceĭ d'întiĭ și ceĭ maĭ marĭ din aristocrația creștina la Roma. „Sunt niște florĭ nouĭ, cari au rĕsărit în grădina St. Felix"; și spre a le face onóre 'șĭ permite o mică glumă; la gramul exametru, de care s'a servit păna acum, adauge versurĭ de măsura deosebită în care celebrézá „minunata feconditate a raselor nobile", și marele exemple date la Roma apostolilor de aceĭ a căror stramoșĭ aŭ făcut onóre Romeĭ ca consulĭ.

Dar bucuria sa n'a durat mult. Pericolul nu înceta a se arĕta din noŭ, și de data acésta Stilicon, care fu ucis din ordinul Impĕratuluĭ numaĭ era acolo ca să-l infrunte.

In anul 410 Alaric luă Roma cu asalt. St. Paulin, care era un bun patriot ca și Prudențiu, Ambrosie și Augustin, care ținea ca și părințiĭ sĕĭ la credința vecheĭ dogme a eternitățeĭ imperiuluĭ, trebuĭ să sufere mare durere audind acésta știre tristă. El vĕdu trecênd pe lângă dênsul pre vechiĭ óspețĭ, cărora le dăduse ospitalitate. Dar pericolul de data acésta era maĭ mare; eĭ nu se opriră la Nola, care era prea amenințată, eĭ se duceaŭ să caute adăpost maĭ sigur în Sicilia, în Africa saŭ chiar la Ierusalim, pe lângă mormêntul luĭ Christos. Paulin nu se încercă a fugi. El primise să fie episcop la Nola, când onórea acésta începu să fie un pericol. Fără să aĭbă altă urmă de cât pietatea sa (pietate armatus inermi), el aștepta cu curaj pre barbarĭ, decis a'șĭ apăra turma.

Papa Grigorie cel mare istorisește, că vandaliĭ răpind și ducênd cu dênșiĭ în Africa un mare numĕr de locuitorĭ din Nola, St. Paulin vêndu tótă averea sa și pe a bisericeĭ

ca să-ĭ rescumpere. „Nu-ĭ maĭ rĕmăsese nimic, când o vĕduvă săracă veni să-ĭ spue că fiul sĕŭ a fost luat rob şi că să cerea o sumă fórte mare pentru rĕscumpĕrarea sa. Omul luĭ Dumnedeŭ începu să caute dacă n'ar putea să-ĭ dea ceva, dar n'avea pe ce-şĭ pune ochiĭ de cât numaĭ pre sine“. Plecă'decĭ în Africa, luă locul sclavuluĭ şi dădu pre fiŭ mumeĭ sale. N'ar trebui să se îndoĭască cine-va de adevĕrul acesteĭ istorisirĭ. dar fiind vorba de ucenicul St. Martin, care'ĭpuse regula „că în cele dubióse să nu se încrédă uşor“, să ne fie permis a ne îndoi. De sigur, acel care a fost în stare a renunţa la tóte onorurile şi a alege viaţa periculósă de episcop, care ş'a vêndut tótă averea sa şi chĭar pe a bisericeĭ pentru rĕscumpĕrarea sclavilor, putea să o facă şi acésta. Dar când ne gândim cât a ţinut omul acesta la biserica St. Felix, nu se póte crede, că s'ar fi hotărît aşa de lesne a'şĭ părăsi staolul, tocmaĭ când pericolul era maĭ mare. Ş'apoĭ dacă istoria ar fi fost adevĕrată, preotul Uranius, care vorbind de ultimele luĭ momente, spune de tóte evenimentele marĭ, nu aminteşte de acésta; dar ceea ce spune el şi care face maĭ multă onóre St. Paulin, este că a ertat pre toţĭ aceĭ cariĭ căduseră în eresie cu ocasia acésta; ceea ce făcu ca la mórtea sa să nu fie plâns numaĭ de credincĭoşĭ, dar chĭar şi de păgânĭ şi de ĭudeĭ, carĭ urmaŭ rĕmăşiţele luĭ, sfaşiindu-şĭ vestmintele şi dicênd că eĭ aŭ pĭerdut pe protectorul şi pe părintele lor.

Ast-fel în mijlocul unuĭ secol aşa de violent, dupĕ polemicele cele maĭ viĭ, cu tot focul credinţeĭ sale, a ştiut să conserve pănă la sfârşit virtuţile cele maĭ preciόse şi cele maĭ rarĭ, toleranţa şi umanitatea! Acesta este cel maĭ frumos elogiŭ ce i se póte face. Cât a ĭubit el Biserica şi splendórea cultuluĭ dumnedeesc, să cunóşte de acolo, că el întroduse pentru prima óră clopotele în secolul al IV-lea. El muri în 22 Iunie anul 431, în etate de 77 de anĭ. Amintirea luĭ să sĕrbéză şi astă-dĭ cu mare pompă la Nola,

capitala provinciei Caserta, este reşedinţă episcopală, avênd o catedrală fórte frumósă restaurată din noŭ, un Seminar şi un muzeŭ arheologic cu inscripţiĭ fórte interesante, un spital şi un azil pentru orfanĭ cam 12,000 de locuitorĭ. In ḑiŭa de 26 Iunie şi acum se adună o mulţime de lume, dar în loc de a se serba Sântul Felix, ca maĭ 'nainte să serbéză St. Paulin, care a devenit tot aşa de venerat ca şi protectorul sĕŭ.

De altmintrelea Nola este cel maĭ vechiŭ oraş din Campania, fiind întemeĭat de cătră Ausonĭ şi cncerit de Romanĭ în rĕzboĭul samnitic (313 a. Chr.). In al doilea rĕzboĭ punic rĕmase credincĭos Romanilor, în împrejnrimele sale bătu Marcelus pre Anibal. In Nola muri împĕratul August în anul 14 d. Chr. Sub Vespasian fu ocupat oraşul cu o colonie romană, şi în evul mediu era un oraş înfloritor. Acolo învinse în anul 1460 Ión de Anjou principe de Calabria, pre Ferdinand de Aragonia. Iar acum prin împrejurimele sale să găsesc vestitele vase de campania, care împodobesc muzeul din Neapole.

Reproducem din patericul St. Părinteluĭ nostru Grigorie Dialogul, de Constantin Daponte, care s'a numit în călugărie Chesarie, carte afierosită episcopuluĭ de Rômnic Chesarie şi imprimată cu cheltuĭala sa în 1780 la Veneţia, cum Paulin episcopul de Nola, a fost în sclăvie la Vandali.

Cugetându-mĕ eŭ la părinţiĭ ce se află aicea în vecinătatea mea şi ocupându-mĕ cu istorisirea faptelor miraculóse ale acelora, am lăsat faptele şi lucrările celor marĭ.

Minunea luĭ Paulin episcopul cetăţeĭ de Nola pre cine nu pune în uĭmire? Care şi cu timpul şi cu puterea minuneĭ este maĭ presus de toţĭ despre care am vorbit. La cele ce am ḑis până acum voiŭ adăugi pre scurt dupre putinţă şi acésta.

Era obiceĭ la ceĭ înainte de noĭ ca să povestéscă faptele

ómenilor bunĭ şi să le rĕspăndéscă, urmând exemplele celor drepţĭ. De aceea s'a arătat luminat numele acestuĭ prea pios bărbat amintit, pentru că ĭ-a fost fapta luĭ minunată. In timpurile invasiunilor vandalilor, multe locurĭ din Italia s'aŭ pustiit, ĭar locurile din Campania cu totul aŭ rĕmas nelocuite. Decĭ mulţĭ dintre sclaviĭ acestuĭ pământ robiţĭ de vandalĭ aŭ fost duşĭ în Africa, unde era regatul Vandalilor [1].

Omul luĭ luĭ Dumneḑeŭ Paulin, tóte câte avea pentru trebuinţa episcopieĭ, le-a împărţit atuncĭ la săracĭ şi spre rescumpĕrarea sclavilor. Decĭ dar, când nimic nu ĭ-a maĭ rĕmas, atuncĭ o vĕduvĕ veni şi-ĭ ḑise, că fiul eĭ este sclăvit de ginerile regeluĭ Vandalilor şi a cerut de la omul luĭ Dumneḑeŭ valórea rĕscumpărăreĭ, ca să se ducă şi să-l rĕscumpere, dacă i-l va da Domnul seŭ, şi să-l întórcă la casa eĭ. Iar omul luĭ Dumneḑeŭ cercetând cu de-amĕruntul că dóră ar afla ceva să-ĭ dea, n'a aflat altă de cât pre sine însuşĭ. Şi ĭ-a ḑis eĭ: Femeĭe ce să-ţĭ daŭ? pentru că nu am şi nicĭ mĭ-a maĭ rĕmas nimic; mĕ daŭ însă pre mine în stĕpânirea ta. Şi pentru ca să-ţĭ rĕscumperĭ pre fiul tĕŭ da-mĕ pre mine şi mĕ robeşte. Femeĭa auḑind asemenea respuns din gura unuĭ ast-fel de om, a socotit că'şĭ râde de ea şi nu că compătimeşte de ea. El însă fiind învĕţat şi priceput şi filosof, a asigurat'o din noŭ învĕţând'o să crédă cele ce ĭ-a spus şi să nu se înfricoşeze pentru eliberarea fiuluĭ eĭ, de a-l da sclav, decĭ s'aŭ dus amândoĭ în Africa. Intr'o ḑi când aŭ eşit afară din palat ginerile regeluĭ, Domnul aceluĭ sclav, vĕduva apropiindu-se de el, l'a rugat să-ĭ dea copilul; dar barbarul acela îngâmfat, mândrindu-se în deşertăcĭunea fericireĭ luĭ, n'a voit nicĭ să o asculte cu atât maĭ puţin să-ĭ împlinéscă cererea. Atuncĭ a ḑis ĭarăşĭ vĕduva: Fiind că nu voeştĭ,

[1]) Belisaria a depus regatul Vandalilor.

stěpâne, să-ţĭ facĭ milă cu mine şi să-mĭ hărăzeştĭ pre fiul meŭ, ĭată-ţĭ daŭ pre omul acesta în locul fiuluĭ meŭ, numaĭ fă-ţĭ milă cu mine şi-mĭ dă pre unicul meŭ fiŭ. Atuncĭ acela cu faţa veselă, privind pre om, l'a întrebat ce meşteşug ştie. Omul luĭ Dumneḑeŭ respunse: Meşteşug nu am, dar ştiŭ să servesc fórte bine la grădină; auḑind el acésta cu bucurie l'a primit, pentru că-ĭ trebuĭa un grădinar bun, după cum se vede. Decĭ l'a primit pre el serv şi ĭ-a dat femeĭeĭ pre fiul seŭ ce era sclav, şi luându-l ea a plecat de la barbarĭ. Iar Paulin a luat asupra sa îngrijirea grădineĭ.

Decĭ a început stěpânul luĭ să se ducă maĭ des în grădină şi să vorbéscă cu grădinarul, punêndu-ĭ şi câte-va întrebărĭ. Şi vĕḑêndu-l că este înţĕlept, a părăsit pre casniciĭ şi prieteniĭ luĭ şi se primbla tot-déuna cu grădinarul seŭ, vorbind şi înveselindu-se de cuvintele luĭ. Paulin însă dădea ḑilnic la masa stĕpânuluĭ seŭ, salate, merişóre şi alte fructe mirositóre şi luându-şĭ domnul pânea luĭ, se întorcea la grădinarul seŭ. Trecênd mult timp, într'o ḑi fiind împreună, convorbind dupre obiceiŭ, ĭ-a ḑis luĭ Paulin într'un chip secret: Veḑĭ ce trebue să facĭ şi cugetă te că trebue să guverneḑĭ Impĕrăţia Vandalilor, pentru că ḑilele acestea va muri fără îndoĭală regele. Auḑind el acésta, ca ginere al regeluĭ şi prea ĭubit, nu s'a liniştit ci orĭ-ce auza de la grădinariul luĭ îĭ făcea cunoscut regeluĭ. Auḑind acésta regele, ĭ-a ḑis: Doresc să vĕd şi eŭ pre omul acela. Bine, ĭ-a ḑis acesta, eŭ ţi-l voiŭ trimite cu fructe, de care obicĭnueşte a aduce la masa mea. Şi întorcêndu se în grădină, îĭ ḑise grădinariuluĭ seŭ să se ducă la socru seŭ cu fructe. Decĭ când regele stătea la masă, ĭată şi Paulin s'a dus cu mânele pline de fructe mirositóre şi merişóre. Şi până să intre, vĕḑêndu-l regele s'a spăĭmântat. Şi îndată a ḑis fiĭceĭ sale care era acolo să vestéscă pe bărbatul eĭ ca să vie curând. Şi vorba ce maĭ înainte o ţinea în ascuns şi despre care nu ĭ-a spus ginerele, atuncĭ a des-

coperit'o ḑicênd: Adevĕrat este ginere aceĭa ce mĭ-aĭ spus că aĭ auḑit de la grădinariul tĕŭ; că în acéstă nópte, veĭ şti, că am vĕḑut în somnul meŭ, pre un demnitar la judecată, ce şedea şi mĕ judeca, cu care şedea şi acest grădinar al tĕŭ; şi biciul ce-l aveam dat prin judecata mea, s'a luat de la mine. Deci l'a întrebat ce fel de om este? Că eŭ socotesc, că acest om pre care l'am vĕḑut în somnul meŭ în aşa de mare demnitate să fie unul dintre ceĭ mulţĭ, nu om simplu şi grădinar, cum pare, nu cred. Atuncĭ ginerele regeluĭ luându-l pre Paulin la o parte, l'a întrebat să spue ce fel de om e. Căruĭa ĭ-a respuns omul luĭ Dumneḑeŭ ḑicênd: Servul tĕŭ sunt, ce m'aĭ luat în locul fiuluĭ vĕduveĭ. Iar acela îl întreba mereŭ şi ḑicea: Nu te întreb ce eştĭ acum, pentru că te vĕd. dar te întreb, ce aĭ fost pe când eraĭ în ţara ta.

Dupĕ ce l'a cercetat timp îndelungat şi l'a jurat, nevoit omul luĭ Dumneḑeŭ şi neputênd să-şĭ calce jurămintele sale a mărturisit că este episcop. Acésta auḑind stĕpânul sĕŭ s'a înfricoşat fórte, şi îndată s'a umilit. Dar cu tótă umilinţa îl întreba ḑicênd: Cere de la mine orĭ-ce voeştĭ, ca să te întorcĭ în locul tĕŭ cu marĭ darurĭ de la mine. Catră care omul luĭ Dumneḑeŭ a ḑis: Iţĭ cer o singură bine-facere, care poţĭ să mi-o daĭ. Cer să eliberezĭ din sclăvie pre toţĭ ceĭ din cetatea mea. Curând decĭ s'a dat ordin şi s'aŭ căutat în tótă ţara barbarilor [1]). Şi adunându-ĭ ĭ-a pus pre toţĭ în corăbiĭ, cu merindele trebuitóre împreună cu prea piosul episcop şi ĭ-a trimis la ţara lor. Nu dupĕ multe ḑile a murit şi regele Vandalilor şi biciul (numit şi frangell), care spre nimicirea luĭ, spre pedépsa credincĭoşilor, dat de Dumneḑeŭ, îl stĕpânea, l'a pierdut, şi s'a făcut ginerile rege. Acésta s'a făcut pentru ca să se prespue cele viitóre de cătră Paulin servul luĭ Dumneḑeŭ cel atot-puternic şi pentru ca să se întórcă în eparchia

[1]) Africa, Libia şi Barbaria este tot una.

luĭ cu atât de mulțĭ sclavĭ, pentru care cu voĭa luĭ însușĭ s'a robit și el; imitând pe Christos, care a luat chip de rob, pentru ca să nu maĭ fim noĭ de acum sclavĭ pĕcatuluĭ. Despre mórtea acestuĭ sfânt bărbat, ni s'a conservat în scris în Biserica luĭ, că atuncĭ când durerea cósteĭ luĭ a început și era maĭ spre sfârșitul ḑilelor, s'a făcut cutremur. Și casa nu s'a sguduit, ci cuvucliul numaĭ în care zăcea bolnav s'a sguduit și ceĭ ce s'aŭ aflat acolo s'au înspăĭmântat. Și ast-fel acest sfânt suflet eliberându-se de legăturile trupuluĭ a trecut cătrá Domnul. Iar cutremurul s'a făcut ca să se înfricoșeze și să se minuneze ceĭ ce aŭ fost față la mórtea luĭ. Cácĭ fiind puterea sfântuluĭ fórte mare și miraculósă dupre cum am spus maĭ sus, și mórtea luĭ s'a făcut cu minune mare. Acestea despre Paulin cel minunat.

GER. TIMUȘ.

EVANGELIELE APOCRIFE.

Din cuprinsul acestor scrierĭ ne putem convinge că ele nu provin de la autorul cărora sĕ atribue, că nu scriŭ cu sinceritate evenimentele petrecute, cu un cuvênt, nu întrunesc condiţiunile cerute de critica modernă, pentru ca să aibă o autoritate istorică. Autoritatea istorică şi dogmatică a cărţilor sfinte ale Nouluĭ testament, care sĕ află în canon, este evidentă şi să póte dovedi prin tóte argumentele de care dispune critica istorică.

Evangeliele apocrife sunt parte făcute de eretici, spre a-şĭ rĕspândi maĭ mult învĕţăturele lor şi care fiind condamnate de sfinţiĭ părinţĭ, aŭ dispărut cu totul, rĕmănând abea unele fragmente prin scrierile apologetice şi polemice, ĭar parte din ele sunt compuse de către creştinĭ judaizanţĭ, cu scopurĭ pióse.

Dacă este adevĕrat precum să ḑice de ordinar, că tot ceĭa ce înflăcăréză sufletul şi le comunică zguduirĭ violente inspiră şi reinoeşte poesia, nicĭ un timp n'a putut să fie maĭ favorabil decât cele două secole primare. In timpul acesta s'a sĕvêrşit unul din evenimentele cele maĭ marĭ ale istorieĭ, lumea fiind zguduită din temeliĭ. Dacă ne închipuim dramele intime ce se sĕvârşaŭ maĭ în fie care casă. Câte turbu-

rări câte suferinţi pe capul acelor ce primeaŭ credinţă nouĕ! Ce nevoie, ce bătae de cap, câte lupte interne aŭ trebuit să sufere aceĭ ce se despărţaŭ cu greutate de credinţele vechĭ, să rumpă cu suvenirele juneţeĭ, să se despartă de aceĭ pre care-ĭ iubea? Apoĭ unde să maĭ pune bucuria aceluia ce invingea tóte acestea preocupărĭ şi se vedea odată scăpat de dênsele! Cát de incântat se simţa acela ce era deja în posesiunea adevĕruluĭ, în misteriul întrunirilor secrete, în acea ardóre necunoscută de afecţiune pentru fraţĭ, şi caritate pentru tótă lumea! Căte suferinţĭ pe timpul persecuţinelor! Câtă bucurie amestecată cu tristeţă şi regrete cănd se ascultaŭ istorisirile suferinţelor purtate cu atât curaj de către victime! Apoĭ maĭ liniştindu-se vremile câtă bucurie pentru victoriele purtate! Aceste sentimente care pe atuncĭ trebuĭaŭ să fie destul de comune, sunt cele maĭ propriĭ a escita şi a nutri în suflete inspiraţiunea poetică, şi cu tóte acestea în acel timp eroic al creştinismuluĭ când credinţa era aşa de vie, când sufletele eraŭ aşa de mişcate, n'aŭ fost aşa poeţĭ, saŭ cel puţin scrierile lor n'aŭ ajuns pĕnĕ la noĭ.

Dar óre cele douĕ secole să fi fost sterile pentru poesie? De sigur că nu. Imaginaţia creştină n'a fost nicĭ o dată maĭ fecundă şi maĭ activă. Dacă n'a produs opere complecte, şi terminate, ea a găsit ceĭa ce trebuĭa să fie chipul şi substanţa acestor opere: a creat în abondenţă ideĭ, imagine, tipurĭ, legende, de care a profitat arta creştină pĕnĕ acum. Se póte ḑice că în cele douĕ secole s'a urzit, în amintirĭ, comorile din care poesia religiósă s'a nutrit prin evul mediŭ şi chiar pĕnĕ acum. Acésta s'ar putea cunóşte uşor studiind rarele opere ce ne rĕmân din acéstă juneţă a creştinismuluĭ. Fiind de o mare importanţă pentru istoria origineĭ creştine aŭ fost studiate cu de amăruntul [1]).

---

[1]) Renan, Origines du Christianisme sur les Sibybles v. 159. sur le pasteur d'hermas VI, 401; sur les évangiles apocryphes, VI, 495; sur les Reconaissance. VIII, 74.

Dintre acestea, acele care s'aŭ bucurat de maĭ multă celebritate sunt evangeliele apocrife. Aceste evangeliĭ la început într'un numĕr fórte mare, pot să fie împărţite în douĕ clase. Unele eraŭ compuse de eresiarhĭ, carĭ ascunḑêndu-se sub numele apostolilor saŭ al sfinţilor din timpurile primare, le compusese şi le rĕspândiseră spre a'şĭ susţinea socotinţele lor. Acelea sunt perdute astă-ḑĭ; biserica victoriósă le-a proscris spre a distruge amintirea erorilor ce conţineaŭ, şi nu ne maĭ rĕmêne, de cât citaţiunĭ scurte conservate în opere de controversă. Altele nu cuprindeaŭ discuţiunĭ dogmatice, ci istoriseaŭ numaĭ povestirĭ minunate despre Christos şi familia sa. Fiind că acestea eraŭ conforme cu doctrina bisericeĭ şi respectuóse pentru erarhia sa, n'a fost aşa severă cu dênsele. S'a mulţămit a nu le pune pintre cărţile sale canonice, care conţin regula credincioşilor sĕĭ, ci ca lucrărĭ imaginare şi edificătóre, le-a lăsat să trăĭască. Astă-dĭ avem numaĭ vre-o douĕ-spre-ḑece şi de bună samă numĕrul lor ar fi maĭ mare, dacă s'ar face maĭ multe cercetarĭ prin bibliotecele din orient [1]).

Uşor putem să ne dăm samă de trebuinţa care le a dat naştere Evangeliele canonice, care să ocupă numaĭ de apostolatul Mântuitoruluĭ nostru, sunt aşa de sobre în ceĭa ce priveşte înştiinţările despre familia şi copilăria sa, în cât nu satisfăceaŭ de loc înfocata curiositate a noilor creştinĭ. Eĭ doreaŭ să ştie ceva maĭ mult, şi fiind că evangeliele nu le spuneaŭ, aŭ trebuit să se imagineze legende spre a-ĭ satisface şi ast feliŭ sĕ dădu naştere evangelielor aapocrife.

Nu sĕ află în ele nicĭ un gând rĕŭ de a contraḑice pre evangeliştĭ, saŭ de a-ĭ preface, ci numaĭ de aĭ complecta. Nu este vorba nicĭ odată de predica Mântuitoruluĭ, de la botezul pĕnĕ la mórtea sa, dar în schimb sĕ istoriseşte cu

---

[1]) Nicolas, Etudes sur les évangiles apocryphes.

dea-măruntul viéța părinților seĭ, epizodele minunate ale nașterei sale, primiĭ anĭ aĭ pruncieĭ și fuga în Egipt. Una singură din acestea, póte că cea maĭ interesantă, a îndrăznit să istoriséscă patima sa, dar cu intenție a ne spune maĭ cu deamaruntul pogorêrea în Iad a luĭ Cristos.

Apoĭ nu este greŭ de a ghici de unde vin legendele care forméză evangeliele apocrife. Ele aŭ luat naștere în clasele populare; aceĭ ce le-aŭ imaginat nu sunt ómenĭ învĕțațĭ; și de aceïa sunt pline de erorĭ. Nu cunosc istoria; căcĭ sĕ presupune că pe timpul luĭ Tiberie maĭ eraŭ regĭ în Egipt. Dar și geografia este tot așa de bine cunoscută, căcĭ sĕ vorbește de un tĕnăr vindecat de sfânta fecĭóră, care sĕ grăbește a pleca călare de la Ierusalim la Roma, ca sĕ spue creștinilor de acolo minunea acésta. Nu numaĭ că legendele acestea vin din popor, dar ușor se póte constata că ele vin din orient, patria lor naturală. Eraŭ așa de plăcute și răspândite, că Mahomet a trebuit să introducă unele din ele în coran. De altmintrelea sĕ cunóște ușor că ele provin din orient, cu deosebire din Iudea saŭ din Egipt. D. Nicolas observă că în Evangeliul *pruncieĭ*, care ni s'a conservat în limba arabă, povestirele aŭ un caracter minunat care amintește de cele *o mie și una de nopțĭ*. Necontenit să vorbește de magĭ și fermecătorĭ; Christos preface pre copiĭ în capre și dă formă omenéscă unuĭ tĕnêr pre carele fermecătoriĭ îl schimbase în măgar. Trebue să mărturisim că acestea sunt curate născocirĭ, de care ș'a bătut joc Voltaire.

Insă în loc de a rîde e bine să ne dăm sémă de proveniența acestor defecte. Să ne amintim ca Creștinismul este una din religiunele rarĭ, care nu s'a desvoltat într'un timp așa de îndepărtat și naiv. El s'a născut în plină civilisațiune, în mijlocul uneĭ societățĭ culte și literate, moleșită de bunul traiŭ, usată și obosită de escesul plăcerilor vieţeĭ. Este natural că nu a produs maĭ întâĭ aceléșĭ efecte de cât dacă ar fi întâlnit suflete cu totul tinere și fragile. Ope-

rile ce le inspiră, chiar în clasele populare să pare că aŭ două vêrste. Sunt un amestec surprindĕtor de noŭ şi vechiŭ, de materie grósă şi har, retorică şi adevĕr, poesie încântatóre şi nimicurĭ. In evangeliele apocrife, minunile atribuite *pruncului divin* sunt câte odată de o copilărie ridiculă. Face paserĭ de glod, şi fiind-că i se impută că a lucrat Sâmbĕta „bate din palme şi pasĕrile sbóră“. Din ordinul seŭ pescii, cariĭ se prajaŭ deja în tigae, înviéză şi sar în apă. Face din el un şcolar pedant, care pune în uĭmire pre învĕţător, câte odată un copil răutăcĭos care să cértă cu camaraziĭ sĕĭ. Unul dintre dênşiĭ trântindu-l cu pĭedică în trécat, îĭ ḑice: „Nu veĭ ajunge unde mergĭ“, şi îndată copilul cade şi móre. Un altul stricând cu o ramură de salcie nişte jghebuleţe prin care curgea apă, este pedepsit cu secătuirea corpuluĭ seŭ. Toţĭ să tem de el şi să îngrozesc. Părinţiĭ nenorociţilor acelora sa duc la Iosif şi-ĭ ḑic: Aĭ un copil care nu trebue să trăĭască cu noĭ. Invaţa-l sa bine-cuvinteze, dar să nu blarteme, pentru că el omóră copiiĭ noştri“. Oare se asémana acésta cu Iisus din evangeliele canonice? Aceĭ cariĭ au nascocit asemenea istorióre, au trebuit să fie nişte spirite seci şi tare strîmţĭ la minte, credênd că un Dumneḑeŭ sa póte manifesta numaĭ prin minunĭ ;eraŭ aşa de preocupaţĭ a-l face a totputernic, că uitară ca este a-tot bun.

(Va urma).

Copie după Procesul-Verbal încheiat cu ocasia deschiderei şcólei de cântări bisericeşti în oraşul Piteşti, Eparhia Sântei Episcopii de Argeş.

Proces-Verbal.

Astă-ḑi anul una mie opt sute nouĕ-ḑeci şi doi, August 2, s'a inaugurat „Ş·óla de cântări Bisericeşti" deschisă în oraşul Piteşti sub Direcţiunea Preotului Mielcescu cu aprobarea Sfintei Episcopii de Argeş, în presenţa D-lui Primar al oraşului Piteşti şi a Parintelui Protoiereŭ al Judeţului Argeş asistat de Clerul Pitestean, precum şi de un numeros public. Deci şcóla se declară deschisă de astă-ḑi cu un numĕr de douĕ ḑeci şi doi elevi.

Pentru care s'a dresat presentul proces-verbal în patru exemplare, dintre care unul se va înainta Sântei Episcopii, unul se va înainta D-lui Prefect, unul D-lui Primar şi altul se va pastra în arhiva şcólei.

p. Prefect (ss) *C. P. Rătescu.*

p. Primar (ss) *G. Gazan.*

Protoiereŭ (ss) *Econ. R. Bădescu.*

Cancelaria Sântei Episcopii Argeş.

Acéstă copie fiind conformă cu originalul se atestă.

1892 August 11.

Directorul Cancelariei Episcopiei, *N. G. Protopopescu.*

DONAȚIUNI.

Persónele de maĭ jos, bine voind, au venit în ajutorul construireĭ din noŭ a bisericeĭ Sf. Ierarh Nicolae din catunul Blaj, comuna Tigrenĭ, plasa Oltu-Topolog, județul Argeș.

Ionița Danescu 1000 leĭ. Gh. Ionescu 500 leĭ. Tudor Gh. Ionescu 500 leĭ. Moise Margeana 400 leĭ. Dorofteĭ Marin 200 leĭ. Marin Ștefan Olteanu 80 leĭ. Gh. Gavan 100 leĭ. Zoița A. Ștefan 80 leĭ. Ión Niță Ban 80 leĭ. Simion Radu 60 leĭ. Preotul Mihail Danescu 100 Gh. Nuțu 100 leĭ. Niță Roșiu 80 leĭ. Ión Ilinca 80 leĭ. Toma Danescu 200 leĭ. Constantin Popa 40 leĭ. Ión G. Popa 60 leĭ. Iosif Tintere 50 leĭ. Gh. Stan 60 leĭ. Ión Mărgean 40 leĭ. Andreĭ Margean 40 leĭ. Florea Marin 80 leĭ. Ión Moise Margean, Ióna Ion Popa, și Ión Proteșanu câte 100 leĭ. Ióna Margean 40 leĭ. Casa reposatuluĭ Gh. Banuța 80 leĭ. Patru Tolu 60 leĭ. Vasile Smaranda 10 leĭ. Dumitru Eni 20 leĭ. Nicolae Georgescu 100 leĭ. Total 4540 leĭ. Pentru aceste pióse și lăudabile fapte creștineștĭ, S-ta Episcopie, le aduce mulțumirĭ publice, dorind ca exemplul acestora sa servésca și altora asemenea.

Din partea sânteĭ Episcopiĭ a Hușilor se aduce caldurόse mulțămirĭ Domnuluĭ învățator N. Oghinescu și Domnuluĭ Ștefan Archire, pentru ca cel întaĭ a daruit bisericeĭ cu hramul „Sântuluĭ Nicolae“ din comuna Sbierόia, plasa Podolenĭ, județul Falciu, patru perdele la icόnele împerateștĭ, și doue oca lumînarĭ tóte în valóre de 40 leĭ; ĭar cel de al doilea a daruit aceleĭașĭ bisericĭ un rând vestminte în valóre de 72 leĭ și o cadelniță de metal în valóre de 12 leĭ.

Se aduce viĭ mulțumirĭ D-neĭ Efimia Opran și D-reĭ Elisa P. Opran, proprietaresele moșieĭ Isalnița, din plasa ocolu, județul Dolju, pentru că au daruit bisericeĭ din comuna Isalnita cu hramul Adormirea Maĭceĭ Domnuluĭ 107 leĭ pentru cumperarea unuĭ rând de carțĭ cu litere latine.

Dl. Adolf Gotisman, proprietarul moșieĭ Luciĭ, a contribuit cu suma de 300 leĭ, la repararea bisericeĭ din comuna Bozieniĭ, jud. Roman; de asemenea și 86 locuitorĭ din numita comună, cu 556 leĭ, dand fie care persónă câte 8 leĭ, și în fine, casa comunala din Bozienĭ, cu suma de 100 leĭ; tuturor numiților donatorĭ li se aduce căldurόse mulțumirĭ, precum și administratorilor caseĭ comunale.

Dl. G. I. Pietraru, daruind bisericeĭ Adormirea din com. Bălaciŭ un rând de vestminte preoțeștĭ, în valóre de 150 leĭ; D-na Maria Mateescu aceleașĭ bisericĭ o perdea de atlas pentru icóna Mântuitoruluĭ, și D-na Alexandrina Alexiu bisericeĭ Sf. Vinerĭ din Turnu-Măgurele un vas de metal pentru conservarea aghiazmeĭ, în valóre de 30 leĭ; li se aduce caldurόse mulțamirĭ.